

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI**

**KOCAELİ İLİNİN BİR İNANÇ TURİZMİ DESTİNASYONU
OLARAK GELİŞTİRİLMESİNDE PROFESYONEL TURİST
REHBERLERİNİN BAKIŞ AÇISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANİFE AKYÜZ

KOCAELİ 2020

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI**

**KOCAELİ İLİNİN BİR İNANÇ TURİZMİ DESTİNASYONU
OLARAK GELİŞTİRİLMESİNDE PROFESYONEL TURİST
REHBERLERİNİN BAKIŞ AÇISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANİFE AKYÜZ

DOÇ. DR. SELDA UCA

KOCAELİ 2020

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI**

**KOCAELİ İLİNİN BİR İNANÇ TURİZMİ DESTİNASYONU
OLARAK GELİŞTİRİLMESİNDE PROFESYONEL TURİST
REHBERLERİNİN BAKIŞ AÇISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANİFE AKYÜZ

DOÇ. DR. SELDA UCA

**Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:
29/07/2020-18**

KOCAELİ 2020

ÖNSÖZ

Tez konumun belirlenip şekillenmesinden tüm aşamalarına kadar değerli vaktini ayırarak çalışmalarımı titizlikle inceleyen, her daim ilgi, anlayış ve hoşgörüsüyle yaklaşan değerli danışman hocam Doç. Dr. Selda Uca'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgi ve deneyimlerini paylaşarak farklı bakış açıları kazandıran, kıymetli görüşleriyle tezime katkı sağlayan değerli hocam Doç. Dr. Emrah Özkul'a; tez savunma sunumumdaki değerli görüş ve yapıcı eleştirilerini paylaşarak, derin tecrübelerinden faydalandığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Derman Küçükaltan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın esas amacı olan Kocaeli'nin inanç turizm rotasının haritada gösterilmesi noktasında yardımlarını ve önerilerini paylaşan değerli hocam Doç. Dr. Murat Selim Çepni ve sevgili Yunus Solak'a; tez araştırmalarım sürecinde kaynaklara ulaşmam konusunda yardımlarını esirgemeyip değerli bilgilerini paylaşan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Tarihi Mekânlar ve Kent Estetiği Şube Müdürü Volkan Şenel'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yükseköğrenimin boyunca önemli kazançlarımdan olan, değerli bilgileriyle yolumu aydınlatan, rol modelim, ailemden biri olarak gördüğüm kıymetli hocam Tulu Gökkadar'a tezime sunmuş olduğu değerli katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Tezimin her aşamasında fikrine ve yardımlarına başvurduğum, destekleriyle beni motive eden sevgili Fatma Şengül'e ve Halide Palavar'a; tez çalışmama katkılarını sunan değerli 15 katılımcıma teşekkürlerimi sunarım.

Almış olduğum her kararda yanımda durarak beni destekleyen ve tez çalışmam boyunca göstermiş oldukları sabır ve anlayış için başta annem Alime Akyüz olmak üzere, en büyük destekçim ağabeyim Alper Akyüz ve tüm aile fertlerine sonsuz şükranlarımı sunarım.

Babam Fevzi Akyüz'e rahmet ve şükranlarımla...

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	3
1.2. ARAŞTIRMA PROBLEMİ.....	3
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	4
1.5. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALAN YAZIN	6
2.1. TURİST REHBERLİĞİNİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	6
2.1.1. Profesyonel Turist Rehberliğinin Tanımı.....	6
2.1.2. Turist Rehberinin Rollerini.....	8
2.1.3 Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi.....	11
2.1.3.1.Dünyada Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi.....	11
2.1.3.2.Türkiye’de Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi	14
2.2. İNANÇ TURİZMİ VE İNANÇ TURİZMİNİN ÖZELLİKLERİ.....	17
2.2.1. İnanç Turizmi.....	17
2.2.2. İnanç Turizminin Özellikleri.....	20
2.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE İNANÇ ÇEKİM MERKEZLERİ	23
2.4.1. Dünyada İnanç Çekim Merkezleri	23
2.4.2. Türkiye’de İnanç Çekim Merkezleri.....	27
2.3. KOCAELİ’NİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	32
2.3.1. Kocaeli İlinin Tarihsel Gelişimi	32
2.3.2. Coğrafi Özellikleri.....	35
2.3.3. Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	36
2.4. KOCAELİ’NİN İNANÇ TURİZMİNE KONU OLAN VARLIKLARI	38
2.4.1. İzmit/Nikomedia’da Pagan Kültü.....	39
2.4.2. Roma-Bizans Dönemi Hristiyanlık İnancı.....	42

2.4.2.1.Roma-Bizans Dönemi’nde Hayatını Kaybetmiş Önemli Azizler ve Şehitler	44
2.4.2.1.1.Azize Barbara/Saint Varvara	46
2.4.2.1.2.Aziz Panteleimon/Aya Panteleon	49
2.4.2.1.3.Aziz Georgios/Aya Yorgi	50
2.4.2.2. Kocaeli’nde Hristiyan İnancına Yönelik Dini Yapılar	53
2.4.2.2.1.Panteleimon Manastırı.....	54
2.4.2.2.2.Eski Kilise/İstiklal İlkokulu (Protestan Ermeni Kilisesi, Erkek Okulu, Vaiz İkâmetgâhı ve Kız Okulu)	55
2.4.2.2.3.Bahçecik (Bardızag) Amerikan Koleji	56
2.4.2.2.4. St. Barbe Fransız Koleji	57
2.4.2.2.5.Azize Barbara Gözlem Kulesi	57
2.4.2.2.6. Bağırkanlı Kilise Kalıntıları	58
2.4.2.2.7.Pınarlı Köyü Malkaya Adası Kilise Kalıntısı/Manastır Kompleksi	58
2.4.2.2.8. Darıca Kilisesi	59
2.4.3. Osmanlı Döneminde Yaşamış Önemli Kişiler ve Dini Yapıları	59
2.4.3.1. Osmanlı Dönemi’nde Yaşamış Önemli Kişiler.....	59
2.4.3.1.1. Sultan Baba/İbrahim Ethem Efendi	61
2.4.3.1.2. Es- Seyid Hacı Ahmed Hilmi Efendi	61
2.4.3.1.3. Vasiye Nine	62
2.4.3.1.4. Şeyh Eyüp Sabri Kalyoncuoğlu	62
2.4.3.1.5. Akça Koca Bey.....	63
2.4.3.1.6. Kara Mürsel Alp.....	64
2.4.3.2. Osmanlı Dönemi Dini Yapıları	65
2.4.3.2.1. Gazi Süleyman Paşa Cami/Orhan Cami	72
2.4.3.2.2. Akça Koca Cami/Dere Cami	73
2.4.3.2.3. Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Cami	73
2.4.3.2.4. Fevziye Cami/Mehmet Bey Cami	74
2.4.3.2.5. Çoban Mustafa Paşa Külliyesi	75
2.4.3.2.6. İzmit Namazgâh Şehitliği/Bağçeşme Mezarlığı	76
2.4.3.2.7. Hünkâr (Fatih) Çeşmesi ve Çayırı	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	79
3.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	79
3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	80
3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	81
3.4. VERİLERİN ANALİZİ	82
3.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	82
3.5.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Araştırma Bulguları	82
3.5.2. Kocaeli’nin Genel Turizm Özelliklerine Yönelik Bulgular	84
3.5.3. Kocaeli’nin İnanç Turizmine Yönelik Bulgular.....	88
3.5.4. Kocaeli’nin İnanç Turizmi Kapsamında Oluşturulan Haritaya Yönelik Bulgular.....	92

3.5.5. İnanç Turizmi Rotasına Uygun Olarak Tasarlanan Örnek Tur Programı	96
--	----

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	98
KAYNAKÇA	103
EKLER.....	117
ÖZGEÇMİŞ.....	137

ÖZET

KOCAELİ İLİNİN BİR İNANÇ TURİZMİ DESTİNASYONU OLARAK GELİŞTİRİLMESİNDE PROFESYONEL TURİST REHBERLERİNİN BAKIŞ AÇISI

Alternatif turizm çeşitlerinden olan inanç turizmi, dini vecibelerini yerine getirmek veya farklı nedenlerle kutsal olarak kabul edilen mekânların, turistler tarafından ziyaret edilmesiyle ülkelerin sosyo-ekonomik yönden gelişimini sağlayan önemli bir turizm çeşididir. Kutsal mekânlara olan merak ve bu kapsamda yapılan ziyaretler tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar önemini koruyarak devam etmiştir.

Çalışmada Kocaeli'nin köklü tarihi bir bütün olarak ele alınıp somut ve somut olmayan kaynakların tespit edilmesiyle inanç turizm faaliyetleri kapsamında hak ettiği konuma ulaşmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bunun için de Kocaeli'ndeki turizm ve inanç turizm potansiyellerini bilen, gelişmemesindeki engelleri belirleyip çözüm önerileri sunabilen, ilin inanç turizminde önem arz eden yapılarını belirleyerek bir rotanın oluşmasını sağlayabilecek bilgilere haiz turist rehberleriyle görüşülmüştür. Görüşmeden elde edilen verilerle Kocaeli'nin inanç turizm rotası belirlenmiş ve ölçekli harita üzerinde gösterilerek çalışmanın asıl amacına ulaşılmıştır.

Nitel yöntem ilkelerine göre hazırlanan çalışmada verilere yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle ulaşılmıştır. Turist rehberleriyle yapılan görüşmeden elde edilen veriler betimsel analize tâbi tutularak Kocaeli'nde turizm ve inanç turizminin gelişebilmesine yönelik öneriler sunulmuştur. Daha önce Kocaeli'nin günümüze kadar gelen dini öğelerini, bir bütün olarak ele alıp inanç turizmine yönelik bir tez çalışması ve inanç turizm rotalarının belirlendiği bir çalışmaya rastlanmamış olması, hazırlanan bu teze özgünlük değeri katacağı ve literatür açısından da faydalı olacağı düşünülmektedir.

ANAHTAR KELİMELE: Turist Rehberliği, Kültür Turizmi, İnanç Turizmi, İnanç Turizmi Rotası, Kocaeli

ABSTRACT

THE PERSPECTIVE OF PROFESSIONAL TOURIST GUIDES IN THE DEVELOPMENT OF KOCAELI AS A FAITH TOURISM DESTINATION

Faith tourism, which is one of the alternative tourism types, is an important type of tourism that provides the socio-economic development of countries as a result of visit the sacred places with different reasons or fulfilling religious duties by tourists. Curiosity and visits to the holy places within this scope continue from prehistoric times to the present day.

In the study, it is aimed to ensure that Kocaeli reaches the position it deserves in tourism activities by considering the deep-rooted history of it as a whole and identifying concrete and intangible resources. Thus, tourist guides were interviewed who know the tourism and faith tourism potentials in Kocaeli, can identify the obstacles in their development and offer solutions, and have the knowledge to can determine the structures that are important in faith tourism to ensure the formation of a route. As a result of data obtained from the interview, the main purpose of the study was achieved by determining the faith tourism route of Kocaeli.

In the study prepared according to the principles of qualitative method, the data were obtained by semi-structured interview technique. The data obtained from the interview with the tourist guides were subjected to descriptive analysis and suggestions were made for the development of tourism and faith tourism in Kocaeli. A thesis study dealing with religious elements of Kocaeli as a whole, and a study in which faith tourism routes have been determined have not been encountered before. Therefore, It is thought that this thesis prepared will add originality value and will be useful in terms of literature.

Key Words: Tourist Guiding, Cultural Tourism, Faith Tourism, Route of Faith Tourism, Kocaeli.

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

%: Yüzde

AVM: Alış Veriş Merkezi

AR-GE: Araştırma – Geliştirme

CC: Celle Celaluhu

Gebze OSB: Gebze Organize Sanayi Bölgesi

İRO: İstanbul Rehberler Odası

TUREB: Türkiye Rehberler Birliği

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

SAV: Sallallahu Aleyhi Vesellem

St: Saint

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TÜBİTAK MARTEK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
Marmara Teknokent

TÜBİTAK MAM: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara
Araştırma Merkezi

Vb: Ve benzeri

Vd: Ve diğerleri

YY: Yüzyıl

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kocaeli'nin İnanç Turizm Rotası Haritası	94
---	----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Dünyada En Çok Ziyaretçi Potansiyeline Sahip İnanç Çekim Merkezleri ve Yıllık Ortalama Ziyaretçi Sayıları.....	24
Tablo 1. Dünyada En Çok Ziyaretçi Potansiyeline Sahip İnanç Çekim Merkezleri ve Yıllık Ortalama Ziyaretçi Sayıları (Devamı).....	25
Tablo 2. Kutsal Olarak Kabul Edilen Önemli Hac Mekânları.....	26
Tablo 3. Türkiye'de İnanç Turizmine Ait Destinasyonlar	28
Tablo 3. Türkiye'de İnanç Turizmine Ait Destinasyonlar (Devamı)	29
Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları	66
Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları (Devamı).....	68
Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları(Devamı).....	69
Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları (Devamı).....	69
Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları (Devamı).....	70
Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları (Devamı).....	71
Tablo 5. Katılımcıların Demografik Özellikleri	83
Tablo 6. Kocaeli'nin Turizm Değerlendirilmesi	84
Tablo 6. Kocaeli'nin Turizm Değerlendirilmesi (Devamı)	85
Tablo 6. Kocaeli'nin Turizm Değerlendirilmesi (Devamı)	86
Tablo 7. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Değerlendirilmesi.....	88
Tablo 7. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Değerlendirilmesi (Devamı) .	89
Tablo 7. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Değerlendirilmesi (Devamı) .	90
Tablo 7. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Değerlendirilmesi (Devamı) .	91

GİRİŞ

Çağlar boyu; dini vecibelerini yerine getirmek, kutsal mekânlara karşı duyulan merak, manevi yönden arınma gibi farklı motivasyonlarla yapılan inanç bazlı seyahatler önemli bir insan hareketliliğini de beraberinde getirmiştir. Günümüzde de inanç turizm faaliyetleri kapsamında yapılan bu seyahatler ülke ekonomisinde döviz ve para değişiminin yaşanmasıyla birlikte sosyo-kültürel gelişime de önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Anadolu toprakları farklı dinlere ait kültür, efsane, dini yapı gibi somut ve somut olmayan değerler bakımından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Fakat buna rağmen dünya genelinde en çok ziyaret edilen destinasyonlara bakıldığında Türkiye'nin üst sıralarda yer almadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri var olan potansiyellerin tam anlamıyla tespit edilememesi ve doğru planlanan bir strateji ile tanıtım faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığıdır.

Türkiye'nin önemli illerinden olan Kocaeli, sanayisi, gelişmişlik düzeyi, sahip olduğu stratejik konumu, kolay ve sorunsuz bir ulaşım ağının yanı sıra İstanbul'a olan yakınlığı, kıyı-deniz turizminde mavi bayraklı plajları, farklı turist tipine hitap edebilecek rekreasyon alanları gibi pek çok avantaja sahiptir. İnanç turizmi kapsamında değerlendirildiğinde ise önemli bir Pagan merkezi olan Nikomedia, Erken Hristiyanlık Dönemi'nde 20 bin kişinin inancından ötürü şehit edilmesiyle “Şehitler Şehri” olarak anılmaktadır. Bu şehitler arasında Hristiyanlar tarafından, hayatları özellikle ölümleri efsaneleştirilen, her birine ayrı anlamlar yüklenen Azize Barbara, Aziz Panteleimon ve Aya Yorgi Kocaeli'nde öldürülerek şehitlik mertebesine yükselmişlerdir. Bahsi geçen azizlerden Azize Barbara, Kocaeli için ayrı bir öneme sahiptir çünkü her yıl 4 Aralık'ta, babası tarafından hapsedildiğine inanılan Azize Barbara Gözlem Kulesi'nde, Hristiyan dünyasının önde gelen isimleri tarafından dualar eşliğinde anılmaktadır. Dolayısıyla Azize Barbara, kentin inanç turizminde markalaşmasını sağlayabilecek bir nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte Aziz Panteleimon'un bir dönem lahtinin de bulunduğu Aziz Panteleimon Manastır Kalıntısı; Hristiyanlara karşı yapılan bu zulmün durması için yayınlanan Hoşgörü

Fermanı, ünlü kral Konstantin'in hayatını burada kaybetmiş olması, Kocaeli'nin Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait somut olmayan değerleridir.

Osmanlı'nın fethiyle İslamlaşan bölgede, dini yapıların yanı sıra keramet ve takva sahibi olduğuna inanılan, Sultan Baba ismiyle tanınan İbrahim Ethem Efendi, Ahmet Hilmi Efendi, Vasiye Nine, Eyüp Sabri Kalyoncuğlu Efendi, Nebi Efendi, Şeyh Numan Efendi, Ese Dede gibi önemli zatlar bulunmaktadır. Yine Kocaeli'nin değerlerinden olan ve ilin fethedilmesinde 90'lı yaşlarına rağmen büyük başarılar gösteren Akça Koca Bey, Kara Mürsel Alp; milli mücadele döneminin önemli isimlerinden Yahya Kaptan, Kara Fatma (Fatma Seher) Kocaeli'ye manevi bir boyut kazandırmaktadır. Önemli dini yapılar ise şehrin fetih sembolü olan Orhan Cami adıyla bilinen Gazi Süleyman Paşa Cami başta olmak üzere; Akçakoca Cami gibi çok sayıda Erken Osmanlı Dönemi cami ve mescitler; Mimar Sinan eseri olan Fevziye Cami ve Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Cami; dönemin önemli menzil külliyelerinden olan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi kentin önemli simgelerindendir. Kentlere ayrı bir anlam yükleyen mezarlar açısından değerlendirildiğinde ise 1500'lü yıllara tarihlenen Osmanlı mezarlarının yanı sıra bazı tarikat önderlerinin kabirlerinin de bulunduğu Bağçeşme Mezarlığı ve daha birçok tarihi değeri olan yapılar, Osmanlı Dönemi'nden günümüze ulaşmış somut varlıklarıdır.

Yukarıda Kocaeli'nin inanç turizmi faaliyetleri kapsamında kullanılabilecek arz kaynaklarına kısaca değinilmiştir. Bahsedilen bu potansiyellerin sürdürülebilirlik ilkesi baz alınarak ilin inanç turizmindeki varlığına dikkat çekmek istenmektedir. Kocaeli ile özdeşleşen "Sanayi Kenti" imajının yanı sıra inanç turizminde ziyaret edilen destinasyonlardan biri haline gelmesi ve turizmden hak ettiği payı alabilmesi için atılması gereken adımlar da sonuç ve öneriler kısmında tartışılmıştır. Çalışmanın en önemli bulgusu olan Kocaeli'nin inanç turizm rotasının harita üzerinde gösterilmesinin bu konuda yardımcı olacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu bölümde çalışmanın problemi, amacı, önemi ile kapsam ve sınırlılıkları hakkında bilgiler verilmiştir.

1.2. ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Ülkemizde inanç turizmi faaliyetleri kapsamında kutsal kabul edilen çok sayıda destinasyon bulunmaktadır. Hristiyanlar tarafından ziyaret edilen mekânların büyük bir bölümü, 14 Yardımcı Aziz olarak nitelendirilen ve inançlarından ötürü şehit edilen kişilerle ilişkilidir. Bu azizlerden üç tanesi Azize Barbara, Aziz Panteleimon ve Aya Yorgi Kocaeli’nde hayatlarını kaybederek şehitlik makamına ulaşmışlardır. Müslümanlar açısından bakıldığında ise önemli tarihi cami, mescit, türbe, mezarlık ve kentin manevi dinamiklerini oluşturan kişilerin varlığı, Kocaeli’nin her iki din açısından da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle de yalnızca yerli turistleri değil, yabancı turistleri de çekerek ilin turizmini uluslararası bir boyuta taşıyabilecek potansiyele sahiptir.

Bütün bu bilgiler doğrultusunda, çalışmanın asıl çıkış noktasını şu iki problem oluşturmaktadır. Bunlar;

1- Kocaeli, barındırdığı potansiyellerle, Hristiyanların inanç turizmi faaliyetleri kapsamında ziyaret edildiği güzergâhlara neden eklenmemektedir?

2- Kocaeli, Müslümanlar açısından manevi dinamikleri barındıran bir şehir olmasına rağmen neden ildeki türbe ve camiler, inanç turizmi faaliyetleri kapsamında ziyaret edilecek destinasyonlar arasında yer almamaktadır?

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Binlerce yıllık kadim geçmişle farklı medeniyetlere ve inançlara ev sahipliği yapmış olan Anadolu toprakları, inanç turizmi açısından önemli bir ziyaret noktasıdır. Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet açısından değerlendirildiğinde “Arz-ı Mevut”, önemli hac mekânlarının bulunması sebebiyle kutsal, önemli türbe ve camilerin özellikle dini günlerde edilen duaların kabul olunacağına olan inançtan dolayı ayrı bir önem taşımaktadır.

İnanç turizmi kapsamında bazı illerimiz, sahip olduğu potansiyelleri yeterli ve etkili tanıtımlarla inanç turizminde ön plana çıkarmayı başarmıştır. Bu kapsamda çalışmanın asıl amacı Kocaeli ilinde inanç turizmi potansiyeli taşıyan turistik değerlerin tespit edilmesi ve ilin inanç turizm rotasının oluşturulmasıdır. Araştırma örneklemine dahil edilen turist rehberlerince belirlenen bu güzergâh, ölçekli bir harita üzerinde gösterilerek, Kocaeli’ndeki inanç turizmine yönelik faaliyetlerin arttırılması hedeflenmiştir.

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışma Kocaeli’nin inanç turizminde hak ettiği yeri bulması ve sahip olduğu somut ve somut olmayan bütün mirasların evrensel bir değer olarak kabul edilmesinin sağlanması ile literatüre ve uygulamaya katkı sağlamak amaçlanmıştır. Literatür taraması yapıldığında Kocaeli ilinin inanç turizm faaliyetleri açısından din ve medeniyet ayrımı yapmaksızın bütün potansiyellerinin ele alındığı; ayrıca inanç turizmi kapsamında bir tur güzergâhı belirleyip harita üzerinde gösterilen bir araştırmaya rastlanmamış olması bu çalışmaya özgünlük değeri katarak önemli kılmaktadır.

1.5. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Çalışmanın amacı; Kocaeli ilinde inanç turizmi potansiyeli taşıyan turistik değerlerin tespit edilmesi ve Kocaeli ili inanç turizmi rotasının oluşturulması olarak

belirlenmiştir. Bu doğrultuda Kocaeli'nin turizm ve inanç turizmi açısından turistik değerlerini bilen ve bölgeyi tanıyan ulusal kokarta sahip 15 turist rehberi çalışmaya dahil edilmiştir. 15 turist rehberine yöneltilen sorular kapsamında elde edilen veriler değerlendirilmiş ve uygulamaya yönelik sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmada belirtilen Kocaeli'nin dini yapıları, her ne kadar kültür turizmi potansiyeli taşıyor olsa da araştırma kapsamında ibadet edilen mekânlar olarak ele alınıp inanç turizmi çatısı altında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın temel sınırlılığı, değerlendirilen görüşlerin 15 turist rehberinin düşüncelerinden oluşmasıdır. Covid-19 pandemisi nedeniyle kesintiye uğrayan turizm faaliyetleri, örneklem büyüklüğünün genişletilmesini engellemiştir. Araştırma bulguları verilerin elde edildiği örneklem ve zaman dilimi ile sınırlı olup, hiçbir genelleme iddiası taşımamaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALAN YAZIN

2.1. TURİST REHBERLİĞİNİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde profesyonel turist rehberliğinin tanımı ve profesyonel turist rehberlerinin sahip olduğu roller açıklanmıştır.

2.1.1. Profesyonel Turist Rehberliğinin Tanımı

Gelen turistleri ilk karşılayan ve ülkenin tanıtımına katkı sağlayan profesyonel turist rehberleri, bölgenin olumlu bir imaja sahip olması noktasında da önemli bir paya sahiptir (Temizkan, 2005: 1). Literatürde pek çok bilim insanı tarafından, profesyonel turist rehberliği ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir: Ahıpaşaoğlu (2006: 121) çalışmasında turist rehberlerini “*belirli bir program dahilinde yerli ve yabancı gezginlere yol gösteren, program kapsamındaki ziyaret yerleri hakkında uygun dilde bilgiler aktaran, ülke ya da bölge hakkında tanıtım yapan, gezginlerin sosyo-ekonomik ve kültürel izlenimler almasına yardımcı olan kişi*” şeklinde ifade etmiştir.

Cohen (1985: 6) kültürel geçmişle bağlantı kurmak için mitolojiyi, alegorik literatürü (resim ve sembollerin neyi ifade ettiğini) ve tanıttığı destinasyonun coğrafi özelliğini bilen, turistlere ziyaret ettikleri yerler hakkında bilgiler veren, kendi deneyimleriyle turistlerin nasıl davranmaları konusunda onları yönlendiren, yol gösteren, bilgilerini paylaşan bir lider olarak tanımlamaktadır; Temizkan (2005: 40-41) çalışmasında, yerli ve yabancı turistlerin seyahatleri öncesinde belirtilen dilde rehberlik eden, turistlere tanıtmış oldukları bölgenin kültürel ve tabiat varlıklarını aktaran, yönetmelikte belirtildiği şekliyle turist rehberliği mesleğini icra etme yetkisi kazanan, seyahat acentesi veya tur operatörünün belirlediği gezi programını tüketiciye

önceden belirlendiği şekliyle, seyahat acentesi adına bu programı yöneten kişi olarak tanımlamıştır.

Ap ve Wong çalışmalarında (2000: 551-552), profesyonel turist rehberlerini bilgi ve deneyimleriyle, turistlerin ziyaret etmiş oldukları destinasyondan memnun olarak ayrılmalarını sağlayan turizm endüstrisinde önemli bir sorumluluğu olan kişi olarak ifade etmiştir.

Değirmencioğlu (1998: 6-7) ise turizm mahalline hizmet veren, turistleri ilk karşılayan, yerel halk ile gelen ziyaretçiler arasında iletişimi sağlayan, kültür ve bilgi birikimiyle tanıtacağı bölgenin tarihi, kültürel ve doğal miraslarını aktaran, turistlerin mutlu bir şekilde seyahatlerini tamamlamalarını sağlayarak ülke imajına yön verebildiği için turizmin önemli bir lokomotifidir, şeklinde tanımlamıştır.

Dünya Turist Rehberliği Birlikleri Federasyonu (World Federation of Tourist Guide Associations- WFTGA)'nın tanımında; *“ziyaretçilere kendi seçtikleri dilde rehberlik eden ve bir yere özgü kültürel ve doğal mirası yorumlayan kişi”* olarak ifade edilmiştir (wftga.org). 22 Haziran 2012 yılında Resmi Gazete’ de Turist Rehberliği Meslek Yasası’ndaki tanıma göre ise;

Madde 2- *“Seyahat acenteciliği faaliyeti niteliğinde olmamak kaydıyla kişi veya grup halindeki yerli veya yabancı turistleri gezi öncesinde seçmiş oldukları dil kullanılarak ülkenin kültür, turizm, tarih, çevre, doğa, sosyal veya benzeri değerleri ile varlıklarının kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtılarak gezdirilmesini veya seyahat acenteleri tarafından düzenlenen turların gezi programının seyahat acentesinin yazılı belgelerinde tanımladığı ve tüketiciye satıldığı şekilde yürütülüp acente adına yöneten kişi”* olarak tanıtmaktadır.

Turist rehberliğin tanımlarından anlaşılacağı üzere bilhassa “tanıtım” ve “en iyi şekilde” olmak üzere iki özellik vurgulanmıştır. Elbette yalnızca bu iki özellik bir turist rehberi için yeterli değildir çünkü önemli bir ekonomik güç olan turizm endüstrisi sürekli gelişime ve yeniliğe açık bir sektördür. Dolayısıyla turist rehberlerinin gelişen bu sektöre uyum sağlamaları, kendilerini, bilgilerini ve iletişim

becerilerini geliştirebilmeleri ülke imajı açısından olumlu bir etki bırakacağı ve turistin tekrar ziyaret etmesinde etkili olacağı için turizm sektöründe önemli bir role sahiptir (Arslantürk, 2003: 33; Temizkan, 2005: 40).

2.1.2. Turist Rehberinin Roller

Ülke açısından olumlu bir imaj oluşturması ve bölgeye gelen turistin tekrar gelmesi noktasında etkili olan turist rehberlerinden üstlenmesi gereken roller, bazı değişkenlere göre farklılık göstermektedir. Bu değişkenleri Yetgin (2017: 14) “*turizm çeşidi, ülkenin refah ve gelişmişlik düzeyi, turun ve turist özelliklerine göre farklılık*” şeklinde sınıflandırmıştır. Cohen (1985:7-8), çalışmasında turist rehberlerinin rollerini; “*yol gösterici, nerede nasıl davranmaları gerektiği hakkında açıklamalar yaparak arabuluculuk eden, deneyimiyle turistleri yönlendiren bir lider*” şeklinde belirtmiştir.

Ap ve Wong (2000: 552) turist rehberinde aracı rolüne dikkat çekerek, tanıttığı bölgenin turistler tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için o bölgeyle ilgili deneyimlerini ve kültürünü aktarmak olarak ifade etmiştir.

Yarcan (2007: 35-36), imaj oluşturma noktasında ülkenin olumlu bir imaja sahip olmasını sağlamak, ülkeyi ve kültürü, turun özelliklerini tanıtmak, insanlarla iletişim noktasında yüksek beceriye sahip olmak, yeniliklere açık olmak ve kendini geliştirmek, dürüst ve adil olmak, sorumluluk bilincinde olmak ve liderlik vasfına sahip olmak şeklinde belirtmiştir.

Uluslararası literatür incelendiğinde turist rehberlerinde olması beklenen rollere ilişkin çalışmalarda bir çok rol belirtilmiş olsa da önem arz eden bazı çalışmalar baz alınarak (Schmidt, 1979; Holloway, 1981; Cohen, 1985; Pond, 1993); lider, arabulucu, öğretici (eğitimci), kültür elçiliği, çevre koruyucu, eğlendirici roller esas alınmıştır (Yetgin, 2017: 15).

Turist rehberlerinin sahip olması gereken rollere ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur (Erarslan, 2004: 2; Karamustafa ve Çeşmeci, 2006: 70; Temizkan, 2005:

44-45; Yarcın, 2007: 35; Hu, 2007: 26-37; Arslantürk, 2003: 47; Yetgin, 2017: 16-17; Köroğlu, 2013: 102; Weiler ve Walker, 2014: 2-3; Köroğlu vd., 2012: 135; Howard vd., 2001: 32-34; Dumanlı ve Köroğlu, 2018: 330):

Lider Rolü: Liderlik vasfı taşıyan kişilerde bir grubu belirli bir amaç doğrultusunda bir araya getirip bu amaçlarını gerçekleştirebilecek bilgi, yetenek ve tecrübe gibi özelliklerin bulunması gerekmektedir. Bu kapsamda turist rehberleri, turistlerin seyahatlerinin olumlu geçmesini sağlamalı, karşılaşmış oldukları sorunları arabuluculuk rolüyle çözmeli, turistlerin seyahatleri boyunca sorumluluklarını üstlenerek motive etmeli, grup içinde veya diğer unsurlarla oluşabilecek problemleri önlemelidir. Ayrıca turun zamanlama ve grubun idaresi ile inisiyatif alma, tur paketinin belirtildiği şekliyle gerçekleşmesinin sağlanması da turist rehberlerinden beklenen davranışlardır.

Öğretici (Eğitici) Rolü: Turist rehberi kendi kültürüne ait bütün özelliklere (dil, tarih, tabiat, vb.) sahip olmasının yanı sıra gelen turistlerin kültürlerine de aynı derecede hakim olması gerekmektedir. Üç aşamalı olarak belirlenen öğretici (eğitici) rol; destinasyona yönelik bilgiler, davranışsal bilgiler ve eğitimsel bilgilerden oluşmaktadır. *Destinasyona yönelik bilgiler*, ziyaret edilen bölgenin kültürel özellikleri, dikkat çekici yerleri, seyahat süresi, bölgenin güvenlikleriyle ilgili bilgilerden oluşmaktadır. Bu bilgiler, gelen turist için bilmediği bölge hakkında fikir sahibi olup kendisini daha güvende hissetmesi ve bilinçli bir seyahat geçirebilmesi adına önem taşımaktadır. Davranışsal bilgiler, ziyaret edilecek destinasyonun hassas olduğu konuları, bölge insanının gelen turistten beklediği davranışları gibi bilgilerin, turist rehberinin gelen turistlere aktarması gereken bilgilerdir. *Eğitimsel bilgiler ise*; turist rehberinin destinasyonla ilgili tarihi, coğrafi, kültürel ve insani özelliklerine yönelik bilgilerdir.

Öğretici (eğitici) Rol: Turist rehberinde olması gereken önemli rollerdendir. Bir turist rehberinden, tur düzenlediği bölgeye dair çok yönlü bilgiye sahip olması beklenmektedir. Çünkü turist o destinasyonla ilgili soru yönelttiğinde, turist rehberi eğer cevap verecek bilgiye haiz değilse grubunun üzerinde etkinlik sağlaması mümkün olamaz. Bundan dolayı turist rehberi tarihi ve coğrafi bilgilerinin yanı sıra bölgenin

etnik, sosyal, kültürel ve psikolojik konularında da kendisini geliştirmiş ve profesyonelleşmiş olması gerekmektedir.

Aracı Rolü: Turist rehberlerinin aracı rolü ile turistlerin daha öncesinde ziyaret etmedikleri bölgenin kültürüne yabancılik çekmemesi, gerek yerel halk gerekse turizm tesisleri ve personeli gibi sektörde olan her birim hakkında bilgilerin aktardığı roldür. Turist rehberinin yukarıda bahsedilen bilgileri aktarabilmesi için yeterli düzeyde yabancı dil bilgisine sahip olmasının yanı sıra yerel halk ve turist arasında olumlu bir iletişim sağlaması beklenmektedir.

Kültür Elçiliği Rolü: Turist rehberi “ülkenin dışa açılan penceresi” olarak nitelendirilmesinden ve bir nevi kültürler arası iletişimi sağladığı için *kültür elçisi/diplomat* şeklinde de ifade edilmektedir. Çünkü turist rehberi bir destinasyon veya ülkenin tanıtımında, turistler üzerinde olumlu bir izlenim bırakarak tekrar ziyaret etmesi noktasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Turist rehberinin gelen turistlere bu aktarımı yapabilmesi için sahip olması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler kendi kültür (örf, adet, hikaye, anekdot, efsane vb.) öğelerini sahip olduğu yeterli yabancı dil bilgisi ve donanımıyla ziyaretçiye aktarması bölgenin veya ülkenin tanıtılmasında önemli bir unsurdur.

Çevre Koruyucu Rolü: Turist rehberinin grubundaki ziyaretçilerine gidilecek bölgenin flora ve faunası, topografik yapısı, çantalarında bulundurmaları gereken aletler, dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili bilginin verilmesi çevrenin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Turistler tatil sürelerince rahat davranmak istediklerinden uyulması gereken kurallara da zaman zaman dikkat etmemektedirler. Dolayısıyla henüz geziye başlamadan uyulması gereken kurallar uygun bir dille ifade edilmeli, kendi tutum ve davranışlarıyla da ziyaretçilere rol model olmalıdır.

Eğlendirici/Hoşça Vakit Geçirici Rolü: Profesyonel turist rehberlerinin esprili ve neşeli anlatımlarıyla gezilerini daha ilgi çekici bir hale getirmek için eğlendirici/hoşça vakit geçirici rolü önemlidir. Çünkü bir tura katılan turisti seyahate iten temel etkenler farklı ve yeni yerler görmek, sosyalleşmek ve hoş anılarla geri dönme isteğidir. Bu bağlamda turist rehberlerinin enerjik ve neşeli bir atmosfer

oluşturması, anlatılanların akılda daha kalıcı olmasını sağlamak, hem ziyaretçilerle olan iletişimin hem de grup içindeki iletişimin artmasını sağlaması bakımından önemlidir.

Yukarıda bahsedilen rollerin dışında bir turist rehberinde olması gereken diğer rollerden bazılarını da; yardımcı, diplomat/büyükelçi, dost, denetim elemanı, satış elemanı, ev sahibi vb. şeklinde ifade etmek mümkündür.

2.1.3 Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi

Günümüz seyahat anlayışından uzak, temel gereksinimlerden besin ve barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılan ilk seyahatler, zamanla bölgeyi bilen ve kendilerine kılavuzluk edecek turist rehberi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Dönem şartlarına bağlı olarak teknolojik ve sosyo-kültürel alanda yaşanan gelişmeler turizm anlayışını da etkilemiştir. Bu değişimle birlikte seyahat edilecek yerler hakkında bilgi sahibi olan, destinasyon ile turist arasındaki bağı güçlendiren, güzel deneyim yaşatıp hoş anılarla dönmesini sağlayan turist rehberliğinin bir meslek haline gelmesini sağlamıştır.

Bu bölümde turist rehberliğinin Dünya ve Türkiye’de nasıl geliştiğini, bugüne kadar olan aşamalar aktarılmıştır.

2.1.3.1. Dünyada Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi

Zamanla ulaşım sisteminde yaşanan gelişmeler seyahati hem kolaylaştırmış hem de seyahate bakış açısını değiştirmiştir (Arslantürk, 2003: 2). Günümüz manasıyla turizm etkinliği ilk kez, Antik Yunan’da başlamıştır. MÖ. 700 yıllarında olimpiyat oyunlarının düzenlenmesi kapsamında çeşitli spor müsabakaları ve tiyatro gösterilerinin sergilenmesi ile kitleleri ülkelerine çekmeyi başarmışlardır. Tarihte bilinen ilk tercüman rehber olan Yunanlı tarihçi ve coğrafyacısı Herodot, gördüğü yerlerin kültürlerini öğrenmiş ve bu öğrendiklerini, gezdirdiği kişilere aktararak kültür turizmini ilk icra eden kişi olmuştur. İş gezileri kapsamında ziyaretçilere yol

göstererek liderlik geleneğini Yunanlar başlatmış olup, ilk rehber kitap olarak bilinen “*Praxemos*” bu dönemde yazılmıştır (Üzümcü, 2001: 17).

Olimpiyat oyunları büyük yankı bulmuş, merak duygusundan hareketle farklı ülkelerden katılımlar gerçekleşmiştir. Mısırlı rahipler de Antik Yunan’a giderek Nil Nehri’nden, Mısır Piramitlerinden bahsetmiş, bir nevi kendi ülkelerinin tanıtımını yapmışlardır. Mısırlı rahipler Roma imparatorlarının dikkatini çekmeyi başararak imparatorların Mısır’a ziyaret etmelerini sağlamışlardır. MS. 1. yüzyılda gerçekleştirilen bu ziyaretler, rahipler tarafından yazılı bir şekilde kayıt altına alınmış ve gelen misafirlere ülkelerini gezdirerek tanıtmışlardır. Rahiplerin gelen konuklarına ülkelerini gezdirmeleri tarihe turist rehberleriyle yapılan ilk seyahatler olarak geçmiştir (Yenipınar ve Zorkirişçi, 2013: 113). Böylece yeni yerler görmek amacıyla seyahatler yapılmaya başlanmıştır. Fakat seyahatlere katılabilmek için aristokrat ve zengin bir aileye mensup olmak veya ticaretle uğraşmak gerekmektedir (Kozak vd 2012: 9).

Seyahatlerde kültürel çekiciliğin yanı sıra sağlık ve din olgusu da insanları seyahat etmeye iten önemli motivasyonlardandı. Örneğin; Asklepion, Antik Dönem’de çok önemli bir sağlık merkezi olmakla birlikte hem ruhsal hem de bedenen sağlık problemi yaşayan hastaların tedavisiyle ünlü bir tıp merkezdi (Nord, 2007: 171-172). Şifalı suların da bazı hastalıkları tedavi edici özelliğinden dolayı (Balcıoğulları, 2013: 290), Romalıların önemli kaynak sulara sahip olması ve bunları etkinliklerle tanıtması termal turizmin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Roma İmparatorluğu’nun huzur ve güvenlik konusunda aldığı tedbirlerle seyahatler artmış, turizm gelişmiştir. Tarih öncesi dönemlerde seyahat etmenin en temel nedeni bugünkü kültür turizmi kapsamında gidilen bölgedeki anıtsal abideleri görmektir. Bu önemli çekim merkezleri ise dünyanın yedi harikası olarak adlandırılan: “*Gize’deki üç Piramit, Olimpia’daki Zeus tapınağının büyük ve süslü heykeli, Babil’in Asma Bahçeleri, Efes-Artemis Tapınağı, Halikarnas-Mosol’un Anıtmezarı, Rodos Limanı-Heykel ve İskenderiye Limanı- Dev fenerdir*” (Değirmencioğlu, 1998: 10).

Orta çağa gelindiğinde ise din adamları mutlak otorite olarak karşımıza çıkmaktadır. Onlara göre seyahatler zevk ve dünyevi ihtiyaçların karşılanması

amacıyla yapıldığı için bu tür seyahatler yasaklanmış, bunun yerine inanç temelli seyahatler yapılmıştır. Canterbury, Walsingham, Durham gibi yerler hac ziyareti kapsamında önemli destinasyonlar haline gelerek 2000 nüfusluk bölge olan Dunfermline Abbey’de bulunan St. Margaret mabedine yılda 200 bin kişi inanç turizmi faaliyetlerine katılmaktaydı (Woodward, 2004: 176). Bu dönemde rehberler genellikle ziyaretçileri tehlikelerden koruyucu, eğitici/öğretici ve liderlik rollerini üstlenirlerdi (Yetgin, 2017: 22).

Rönesans hareketlerinin yaşanmasıyla bilim, sanat, ticaret ve coğrafi keşifler Avrupa’da din adamlarının otoritesini yitirmesine neden olmuş; katedraller, kiliseler gibi hac merkezlerine yapılan seyahatler azalmış böylece seyahatin amacı da değişmiştir (Woodward, 2004: 176).

İnananların, inançları doğrultusunda yapılan seyahatlerin yerine 14. ve 17. yüzyıllarda sanat ve kültürel amaçlı seyahatler düzenlenmeye başlanmıştır. “*Grand Tour*” yani Büyük Tur olarak adlandırılan bu seyahatlere aristokrat ailelerin çocukları boş zamanlarını sanatsal etkinlikler ve festivallere katılarak, kültürlerini arttırmak, deneyim kazanmak amacıyla katılmışlardır. Grand Turlarda, bölgeyi iyi bilen, etkinlikler hakkında bilgiler veren kişilerden yardım alarak rehberlik faaliyetlerinden faydalanmışlardır (Kozak vd, 2012: 13). Ayrıca bu dönemdeki ilk “*Gezi Rehberi*”, Saint- Morice Piskoposu tarafından 1672 yılında hazırlanmıştır (Üzümcü, 2001: 18).

Grand Tour, İngiliz aristokrat ailelerinin belli bir yaşa gelmiş erkek çocuklarının, devletin önemli kademelerinde görev almak için eğitim amacıyla üç yıl süren, özellikle İtalya ve Fransa gibi ülkelere yapılan seyahatleri kapsamaktaydı (Towner, 1985: 299). Ne istediğini bilen bu gezginlere müze ve sanat galerini gezdiren rehberler, modern turist rehberliğinin de temelini atmışlardır (Cohen, 1985: 6).

19. yüzyılda sanayi devrimiyle birlikte pek çok alanda değişiklikler yaşanmıştır. İş yaşantısından sosyal yaşama kadar yansıyan bu değişim, seyahat anlayışını da etkilemiştir. Endüstrileşme, şehirlerde yaşanan nüfus artışı, hava ulaşımının yaygınlaşarak kitlelere ulaşması, konaklama alanında yaşanan gelişmeler, gıda ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen devrimler, satın alma gücünün artması gibi

unsurlar bireylerin boş zamanlarını dinlenmeye ve merak ettikleri yerlere seyahat etmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Böylece seyahatlerin önceden organize edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. İlk tur 5 Temmuz 1841 yılında İngiliz Thomas Cook tarafından tren yoluyla Leicester-Loughbourg arasında, ilk rehberli turu organize ederek modern turist rehberliğinin de öncülüğünü yapmıştır (Değirmencioğlu, 1998: 12; Üzümcü, 2001: 18).

20. yüz yılın başlarında İngiltere’de bulunan Londra Kulesi ve Windor Sarayı, rehberler eşliğinde gezilere açılmış ve böylece turist rehberliğinin istihdam edilme ihtiyacını meydana getirmiştir. Mesleki eğitim ve örgütlenme faaliyetleri ise 1930’lu yıllarda başlamıştır. Turizmin gelişme göstermesi ve kitle turizminin başlamasıyla birlikte turist rehberliği bir ihtiyaca dönüşerek, meslek halini almıştır (Yenipınar ve Zorkirişçi, 2013: 113-114).

2.1.3.2. Türkiye’de Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi

Anadolu topraklarının çok eski tarihlerde gelişmiş medeniyetlere ev sahipliği yapmasında, Bergama, Efes, Milet, Halikarnas, Sard gibi önemli antik kentleri barındırmış olmasına rağmen turizm anlamında seyahatlerin 20. yüzyılın başlarında düzenlendiği görülmektedir. Her ne kadar Osmanlı Devleti döneminde gezginler farklı amaçlarla gelip seyahatnamelerinde Anadolu’dan ve değerlerinden bahsetmiş olsalar da turistik amaçlı yapılan geziler değildir (Yetgin vd 2018: 128).

Türkiye’de turist rehberliği faaliyetleri, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başlamıştır. Tercüman rehber olarak özellikle yabancı dil bilen gayrimüslimler tarafından icra edilmiştir. İstanbul, Doğu Roma (Bizans) ve Osmanlı Devletlerine başkentlik yapmış olması, hem doğal hem de sahip olduğu mimari özelliklerinden dolayı merak uyandıran bir şehirdi. Tanzimat Fermanı’nın 1839 yılında ilan edilmesiyle Avrupa ile olan ilişkiler artmıştır. Ayrıca yayınlanan fermanla birlikte gerek vatandaşların gerekse yabancıların mal ve can güvenliğinin korunacağına dair teminat verilmiştir. Bununla birlikte ulaşım alanında gelişmelerin yaşanması yabancı ziyaretçilerin sayısının artmasını sağlayarak İstanbul’da, tercüman rehber mesleği başlamıştır (Yenipınar ve Zorkirişçi, 2013: 114; Arslantürk, 2003: 6).

Osmanlı tebaasından genellikle Ermeni, Rus, Musevi, İtalyan, Süryani, Rum ve Maltalı Levanten ailelerinin çocukları yabancı turistlere tercüman rehberlik yaparak gayrimüslimlerin rağbet gösterdiği bir meslek haline gelmiştir. Müslüman kesim ise dinle örtüşmediği düşüncesiyle bu meslekten uzak durmuşlardır (Zengin vd 2017: 144).

Değirmencioğlu (1998: 15) çalışmasında bu mesleği icra edenler için özellikle *“tercüman rehberler”* vurgusunu yapmıştır. Çünkü tek meziyetleri yabancı dil bilmek olan bu kişilerin, tarihi, gerçekleri öğrenmek ve aktarmak gibi bir kaygılarının olmadığını, gelen yabancı turistlere doğru olmayan hatta kasıtlı olarak, bir nevi Osmanlı Devleti’nin aleyhinde propaganda yaptıklarını ifade etmiştir. Bunun önüne geçebilmek için 1808 yılında Müslüman gençlere batı dillerinin öğretilmesi adına tercüme odalarının kurulmasına karar verilmiştir. Tercümanlığın ayrı bir önem kazanması ise 1838 yılında Hariciye Nezareti’nin kurulması ile gerçekleşmiştir. Fakat burada asıl amaç rehber yetiştirmek değil Batı dillerinin öğretilmesi ile tercüman yetiştirmektir.

1890 yılında 190 sayılı Nizamname ile turist rehberliği mesleği ilk kez kurumsallaştırılmıştır. Müslüman olan halkın sıcak bakmadığı bu meslek, yalnızca azınlıklar tarafından icra edilmiştir. Fakat bir grup genç tarafından, yapılan olumsuz propagandanın önüne geçmek amacıyla 1923 yılında *“Türk Seyyahın Cemiyeti”*ni kurmuşlardır. Bu dernek daha sonra *“Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu”*na dönüştürülüp rehber yetiştirilmesinde önemli bir görev üstlenmiştir (Yenipınar vd 2014: 91; Arslantürk, 2003: 8).

1925 yılında rehberliği bir meslek disiplini haline getirmek için *“2730 sayılı Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Kararname”* yayınlanarak bazı kararlar alınmıştır. 1928 yılına gelindiğinde dünya genelinde yaşanan ekonomik krizden turizm de etkilenmiş, birçok rehber mesleğini yapamayarak, bırakma noktasına gelmiştir. Yaşanılan bu problemin önüne geçebilmek için İstanbul İktisat Müdürlüğü tarafından rehber yetiştirilmesi için bir kurs açılacağı kararı alınmıştır. Açılan ilk kursa katılıp sınavını da başarı ile geçen 50 kişi, rehberlik mesleğini yapmaya hak kazanmıştır (Zengin vd. 2017: 144).

1935 yılında tercüman rehberlik kursu açma izni belediyelere de verilmiş ve buradan da 53 kişi başarılı olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile 1940'lı yıllarda turizm yine durma noktasına gelmiş ve tercüman rehberler başka alanlara yönelmeye başlamışlardır. 1950'li yıllarda turist rehberliği mesleği üstünde önemle durulmuş ve ciddi adımlar atılmıştır. Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Halim Alyot tarafından "*Turist Tercüman Rehberliği*" adıyla hazırlanan raporda turizmin Türkiye için öneminden bahsederek, konuşmasında tarihe geçen şu cümlelere yer vermiştir"... *Her dil bilen ve tahsili olan kimse seyyah tercüman olamaz. Evvela bunların güvenilir, sağlam karakterli, ince ruhlu, bilgili, sempatik olması şarttır. Çünkü yabancı ile iletişim sağlayan bir tercüman rehber o ülkenin politik, toplumsal, ekonomik bütün alanlarda halkın, yöneticilerin yetkili bir temsilcisidir...*" (Değirmencioğlu, 1998: 18-19). Alyot bu konuşmasında turist rehberi olabilmek için yalnızca yabancı dilin değil diğer özelliklerin de önemli olduğunu ifade etmiştir (Arslantürk, 2003: 10).

3 Eylül 1971 tarihinde 13945 sayılı "*Tercüman Rehber Kursları ve Tercüman Rehber Yönetmeliği*" ile içinde bulunan koşullar göz önünde bulundurularak bir yönetmelik hazırlanmıştır. 21 Mart 1974 yılında yönetmeliğin ismi değiştirilmiş ve "*Profesyonel Turist Rehberliği Kursları ve Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği*" adını almıştır. Kurs açma yetkisi yalnızca Turizm Bakanlığı'na değil farklı kuruluş ve şahıslara da kurs açma yetkisi verilmiştir. 2012 yılına kadar birçok kez değiştirilen yönetmelik son kez 2005 yılında değiştirilerek "*Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği*" olarak kalmıştır. 22 Haziran 2012 tarihinde ise 6326 Sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile Resmi Gazetede yayınlanmış olup 23 Şubat 2013 tarihinde 28568 sayılı "*Profesyonel Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliği*" ile de yasal hakları belirtilerek bir meslek statüsü haline gelmiştir (Yenigün vd 2014: 92-95).

Türkiye'de turist rehberi yetiştiren kurumlar; Bakanlığın açmış olduğu kurslar, meslek yüksekokulları ve üniversitelerin dört yıllık eğitim veren lisans programlarından oluşmaktadır. Bu kurumlardan mezun olan öğrenciler yabancı dil sınavında yeterli puan alıp, uygulama gezilerini de tamamladığı takdirde mesleğe kabul edilerek ruhsatname almaya yani Turist Rehberi olmaya hak kazanmış olurlar.

TUREB'in 2020 verilerine göre Türkiye'de çeşitli Rehber Odaları'na bağlı 11.101 turist rehberi kayıtlı olarak görülmektedir (iro.org.tr; tureb.org.tr).

2.2. İNANÇ TURİZMİ VE İNANÇ TURİZMİNİN ÖZELLİKLERİ

İnanç turizm potansiyelinin artarak devam ettiği günümüzde yılda yaklaşık olarak 300 milyon kişi inanç turizmi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu seyahatler ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır. İnanç turizmi faaliyetlerinde bulunan turistlerin demografik özelliklerine bakıldığında 50 yaş altının aktif bir şekilde katıldığı görülmektedir. Kutsal mekânlara yapılan ziyaretlerin artık yalnızca inanç turizmi kapsamında değerlendirilmemekle birlikte farklı inançlara sahip kişiler için de motive edici bir unsur olarak kabul edilmektedir (EyKay vd 2015: 61). İnanç turizminde çekicilik unsuru oluşturan değerler ise; dini yapılar (tapınak, manastır, cami, kilise vb.), mekânlar (hac yapılan mekânlar, kutsal bölgeler, kutsiyet atfedilen kişilerin doğduğu, yaşadığı ve vefat ettiği yerler, uğradığı mekânlar), kutsal olarak kabul edilen eşyalar (dinlere veya dini kişiliklere ait), dini nitelikli festival, kutlama, ayin ve anma programlarından oluşmaktadır (Kervankıran ve Eryılmaz, 2017: 277).

2.2.1. İnanç Turizmi

İnsanlar, yaratılıştan itibaren manevi bir güce inanma ihtiyacı hissetmiştir. Bundan dolayı da çok sayıda din ve inanç sisteminin olduğu görülmektedir (Güzel, 2010: 90. Henderson (2003: 447) inanç kavramını şöyle açıklamıştır: Kutsal kabul edilen yerlere karşı hissedilen dini bağlılık, inananları inanç turizmine iten en önemli unsurdur. Ayrıca dini mekânlar, ritüeller, dini festival ve anma törenleri gibi düzenlenen etkinlikler de kişileri inanç turizmine yönlendiren bir diğer faktördür.

Arapça kökenli olan “*din*” kavramı her dilde ve her dinde farklı açıklanmaktadır. İnsanlığın yaratılışından beri var olan din olgusu, farklı motiflerle hayatımızın birçok alanında kullanılmaktadır. Tapınaklarda, ibadet ederken, ayin veya törenlerde, dini musikide, hat sanatında, dini edebiyatta, sanatın farklı kollarında karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda din olgusu “*insanın hem korku ve*

acizlikle, hem de sevgi ve güvenle âlem üstü kadir varlığa, Yüce Allah'a bağlanmasıdır". Oluşan bu bağıllık, insanın manevi hisleriyle Yaratana yönelerek içten ve derin bir güçle O'na bağıllığın ifade edilmesidir (Tümer, 1986: 219-227).

Küçük (2013) çalışmasında inanç kavramına şöyle açıklık getirmiştir: İnsan doğası gereği bir dine veya kutsal kabul ettiği bir varlığa inanma gereği duymaktadır. Her din, kendi muhtevasına uygun kurallardan oluşmaktadır. Bütün dinlerde esas olan “*iman ikrarı*” olarak isimlendirilen inanç sistemlerinde “Kredo” ve “Âmentu” gibi farklı terimler kullanılmaktadır. Günümüzde ise din olgusu ekonomik gelişimden, beslenme şekline, spordan sanata kadar pek çok alanda etkili olan bir güce sahiptir. Bir diğer etkili olduğu alan ise turizmdir. *İnanç Turizmi, İnanç Coğrafyası, Din Turizmi ve Dinler Coğrafyası* şeklinde farklı isimlerle anılmaktadır.

Din olgusu inanç turizmi kapsamında değerlendirildiğinde, dini vecibelerin yerine getirilmesi ve kutsiyet atfedilen mekânların ziyaret edilerek merak duygusunun giderilmesiyle yapılan seyahatler şeklinde tanımlanmaktadır (Murray ve Graham, 1997: 514).

İnanç turizmi, insanların ikametlerinin dışında, hiçbir kâr amacı gütmeyen, inancı gereği dini vecibelerini yerine getirmek veya kutsal olarak kabul edilen mekânlarda en az bir gece konaklama olacak şekilde, ekonomik ve sosyal boyutlu bir seyahat türüdür (Usta, 2005: 5).

Başka bir tanımda ise inanç turizmi; Günümüz insanı dini törenler, ayinler, tapınaklar, mabetler gibi dinsel aktivite içeren seyahatlere rağbet etmektedir. Şehirleşmenin getirdiği stresten uzaklaşarak manevi bir huzur bulma, hac vazifesini yerine getirme, kendini kanıtlama, ruhsal olarak arınma gibi farklı nedenlerle kutsiyet atfedilen mekânlara düzenlenen seyahatlerdir (Choe vd 2013: 245-246). Bu mekânlara yalnızca hac vazifesini yerine getirmek amacıyla değil; o kutsal kabul edilen yerlerin manevi duygusunu hissetmek, ruhsal ve fiziksel olarak şifa bulacağına, dualarının kabul olacağına inanmak da inanç turizmindeki önemli motivasyonlardandır (Nieminen, 2012: 15-17).

Güngör'ün (2018: 73) tanımına göre ise; inançları gereği dini emirlere uymak için kutsiyet atfedilen mekânlara düzenlenen seyahatlerdir şeklinde ifade edilmiştir. Bu seyahatler hac farizesini yerine getirerek kişi de manevi huzurun sağlanması, kendisini Allah'a daha yakın hissederek daha çok içe dönmesini, diğer insanlara karşı saygı, sevgi ve hoşgörü gibi karşılıklı anlayışı sağlaması açısından ayrı bir önem taşıdığını ifade etmiştir.

İnanç turizmi gelir getirme ve zaman-süre olarak iki farklı kısımdan oluşmaktadır. *Gelir açısından inanç turizmi*; aktif inanç turizmi ve pasif inanç turizmi olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Ülke vatandaşlarının, dini emirleri yerine getirmek amacıyla farklı ülkelere yaptıkları seyahatlere Aktif İnanç Turizmi denir. Bir ülke vatandaşlarının yine inançları gereği başka ülkelerdeki inanç çekim noktalarına yapılan seyahatler sonucunda ziyarete gidilen ülke vatandaşları tarafından yapılan seyahatlere ise Pasif İnanç Turizmi denir. *Zaman ve süre bakımından inanç turizmi* ise; kutsal mekânlara yapılan ziyaretler veya dini konferanslara katılmayı içeren kısa veya uzun vadeli kalacak şekilde yapılan gezilerdir (Küçük, 2013: 27).

Kişilerin dini inançları ve amacı seyahat edeceği ülke ve bölge seçiminde önemli bir rol oynamaktadır (Şahiner, 2012: 28). Turistleri inanç turizminde motive eden unsurlar şöyle sıralanabilir (Güzel, 2010: 91):

- Hac vazifesini yerine getirmiş olmanın kişiye vereceği manevi huzur,
- Aynı dine mensup kişilerin birbirlerini görüp tanıma isteği,
- Dini vecibelerini yerine getirmek,
- İnançları doğrultusunda kutsiyet atfedilen inanç çekim merkezlerini görme merakı,
- Günahlardan arınıp, dua ve isteklerini Allah'a bildirme isteği.

Psikolojik sebepler ise (Şahiner, 2012: 29);

- Önemli gün ve bayramlarda o mekânlarda bulunma isteği,
- Misyonerlik yani din tebliğ etme faaliyetleri.

Bunun dışında duyulan manevi rahatlık, kültürel, tarihi ve dinlerine ait mirasların şuan ki hayatlarını ne derece etkilediğini görmek ayrıca zihinsel, sosyal ve duygusal açıdan etkileri de kişiyi motive eden diğer unsurlardır (Güzel, 2010: 90).

Yapılan tanımlarda “hac” ve “kutsal mekânlar” ifadelerinin özellikle vurgulandığı görülmektedir. Bu iki kavram inanç turizmini diğer turizm türlerinden ayıran en önemli özelliktir. Dini mekânlar aynı zamanda kültürel bir miras olarak da kabul edildiği için inanç turizmi faaliyetleri kapsamında ziyaret edildiğini belirlemek zordur. Fakat ziyaretçileri, inanç turizmi faaliyetlerine katılmaya iten en temel neden hac ve kutsal mekânları görme isteğidir. Bunun dışında bahsedildiği gibi manevi huzur ve sağlık bulacağına inanma (türbe ve şehitlerin Allah’ın rızasını kazanmış kişiler olduğu inancı ile ziyaretçinin şifa bulacağına veya dileğinin kabul olacağına inanması), arınma, dinlerine ait kültürel mirası merak etme, geçmişte yaşanan önemli hadiseleri hissedebilme gibi unsurlar kişiyi motive etmektedir.

Bu bilgilerden hareketle, kişinin sürekli ikamet ettiği bölgeden en az bir gece konaklayarak hiçbir kâr amacı gütmeyen, gerek dini vecibelerini yerine getirmek gerekse kendi dinlerince kutsal olarak kabul edilen mekânlara yapılan seyahatlere, inanç turizmi denilmektedir.

2.2.2. İnanç Turizminin Özellikleri

Usta’ya göre (2005) her dinin kendine özel kuralları ve ritüelleri bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da hac veya farklı amaçlarla düzenlenen seyahatler o dinin kurallarına uygun olarak gerçekleştirilir. Dini turizm faaliyetleri üç amaca uygun şekilde düzenlenir. Bunlar (Usta, 2005: 8; Nieminen, 2012: 16):

- Hac görevini yerine getirmek amacıyla kutsal mekânlara yapılan seyahatler,
- Tarihte yaşanmış ve çok büyük bir tesiri olmuş hadiselerin yıldönümlerinde, düzenlenen geniş kapsamlı etkinlikler, toplantılar,
- Dini öğretileri yayma/misyonerlik ve gönüllü olarak yapılan seyahatler,
- Tur güzergâhında olan dini yerlerin tur süresine bağlı kalınmadan gerçekleştirilen ziyaretler,

- Arkadaş grubuyla hem hoşça vakit geçirmek hem de inanç çekim merkezlerine düzenlenen turlar.

Yılmaz vd (2013)'nin çalışmalarına göre inanç turizmini farklı kılan en önemli özellikler aşağıda belirtilmiştir:

- İnanç turizminin amacı dini inançların tatmin edilmesi,
- İnanç turizminde dini yapıların turistik faaliyetlerin düzenlenmesinde önemli bir unsur teşkil etmesi,
- İnanç turizminde aynı dine mensup olmayan kişilerin kutsal kabul edilen mekânlara yapmış oldukları ziyaretlerin kültür turizmini de etkilemesi,
- İnanç turizminin sadece belirli günlerde değil yılın her ayı/günü yapılabilmesi,
- İnanç turizmine katılan kişilerin *Tanrı rızası kazanabilme* ve *günahlardan arınma* arzusu ile gerçekleştirilmesi (Küçük, 2013: 28),
- İnanç turizmine katılan kişilerin, bulunmak istediği çekim merkezine ulaşmada karşılaşılabilecek zorlukların (kültür farkı, ulaşım ve ekonomik zorluklar) önemsenmemesi, olarak ifade edilmiştir.

Dinlerde kutsal olarak kabul edilen öğelerin başında mekânlar/yapılar gelmektedir. Mekânlara yapılan seyahatlerde manevi arınma, arzu ve isteklerin kabul edilmesi gibi duygularla, geçmişte olduğu gibi günümüzde de imkânlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir (Küçük, 2013: 28-29). Yukarıda da bahsedildiği gibi turistleri inanç turizmi faaliyetleri kapsamında aşağıda belirtilen maddelerden en az birini gerçekleştirmek amacıyla katılım sağlanmaktadır (Usta, 2005: 8-9; Güzel, 2010: 92-93):

Dini vecibelerden biri olan Hac görevini yerine getirmek: Her inancın önemli kutsal mekânları bulunmaktadır ve bu kutsal mekânlara hac kapsamında seyahatler düzenlenmektedir. Yahudi ve Müslümanlardan maddi imkânları olan kişiler için zorunlu diğer inanca sahip kişiler için ise manevi bir arınma olarak algılanmaktadır.

Başılanmayı dilemek, şükranların dile getirilmesi, dua ve dilekte bulunmak: Karşılaştıkları durumun acizliği karşısında kendisinden daha üstün bir güç olan Allah'tan başlanmak, dua ve istekte bulunmak veya kabul olunan dua karşılığında şükretmek, şükranlarını sunmak amaçlanmaktadır.

Sosyal hayatta üstün bir konuma ulaşmak: Hac görevini yerine getirmiş, kutsal mekânlara gitmiş olan kişilere “dindar” gözüyle bakıldığı için daha fazla itibar edilmektedir

Aynı dine mensup kişilerle yakın ilişkiler kurmak: Modern hayatın en sık karşılaşılan problemlerinden biri olan “yalnızlık”, kişilerin kalabalıklar içinde kendisini yalnız hissetme hali, kişide gerginlik ve mutsuzluk oluşturmaktadır. Oluşan bu durum, kişinin toplumdan uzaklaşarak aşırı bireyselleşmesine neden olmaktadır. Fakat hac ibadeti, bütün sosyal statüleri, zengin-fakir, ırk ve ten ayrımının unutulduğu, bireysellikten çıkıp kolektif bir şekilde aynı amaç doğrultusunda toplanarak, ritüellerin yerine getirildiği mekânlardır. Dolayısıyla bu özelliği ile kişilerde sosyalleşme ve farklı kültürlerden inananların bir araya gelerek kaynaşmasını da sağlamaktadır (Geçioğlu, 2016: 227-228).

Belirli dini olayları anmak ve kutlamak: Dini bayram ve önemli günler, peygamberlerin doğum günleri veya kutsal kabul edilen kişilerin yapmış oldukları seyahatler inananlar tarafından önemsenmektedir. Bu kapsamda düzenlenen dini festivaller ve anma etkinliklerinde dini ritüelleri gerçekleştirmek ve o günleri tekrar hatırlamak amaçlanmaktadır.

Hakikati yaymak/Misyonerlik: Her dinin temelinde olan hakikati yaymak, dini öğretileri kitlelere duyurmak adına yapılan seyahatler, tarih boyunca desteklenmiştir.

Kongreler/Konferanslar: Konferanslar, bazı uluslararası kongreler, dikkatle takip edilmekte ve inanç turizmi faaliyetleri kapsamında önemli sayıda ziyaretçilerin katılımıyla gerçekleşmektedir.

Gönüllü Seyahatler: Misyonerlik faaliyetlerinin dışında, gönüllü bir şekilde yapılan seyahatler de artmaktadır. Dünyanın her hangi bir yerinde yaşanan felakette, insanlara yardımcı olmak amacıyla oluşturulan dini birliklerdir.

2.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE İNANÇ ÇEKİM MERKEZLERİ

Toplumsal bir görevi üstlenen din, geçmişten günümüze kadar uzanan bir olgudur. Bütün dinler ve inançların hepsinde belirli günlerde gerçekleştirilen ritüeller bir ibadete dönüşmüştür. Örneğin Hinduların Ganj Nehri’nde günahlardan arınmak amacıyla yapılan toplu ibadetleri, Hristiyanların 24- 31 Aralık tarihlerindeki Noel ibadeti, Müslümanların Mekke’de, Kurban Bayramı amacıyla toplu olarak yapılan ibadetleri kutsal mekânların turizm kapsamında bir çekicilik unsuru oluşturduğunun göstergesidir (Koçoğlu, 2005: 145).

2.4.1. Dünyada İnanç Çekim Merkezleri

İnanç turizmi her yıl yaklaşık olarak 300 milyon ziyaretçinin katıldığı, 18 milyar dolarlık bir ekonomik bütçeyle hızla gelişen bir turizm çeşididir. Amerikan Seyahat Endüstrisi Birliği’nin hazırlamış olduğu raporda, her dört ziyaretçiden biri inanç turizmiyle ilgilenmektedir. Son yıllarda inanç turizmine katılan ziyaretçilerin beklentileri değişmiş ve birinci kalite ürünler ve servisler tercih eder olmuştur. Bu turizm türüne ağırlık veren ülkeler ekonomilerini büyük oranda geliştirmeyi başarmışlardır. Örneğin Güney Amerika, inanç turizmi faaliyetleri kapsamında 10 milyar dolarlık bir gelire sahip olduğu tahmin edilmektedir (Güzel, 2010: 14-15).

Tablo 1. Dünyada En Çok Ziyaretçi Potansiyeline Sahip İnanç Çekim Merkezleri ve Yıllık Ortalama Ziyaretçi Sayıları

Eser No	İnanç Çekim Merkezi	Ülke/Şehir	Özelliği	Yıllık Ortalama Gelen Turist Sayısı
1	Meiji Tapınağı ve Sensoji Tapınağı	Japonya/ Tokyo	628 yılında inşa edilerek Tokyo'daki en eski Budist Tapınağıdır. Sayısız ağaçtan oluşan "kutsal orman" olarak adlandırılan bir bahçe bulunmaktadır.	Her bir tapınak için 30 milyon ziyaretçi gelmektedir.
2	Kashi Vishwanath Tapınağı	Hindistan/ Varanasi	Hindular için kutsal bir mekândır. Ganj Nehri'nde yıkanarak günahlarından arındıklarına inanırlar	21.9 Milyon
3	Guadalupe Meryem Ana 3 Numaralı Bazilikası	Meksika	1500'lerde başlanıp 1709'da yapımı bitmiştir. 1531'de Hz.Meryem'in apronda görüldüğüne inanılmaktadır.	20 Milyon
4	Tirupati Tirumala Devasthanams Tapınağı	Hindistan/ Andra Pradeş	Vaishnavism adında bir Hindu mezhebine ait bir kompleks yapıdır. 1200 yıl öncesine ait olduğu tahmin edilmektedir. 3200 m yüksekliğindedir.	18,25 Milyon
5	Notre Dame Katedrali	Fransa/Paris	1345 yılında yapılmıştır. Pek çok aziz ve melek heykelleri bulunan yapı, bir ibadet yeri olmanın yanı sıra sanat galerisi olarak da kullanılmaktadır.	13-65 Milyon
6	Sacre Coeur Bazilikası	Fransa/Paris	19. yy eseri olan Roma-Bizans Dönemi bazilika, Şehitler Tepesi'nde bulunmaktadır.	10.5 Milyon
7	Naritasan Shinshoi Tapınağı	Japonya/ Chiba	940 yılında yapılmış bir Budist Tapınağı'dır. Ateş tanrısına adanan tapınakta ateş ritüelleri her gün yapılmaktadır	10 Milyon
8	Tsurugaoka Hachimangu Shrine	Japonya/ Kanagawa	12. yüzyıla ait olduğu düşünülen Şinto Tapınağı'nın çevresi Şakayık ve kiraz ağacı gibi bahçelerle kaplıdır	10 Milyon
9	Kiyomizu-dera ve Kinkaku-ji Tapınakları	Japonya/ Kyoto	Bir Budist tapınağı olan ve UNESCO listesinde bulunan tapınak Otowa Dağı'nın yamacına kurulmuştur.	10 Milyon + 6 Milyon
10	Ise Jingu Tapınağı	Japonya/Ise	Yaklaşık 14 bin dönüm alan üzerine kurulan Şinto Tapınağı "ilahi orman" olarak kabul edilmektedir.	8,5 Milyon ziyaretçi
11	St. Peter Bazilikası	Roma/ Vatikan	Dünyanın en büyük kutsal binalarındandır. Önemli Rönesans sanatçıları tarafından İç süslemesiyle dikkat çeken bazilika ikonaları, altın süslemeleri ile zenginleştirilmiştir.	7 Milyon ziyaretçi
12	Dazaifu Tenmangu	Japonya/ Dazaifu	Farklı renklerde çiçek açan 197 çeşit, altı bin erik ağaçları ve 1500 yıllık kaffür ağaçlarıyla dikkat çeken bir Şinto Tapınağıdır.	6,6 Milyon ziyaretçi

Tablo 1. Dünyada En Çok Ziyaretçi Potansiyeline Sahip İnanç Çekim Merkezleri ve Yıllık Ortalama Ziyaretçi Sayıları (Devamı)

13	Köln Katedrali	Almanya/ Köln	Gotik üslup kullanılan katedral 1880 yılında tamamlanmıştır. Şehrin önemli sembollerindendir.	6 Milyon ziyaretçi
14	Sanctuary of Our Lady of Lourdes	Fransa/ Lourdes	14 yaşında Bernadette Soubiros adındaki bir kız 1858 yılında Massabielle Mağarası'nda Hz. Meryem'i görüp kendisiyle konuştuğunu söylemesi üzerine bir dini kompleks yaptırılmıştır. Alanda bulunan mağaradaki kaynak suyun şifa verdiği inanılmaktadır.	6 Milyon ziyaretçi
15	Padre Pio Tapınağı	İtalya/San Giovanni Rotondo	Santadelle Grazie adında bir azizin bütünlüğü bozulmamış cesedi gösterilmektedir.	6 Milyon ziyaretçi
16	St. Mark Bazilikası	İtalya/ Venedik	Bizans sanatının en görkemli eserlerindendir. Bazilikada bulunan birçok heykel ve mozaik Haçlı Seferleri'nde Konstantinopolis (İstanbul)'ten alınmıştır.	5-6 Milyon ziyaretçi
17	Assisi St. Francis Bazilikası	İtalya/ Perugia	13. yy. eseri olan ve Gotik üslupla yapılan bazilikanın freskleri dönemin ünlü sanatçıları tarafından yapılmıştır. Hristiyanlık dünyasının önemli azizlerinin bozulmamış cesetleri de burada bulunmaktadır.	5,5 Milyon ziyaretçi
18	St. Patrick Katedrali	Amerika/ New York	19. yy. Neo-Gotik üslupla yapılan katedral büyük bir ihtişamla ziyaretçilerini karşılamaktadır.	5,5 Milyon ziyaretçi
19	Western Wall/Ağlama Duvarı	İsrail/Kudüs	Yahudiler için kutsal olan bir yerdir. MÖ. 20'de Kral Herod tarafından yapılan, MS. 70 yılında ise Romalılar tarafından yıkılan Tapınaktan kalan yalnızca bu duvar olmuştur.	5 Milyon ziyaretçi
20	Sultan Ahmet Camii	Türkiye/ İstanbul	1617 yılında tamamlanan ve mavi İznik seramikleri kullanıldığı için Blue Mosque olarak da bilinmektedir. Altı minaresi bulunan camii Ayasofya'ya eşdeğer güzellikte bir yapının olması için yaptırıldığı söylenmektedir.	5 Milyon ziyaretçi
21	Aya Sofya	Türkiye/ İstanbul	537 yılında İmparator Justinanus tarafından tamamlanmış, 1453 yılında İstanbul'un Fethiyle eklenen minarelerle camiye dönüştürülmüştür. 1935 yılında Atatürk'ün emriyle müzeye çevrilmiştir.	3 Milyon ziyaretçi

Kaynak: (travelandleisure.com; traveltrivia; Olcay ve Albuz, 2016: 9).

Hac mekânları, ilahi gücün bir yerle ilişkilendirilip kutsal olarak kabul edilmesidir. Bu mekânlar inanan için dünyevi ve uhrevi ayrıcalıklar kazandırmaktadır. Hac mekânlarında yapılan ibadetlerde kişi Tanrı ile buluşarak kendini huzur ve güven içinde hissetmesini sağlamaktadır (Mamytov, 2010: 8-9). Hac ibadetinin yerine

getirildiği mekânlar/mabetler “ulûhiyete” bir “yüce varlığa” şükranlarını sunmak, saygı göstermek amacıyla yapılan mekânlardır. Her dinin kabul ettiği “yüce varlığa” karşı kulluk görevini yerine getirmek için önemli mabetleri/mekânları bulunmaktadır. Dinler açısından kutsal olarak kabul edilen ve hac mekânı olan topraklar ise aşağıda tabloda gösterilmiştir (Küçük vd 2015: 673-674).

Tablo 2. Kutsal Olarak Kabul Edilen Önemli Hac Mekânları

Din	Hac Mekanları (Şehir/Mekân)
Musevilik	Kudüs/Süleyman Mabedi
Hristiyanlık	Kudüs/ Süleyman Mabedi,Roma/Vatikan,Efes/Meryem Ana Evi
İslamiyet	Mekke/Kâbe, Medine/Mescidi Nebevi
Hinduizm	Hindistan/ Benares: Ganj Nehri üstünde bulunan yaklaşık iki bin mabet bulunmaktadır.
Konfüçyanizm	Qufu/Ch'iu fu: Konfüçyus'un öldüğü yer
Şintoizm	İse/Tanrıça Amaterasu adına yapılan mabet (Milli Mabet)
Cayinizm	Jharkhan/Şikharji
Sihizm	Amritsar/Harmandir (Altın Mabet)

Kaynak: Küçük vd. 2015

Tablo 2'deki bilgilere ek olarak İspanya'da bulunan Santiago de Compostela şehri Hristiyanlar için önemli hac merkezlerindendir. Fransa'da bulunan Lourdes şehri, Filistin'deki Beytüllahim şehri de kutsal olarak kabul edilen şehirlerden bazılarıdır (Küçük vd 2015: 673-674).

İnanç turizmi faaliyetleri kapsamında kutsallık atfedilen mekânlara sahip olan ülkeler ekonomik olarak da önemli bir gelir elde etmektedir (Kervankıran, 2019: 88). Dünya İnanç Turizmi Örgütü (World Religious Travel Association) 300 milyon Hristiyan ziyaretçinin dini görevlerini yerine getirmek amacıyla seyahat ettiğini ifade etmektedir (Şaman, 2009: 17). Müslümanların inancı gereği ve imanın beş şartından biri olan “hac” görevini yerine getirmek için milyonlarca kişiyi ağırlayan Suudi

Arabistan’ da inanç turizmi, petrolden sonraki en büyük ekonomik güç haline gelerek turizm sektöründen önemli bir pay almaktadır (Woodward, 2004: 173).

Bazı inanç çekim merkezleri, yalnızca bir dine mensup kişiler tarafından değil ortak bir değer olarak kabul edilmektedir. Kudüs bu kapsamda Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar tarafından önem taşımaktadır (Woodward, 2004: 173-174).

2.4.2. Türkiye’de İnanç Çekim Merkezleri

Önemli medeniyetler ve inanca ev sahipliği yapmış olan Anadolu toprakları, dini mabetlerin zenginliği ve çeşitliliği bakımından da önem arz etmektedir. Bunun en büyük nedeni önceki uygarlıkların bu topraklarda yaşamış olmasıdır. Erken Hristiyanlık döneminde Havari ve Azizlerin, Ortaçağ’da ise Musevilerin, ibadetlerini özgürce yaşayamayıp çeşitli baskı ve zulüm neticesinde bu topraklara göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle İslami eserlerle birlikte çok sayıda sinagog ve kilise gibi Musevi ve Hristiyanlara ait ibadethaneler de bulunmaktadır (Kültür Bakanlığı, 2019; Okuyucu ve Somuncu, 2013: 631).

Bu mekânların tespit edilmesi ve inanç turizmini ülkemizde daha aktif hale getirmek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı üç Semavi din olan Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlığa ait önem arz eden yapıların tespit edilmesine yönelik bir proje başlatmıştır. Tespit edilen bu yapılarla birlikte aksaklıkların giderilip veya en aza indirilerek ziyaretçi potansiyelinin arttırılması amaçlanmıştır. Bu proje kapsamında 43 ilde toplamda 316 destinasyon belirlenmiştir. Eserlerden 20 tanesi Musevi, 129 tanesi Hristiyan ve 167 tanesi de İslami eserden oluşmaktadır (ktb.gov.tr; Güzel, 2010: 95). Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık için önem arz eden bazı mekânlar şöyledir

Tablo 3. Türkiye'de İnanç Turizmine Ait Destinasyonlar

No	Destinasyon	Ait Olduğu Din	Bulunduğu Şehir
1	Neve Şalom Sinagogu	Musevi	İstanbul
2	Yanbol Sinagogu	Musevi	İstanbul
3	İtalyan Sinagogu	Musevi	İstanbul
4	Aşkenazi Sinagogu	Musevi	İstanbul
5	Karataş Beth İsrail Sinagogu	Musevi	İzmir
6	Aya Sofya Müzesi	Hristiyanlık	İstanbul
7	Aya İrini Anıtı (St. İrene)	Hristiyanlık	İstanbul
8	Fener Rum Patrikhanesi	Hristiyanlık	İstanbul
9	Demre St. Nicolas Kilisesi	Hristiyanlık	Antalya
10	İzmir Kilisesi	Hristiyanlık	İzmir
11	St. Jean Bazilikası	Hristiyanlık	İzmir
12	Bergama Kilisesi	Hristiyanlık	İzmir
13	St. Pierre Kilisesi	Hristiyanlık	Antakya
14	St. Simon Manastırı	Hristiyanlık	Antakya
15	Aziz Hanna Kilisesi	Hristiyanlık	Hatay/İskenderun
16	Deyrulzafaran	Hristiyanlık	Mardin
17	St. Paul Kilisesi/Eski Camii (camiye çevrilmiş olmakla birlikte Hristiyanlar tarafından ziyaret edilmektedir)	Hristiyanlık/Müslümanlık	Mersin/Tarsus
18	St. Paul Kuyusu	Hristiyanlık	Mersin/Tarsus
19	Meryemlik/Aya Tekla	Hristiyanlık	Mersin/ Silifke
20	Cennet Obruğu/Meryem Ana Kilisesi	Hristiyanlık	Mersin/Silifke
21	Tokalı Kilise	Hristiyanlık	Nevşehir/Göreme
22	Rahipler ve Rahibeler Manastırı	Hristiyanlık	Nevşehir/Göreme
23	Elmalı Kilise	Hristiyanlık	Nevşehir/Göreme
24	Aziz Barbara Şapeli	Hristiyanlık	Nevşehir/Göreme
25	Gümüşler Müzesi	Hristiyanlık	Niğde

Tablo 3. Türkiye'de İnanç Turizmine Ait Destinasyonlar (Devamı)

26	Sümela Manastırı	Hristiyanlık	Trabzon
27	Akdamar Kilisesi	Hristiyanlık	Van
28	Eyüp Sultan Cami/Türbesi	İslamiyet	İstanbul
29	Topkapı Sarayı- Kutsal Emanetler Dairesi	İslamiyet	İstanbul
30	Fatih Cami	İslamiyet	İstanbul
31	Sultan Ahmet Cami	İslamiyet	İstanbul
32	Aya Sofya Müzesi	İslamiyet	İstanbul
33	Süleymaniye Camii	İslamiyet	İstanbul
34	Yûşa Peygamber Türbesi	İslamiyet	İstanbul
35	Selimiye Camii	İslamiyet	Edirne
36	Mevlana Türbesi	İslamiyet	Konya
37	Hacı Bayram Veli Camii/Türbesi	İslamiyet	Ankara
38	Veysel Karani Türbesi	İslamiyet	Siirt

Kaynak: (ktb.gov.tr; Eykay vd, 2015: 62; Kürkcüoğlu ve Erkol, 2012: 2;Güzel, 2010; Akpınar, 2013: 36)

Tablo 3’de gösterilen mekânların yanı sıra yukarıda da belirtildiği üzere 316 destinasyon bulunmaktadır. Hristiyanlığın kabulü noktasında en erken ve daha çabuk yayılan yerlerden birisi Anadolu’dur. Bu özellikle birlikte önemli azizlerin bu topraklarda yaşamış ve hayatlarını kaybetmiş olmaları, ilk kiliselerin burada kurulması, İncil’de de belirtilen ve önemli bir hac merkezi olan Yedi Kilise’nin Batı Anadolu’da varlığı düşünüldüğünde inanç turizmindeki önemi de ortaya çıkmaktadır (HristiyanTurk.com).

Erken Hristiyanlık Dönemi’nde yaşanan acı hadiseler, Havarilerin ve Azizlerin tebliğ için Anadolu’ya gelmesi bu bölgeye ayrı bir önem kazandırmış ve Kudüs’ten sonra saygı duyulan bir yer haline gelmiştir. Vatikan tarafından kutsal mekân olarak kabul edilerek hac merkezi haline getirilen destinasyonların yanı sıra yine inanç

turizmi faaliyetleri kapsamında önemli merkezler de bulunmaktadır. Azize Meryem'in hayatının son zamanlarını geçirdiği İzmir Selçuk'taki Meryem Ana Evi Kilisesi, yeryüzünde ilk kilise olan Antakya'daki St. Pierre Kilisesi, Tarsus'lu Aziz Pavlus (St. Paul)'un doğduğu ev (Aziz Pavlus Evi), papalık makamınca ziyaret edilerek hac merkezi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Aziz Pavlus'un tebliğ için gittiği Isparta-Yalvaç/Pisidia Antik Kenti; Kapadokya'da Göreme/Derin Kuyu/Ihlara Vadisi gibi bölgede bulunan önemli kiliseler; İncil'in Yeni Ahit'te Hz. İsa'nın, Havari Yuhanna'ya görünerek vahiylerini "Yedi Kilise"ye giderek aktarmasını istemiştir. Yedi Kilise olarak adlandırılan yerler Efes (Epfesos)/Selçuk, İzmir (Smyrna), Bergama (Pergamon), Salihli (Sardes), Alaşehir (Philadelphia), Denizli (Laodikeia), Akhisar (Thyteira) Hristiyan inanç turizminde önem arz eden yerlerdir. Ayrıca Konsillerin yapıldığı yerler olan İznik, İstanbul, Efes, Kadıköy'le Nevşehir, Aksaray ve İstanbul da yine kutsal kabul edilen yerlerdendir. Anadolu'da vermiş oldukları mücadelelerle ulvi bir makama erişmiş ve Aziz olarak adlandırılan kişilerin yaşadıkları, şehit edildikleri, ibadetle meşgul oldukları yerler de inanç turizmi faaliyetleri kapsamında ziyaret edilmektedir. Bu kişilerden Antalya Demre'li olan Noel Baba olarak da bilinen Aziz Nicolas, Büyük Konstantin'in annesi Helena, Nikomedia/İzmit'li Azize Barbara, Aziz Panteleimon, Aya Yorgi, Aziz Philippe gibi kişiler de bölgeye kutsiyet katmaktadır (Güzel, 2010: 96-97; Güngör, 2018; Acara ve Olcay 1998; 250).

Türkiye İslam kültürüyle bin yılı aşkın bir süredir tanışmakta olup Türk-İslam kültürünü gerek Anadolu'da gerekse farklı topraklarda yayarak cami, mescit, yadır, türbe, medrese gibi eserleri de dünyanın pek çok yerine yaymayı başarmıştır. Özellikle önemli mabetlerin yanı sıra manevi yönü güçlü uhrevi bir kimlik kazanmış ve halk dilinde "ermiş/evliya" gibi ifadelerle anılan kişilerin mezarlarına yani türbelerine de ayrı bir saygıyla yaklaşmıştır. Bu kapsamda bahsi geçen mekânlar yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgisini çeken destinasyonlardır (Sargın, 2006: 4). Bölge olarak değerlendirildiğinde ise Ağrı Dağı; pek çok peygamberi ağırlamış olan Şanlıurfa; sahip olduğu cami, İslam müzeleri ve türbeleriyle İstanbul; Hz. Mevlana'nın yaşadığı şehir olan Konya Müslümanlar için ayrı bir önem ifade eden bölgelerdendir (Okuyucu ve Somuncu, 2013: 633).

Türkiye’de Müslümanlarca önemli olarak kabul edilen mekânlara bakacak olursak İstanbul’da bulunan cami ve türbelerin sayıca fazla olduğu görülmektedir. Hz. Muhammed (S.A.V)’i evinde ağırlayan Eyüp Sultan, ileri yaşlarına rağmen İstanbul’u fethetmek amacıyla orduya katılmıştır. Fethi sırasında şehit düşen Eba Eyyub-el Ensari’nin mezarı Akşemsettin tarafından bulunmuş, türbe ve yanına da ismiyle anılan bir camii yaptırılmıştır. Özellikle dini günlerde yoğun bir kalabalığın yaşandığı cami ve türbe, ziyaretçi açısından İstanbul’daki önemli çekim merkezlerinden birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Kutsal Emanetlerin bilhassa belirli günlerde ziyarete açılan Hırka-i Şerif’in de bulunduğu bölüm olan Topkapı Sarayı, Fatih Cami, Süleymaniye Cami ve Külliyesi, Bayezıt Cami vb. Müslümanlar için kutsiyet ifade eden mekânlardır (ktb.gov.tr).

Yukarıda belirtilen destinasyonların dışında; Edirne’de Selimiye Cami; Bursa’da Ulu Cami, Emir Sultan Cami ve Türbesi; Siirt’te Veysel Karani Türbesi; Şanlıurfa’da; Balıklı Göl, Hz. Eyyup Peygamber Makamı, Halil-ür Rahman Cami; Ağrı’da İshak Paşa Saray Cami; Erzurum’da Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Üç Kümbetler; Sivas’ta Divriği Ulu Cami, Çifte Minareli Medrese, Gök Medrese; Aksaray’da Tabduk Emre Köyü ve Türbesi, Yunus Emre Türbesi; Konya’da Mevlana Türbesi ve Dergâhı, İnce Minareli Medrese, Alaeddin Cami, Karatay Medresesi, Nasrettin Hoca Türbesi; Ankara’da Hacı Bayram Veli Cami ve Türbesi; Nevşehir’de Hacı Bektaş-i Veli Türbesi ve Cami, Kurşunlu Cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tespit edilen ve Müslümanların da dini günlerde ziyaret edip dua edilen mekânlardan bazılarıdır (Eren ve Kaçar, 2017: 294; ktb.gov.tr).

Yukarıdaki bilgilere dayanarak binlerce yıllık kadim geçmişe nice medeniyetler ve nice mabetler sığdırmış olan Anadolu, üç Semavi din (Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet) açısından da pek çok değeri barındırmaktadır. Dolayısıyla vaat edilmiş topraklar anlayışı veya kutsal olarak kabul edilen mekânlarıyla inanç turizmi faaliyetleri kapsamında önem arz eden bir konuma sahiptir.

2.3. KOCAELİ’NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde Kocaeli’nin tarihsel, coğrafi ve sosyo-ekonomik özelliklerine değinilmiştir.

2.3.1. Kocaeli İlinin Tarihsel Gelişimi

İzmit’in jeopolitik önemi ilk kurulduğu dönemden itibaren günümüze kadar devam etmektedir. Bithynia Krallığına başkentlik yapmış olan Nikomedia/İzmit, Doğu Roma Dönemi’nde başkentin Konstantinopolis/İstanbul’a taşınmasına rağmen aynı önemini sürdürmüştür. Kentin tarihsel süreci dikkate alındığında, farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış olduğu görülmektedir. Kentte sırasıyla Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri yaşanmıştır. Kocaeli ili kurulduğu yıllardan günümüze kadar büyük hasarlara neden olan depremlerin yaşanmasına rağmen sahip olduğu konumundan dolayı yeniden imar edilmiş olması kentin önemini göstermektedir (Çalık Ross, 2007: 883- 885).

Kocaeli’nin tarih sahnesine çıkışı MÖ. 712 yılında bir Yunan kolonisi olan Megaralıların, bugünkü Başiskele’de Astakos adıyla kurmuş oldukları bir koloni devletiyle olmuştur. Doğal bir limana sahip olan Megaralılar, gittikçe güçlerine güç katmışlardır. Sahip oldukları stratejik özellikten dolayı kent defalarca istilaya maruz kalmış ve en büyük tahribatı ise Thrakia Kralı Lysimakhos vermiştir. Yaşanılmayacak hale gelen kenti yeniden imar etmekten farklı bir yerde kurmayı planlayan Kral I. Nikomedes, Astakos’un tam karşısında bulunan İzmit’te MÖ. 264/263 yıllarında yeni bir kent kurmuştur (Kaya, 2008: 11).

“Geç Antikite” dönemi olarak adlandırılan Nikomedia, Kral IV. Nikomedes MÖ. 74 yılında kendisinden sonra topraklarını Roma İmparatorluğu’na bağışlanmasını vasiyet etmesi üzerine kent, Roma topraklarına dahil edilmiştir. MS. 258 yılında Gotlar’ın saldırısıyla kent yağmalanıp yakılmıştır. Tarihi kent bir yandan Gotlar’ın saldırıları, bir yandan büyük hasara neden olan depremlerle ağır darbeler almıştır. İmparator Diokletianus (MS 284-305) döneminde başkent olan Antik Nikomedia’yı,

Roma'ya eş değer bir kent haline getirmek için büyük yatırımlar yaparak eğitim ve aktivitenin merkezi haline getirmeyi amaçlamıştır (Foss, 2002: 3-4).

Doğu Roma'nın başkentine görkemli kamu binaları, saraylar, tapınaklar, hipodrom, darphane, silah imalathanesi, sirk ve tersaneler yaptıran Kral Diokletianus, bu binaları yaptırırken büyük bir kısmını kendi hazinesinden karşılamıştır. Dönemin önemli seyyahlarının notlarında da kentteki binaların güzelliğine dikkat çekerek adeta “*emperyal bir başkent*” havası kazandırdığı algılanmaktadır. Ayrıca Nikomedia, sahip olduğu korunaklı büyük antik doğal limanı ile bir donanma üssü olarak kullanılmış ve deniz yolunu etkin bir şekilde kullanarak deniz ticaretinin de merkezi konumuna gelmiştir (Özkan, 2015: 83; Foss, 2002: 4; Çalık Ross, 2007: 885).

Diokletianus döneminde en parlak dönemini yaşayarak dünyanın dördüncü büyük kenti olan Nikomedia/İzmit, I. Konstantin tarafından başkenti Konstantipolis'e taşınmasıyla başkent olma özelliğini yitirmiş fakat yine de önemini korumaya devam etmiştir (Tuncel, 2015: 37; Foss, 2000: 3-4).

Nikomedia/İzmit'in İslam devletleriyle tanışması ise ilk olarak 781-782 yıllarında Harun Reşit'in kuşatmalarıyla Araplar'ın eline geçmiş fakat daha sonra yapılan anlaşmayla Bizans İmparatorluğu'nun vergi ödemesi karşılığında kent tekrar bırakılmıştır. 1075 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin eline geçen Nikomedia, 1097 yılında Bizans Devleti tarafından geri alınmıştır (Kaya, 2008: 12).

Kocaeli, 1337 yılında Osmanlı Devleti'nin fethiyle bir Türk yurdu haline gelmiştir. Şehzade Gazi Süleyman Paşa'nın komutanlarından başta Akça Koca olmak üzere Kara Mürsel Alp, Gazi Hasan gibi komutanların, fethin başarıyla sonuçlanmasında büyük rol oynamışlardır. Kocaeli liman ve tersaneleriyle büyük bir öneme sahip olmasının yanı sıra özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde İstanbul'a erzak, kereste ve odun ihtiyaçlarının karşılanmasıyla da ticarete önemli bir merkezi pazar konumuna gelmiştir. Evliya Çelebi ünlü Seyahatname'sinde “*1100 dükkân ve 200 kereste deposunun*” varlığından bahsetmektedir. Kocaeli'nin payitahta olan yakınlığı, önemli bir menzil durağı haline gelmesini sağlamıştır. Bu sebeple başka

bir kente gitmek isteyen kervanlar, burada mola verip han ve kervansaraylarda konaklardı. (Çoban, 2015: 32; Metin, 2014: 37).

Evliya Çelebi, Kocaeli’nden bahsederken İznikmit ismini kullanmıştır. Ayrıca kırmızı kiremit çatılı olan evleri ve bu evlerin sayısının 3500’den fazla olduğunu belirtmiştir. İlin kereste bakımından zengin olduğunu, ipek elbiseli tüccarların sayıca çok olduğunu ifade etmiştir. Gösterişli bir saraydan, Kanuni Sultan Süleyman’ın veziri olan Pertev Paşa tarafından Mimar Sinan’a büyük bir cami ve hamam yaptırdığını bununla birlikte İzmit’te kırk kadar kahvehane ile çok sayıda hamamın olduğunu eserinde belirtmiştir (Yüce, 1998: 21).

Osmanlı Dönemi’nde başkente olan yakınlığının yanı sıra ihtiyaçların giderilmesi noktasında da önemli bir bölge konumuna gelmiştir. Tersanede çok sayıda geminin yapılmasıyla Osmanlı Donanması’nın gemi ihtiyacını büyük ölçüde karşılamıştır. Üsküdar- İzmit arası ilk posta yolunun oluşturulmasıyla da Redif Teşkilatı’nın merkezi konumuna gelmiştir (Gökkadar, 2018: 94). Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi Tarihi Mekânlar ve Kent Estetiği Şube Müdürü olan Volkan Şenel’le (2020) çalışma kapsamında yapılan görüşmede; Sultan Abdülmecit’in Kartepe’de inşa ettirip bizzat açılışına katıldığı Çuhane-i Hümayun (Çuha Fabrikası) ve bir dünya markası haline gelen Hereke Halılarının üretimi için bir fabrikanın kurulduğunu ifade eden Şenel, atılan bu adımların sanayi alanındaki kentin ilk fabrikaları olduğunu belirtmiştir. Bu bilgilere ek olarak, Kocaeli’nden farklı güzergâhlara demir yollarının döşenmesi, 1895 yılında Derince Limanı’nın yapılması (Gökkadar, 2018: 94); kentin sosyo-ekonomik alanda gelişimini etkileyen önemli unsurlar olarak ifade edilebilir.

20 Kasım 1918 tarihinde önce İngiliz askerleri, 27 Ekim 1920 tarihinde Yunan askerleri tarafından işgal edilen Kocaeli 28 Haziran 1921 tarihinde düşman askerlerinden tamamen temizlenmiştir (Çoban, 2015: 32).

Kocaeli’nin günümüze kadar en çok kullanılan ismi İznikmid’tir. Kimi kaynaklarda İznik’in komşusu anlamında kullanıldığına (Zengin ve Heper, 2013: 51) kimi kaynaklarda ise yönelme edatı olan Grekçe *eis* (-e doğru) Nikomedia’yla birlikte kullanılarak “*eisNikomeida*” (Nikomedia’ya doğru) olarak kullanılmaya başlandığı

belirtilmektedir. Zaman içinde “*eis*” is şeklinde kısaltılmış ve “*İz Nikomide*” dönüşerek İzmit olarak günümüze gelmiştir (Polatel, 2012: 284).

Kocaeli’nin kuruluşundan itibaren kullanılan isimleri; Olbia, Astakos, Nikomedia, İznikomid, İznikmid. İznikümid, İzmid, Kocaili, İzmit ve 1924 yılında kentin fethedilmesinde önemli katkıları olan Akça Koca Bey’e ithafen Kocaeli olarak kabul edilmiştir (Polatel, 2012: 290; Zengin ve Heper, 2013: 51; Oğuz, 2017: 568; Bütüner, 2016: 533).

2.3.2. Coğrafi Özellikleri

Kuzey Anadolu Fay Hattı’nın tarih boyunca Kocaeli’nde yıkıcı depremlere neden olmasına rağmen, kentin önemli ve devamlı bir yaşam alanı olarak tercih edilmesinin önüne geçememiştir. Bunun en temel nedeni ise sahip olduğu jeopolitik konumu ve beraberinde getirdiği; flora-fauna çeşitliliği, doğal güzellikleri, önemli kara ve deniz yollarını bağlayan geçiş güzergâhında bulunmasıdır. Ayrıca hem Karadeniz hem de Marmara Denizi’nde sahilinin olması ile stratejik öneme sahip olan limanı Kocaeli’ni önemli kılmaktadır. (Çalık Ross, 2007: 880; Güney, 2007: 1470; Gökkadar, 2018: 7-8).

Marmara Bölgesi’nin Çatalca Bölümü’nde yer alan Kocaeli, 29° 22”- 30° 21” doğu boylamı, 40° 31”- 41° 13” kuzey enlemlerinde yer almaktadır. Kentin doğu ve güneydoğusu Sakarya, kuzeyi Karadeniz, güneyi Bursa, batısı ise Yalova ve İstanbul illeriyle çevrilidir (Kocaeli Turizm Rehberi, 2010: 16).

Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayarak önemli bir yol kavşağında bulunan Kocaeli, sahip olduğu doğal limanı olan İzmit Körfezi konumu gereği işlek bir deniz yoludur. 3.623 km² ile Türkiye’nin 6. küçük ili olan Kocaeli TÜİK 2019 verilerine göre 1 milyon 953 bin nüfusa sahiptir. Kent merkezinin doğusundan geçen 30° doğu boylamı Türkiye’nin yerel saati olarak kabul edilmektedir (Çalık Ross, 2007: 880; Kocaeli Valiliği Yayınları; 2; tuik.gov.tr).

İlin kuzeyini kaplayan Kocaeli Platosu, tek tek kütleler halinde tepelerle çevrili olup güneyinde ise Samanlı Dağları bulunmaktadır. Sakarya ilinin de sınırları içinde bulunan Sapanca Gölü Kocaeli'nin tek önemli gölüdür (Kocaeli Turizm Rehberi, 2013: 16; Kaya, 2008: 10). Tarih öncesi dönemlerde, İzmit Körfezi ile Sapanca Gölü'nün birleşik olduğu, Sakarya Nehri'yle de biriken alüvyonlar nedeniyle bağlantısının koptuğu bilinen Sapanca Gölü Kocaeli ilinin doğal göllerindendir. Yuvacık Baraj Gölü ise Kirazdere bölgesinde, Büyük Şehir Belediyesi tarafından ilin su ihtiyacını gidermek amacıyla yaptırılarak yapay bir göl haline dönüşmüştür (Gökkadar, 2018: 14; Kocaeli Turizm Rehberi, 2013: 16).

Kocaeli'nin doğu-batı yönüyle uzanan Samanlı Dağları'nın en yüksek noktası 1.602 rakım ile Keltepe olarak da bilinen Kartepe'dir (kartepe.bel.tr). Ayrıca 1.387 metre yüksekliğinde Dikmen Dağı, 1.125 metre yüksekliğinde Naldöken Dağı, 917 metre yüksekliğinde Naz Dağı ile 645 metre yüksekliğinde Çene Dağı bulunmaktadır. Kocaeli 12 ilçeden oluşmaktadır; Başiskele, Derince, Dilovası, Gebze, Gölcük, İzmit, Kandıra, Karamürsel, Kartepe, Körfez, Çayırova ve Darıca'dır. Kentin Samanlı Dağları ormanlarla kaplı olup yukarı kesimleri iğne yapraklı, aşağı kesimleri ise geniş yapraklı ağaçlardan oluşmaktadır. Her ne kadar Karadeniz'e ve İzmit Körfezi'ne bakan kıyıları arasında iklimsel farklılık yaşansa da kentin geneli ılıman bir iklime sahiptir. Kentin iklimi Karadeniz iklimi ile Akdeniz iklimi arasında bir geçişten oluşmaktadır (Kocaeli Turizm Rehberi, 2013: 16-18; Gökkadar, 2018: 9).

2.3.3. Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Kocaeli, Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi yüksek olan illerinden biridir. Kentte endüstrinin yanı sıra; AVM'leri, güzel vakit geçirilebilecek mekânları, farklı ilgi alanlarına hitap eden konaklama ve yiyecek-içecek işletmeleri, doğal ve tarihi güzellikleri, çok sayıda nitelikli eğitim veren kurumları ve iki üniversitesiyle Marmara Bölgesi'nde İstanbul'dan sonra en çok göç olan illerimizdendir.

Kocaeli, gerek bölgesel gerekse ulusal anlamda ekonomik gelişime katkı sağlamaktadır. İlde yapılan ekonomik faaliyetlerin %51'i endüstriyel ürünlerden oluşmaktadır. Pek çok sanayi ürünlerini barındıran kentte 2019 verileri baz

alındığında; Türkiye genelinde araç üretiminin %39'u, kimya sanayisinin %27'si ve metal sanayinin %19'u Kocaeli tarafından karşılanmaktadır. Kentin sanayi gelişimi Osmanlı Dönemi'nde başlamıştır. İlk yapılan fabrika şuan aktif olmasa da Çuha fabrikasıdır. Hereke Dokuma Fabrikası ise Kocaeli'nin en eski fabrikası olma özelliğini taşımaktadır. Kurulduğu yıl olan 1834'den günümüze kadar devam eden fabrikanın yanı sıra kentte Kocaeli Sanayi Odası'na kayıtlı 3 binin üzerinde firmanın 307'si yabancı firmalardan oluşmaktadır. Türkiye'nin bel kemiği niteliğinde olan bu işletmelerden bazıları; Lassa, Ford, Hyundai, Brisa, Tüpraş, Anadolu-İsuzu, Kordsa, Siemens, Bosch, Türk Pirelli, Chyrsler, Good Year, , Lever, Bridgestone gibi firmaların Kocaeli'nde üretildiği ürünlerle dünyaya açılmasını sağlayan önemli bir kapıdır (argedestek.kocaeli.edu.tr; kosano.org.tr).

Kocaeli ekonomisi, sanayinin dışında liman faaliyetlerinden de önemli gelir elde etmektedir. Kentin kuruluşundan günümüze değin önemli bir doğal liman olma özelliğini koruyan İzmit Körfezi, iskele ve 35 limana sahiptir. Kocaeli Sanayi Odası 2019 yılı verilerine göre bu limanlardan elleçlenen yük miktarı 72.2 milyon tondur. 2017 yılından beri elleçlenen yük miktarı ile ilk sıralarda yer alan Kocaeli önemli liman kentlerimizden biridir (kosano.org.tr).

Kocaeli Üniversitesi ve Gebze Teknik Üniversitesi, Türkiye'de önemli çalışmalara imza atan TÜBİTAK MAM, Kocaeli Üniversitesi Teknoparkı, Gebze Teknik Üniversitesi Teknoparkı ile Gebze OSB Teknoparkı ve TÜBİTAK MARTEK gibi kurum ve kuruluşlar işletmelerin teknolojik gelişmelerine ve buna bağlı olarak da hem bölgesel hem de ülkesel çapta büyümesine katkı sağlamaktadır. Yine büyük projelere imza atan ve ülkemizde ses getiren Bilişim Vadisi projesi dahilinde kurulan Muallimköy Teknoloji Geliştirme Bölgesiyle sanayi alanında bir üs konumuna gelmiştir. 2019 yılı verilerine göre Ar-Ge Merkezi'ne bağlı 1232 şirketten 126'sı Kocaeli'nde bulunmaktadır. Bu özelliğiyle İstanbul'dan sonraki ikinci il konumundadır (kocaeli.gov.tr; kosano.org.tr).

2.4. KOCAELİ’NİN İNANÇ TURİZMİNE KONU OLAN VARLIKLARI

Kocaeli günümüze kadar uzanan tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde politeist (çok tanrılı) anlayıştan monoteist (tek tanrılı) bir anlayışa geçiş yaptığı görülmektedir. Çok Tanrılı Dönemi anlatan eserlere ve kentte çıkarılan arkeolojik bulgulara bakıldığında farklı tanrıların, halkın yaşantısında önemli bir yere sahip olduğunu ve onlara ithafen tapınaklar, heykeller, sunaklar, tanrılara ait tasvirlerin yapıldığı sikkeler, yazıtlar yani kısacası somut birer belge niteliği taşıyan eserlerin varlığı tespit edilmiştir.

Günümüzde olduğu gibi antik dönemde de büyük ve bölgeyi ağır tahribata uğratan depremlerin yaşanmasıyla birlikte çok tanrılı döneme ait yapıların büyük bir çoğunluğu günümüze ulaşmamış veya yerleşim alanı olduğu için gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Elde edilen eserlerin büyük bir kısmı Kocaeli Arkeoloji Müzesi’nde sergilenerek kentin tarihini merak eden ziyaretçilerin hizmetine sunulmuştur.

Kentin inanç profili Hristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla değişmiş ve beraberinde bir takım zorlukları da getirmiştir. Nikomedia’da yaşayan ve sayıları küçümsenmeyecek kadar fazla olan bir kitle, pagan inancını terk ederek Hristiyanlığı seçmiştir. Bu konuda asla taviz vermeyen yöneticiler geleneksel inanç kültürünü terk edenlere karşı baskı ve hatta ölümle sonuçlanan çeşitli işkenceler uygulamışlardır. Bu dönemde inancından ötürü şehit edilen ve Hristiyan dünyası tarafından “aziz” olarak kabul edilerek ayrı bir öneme sahip şahsiyetlerin kentte yaşamış olması şüphesiz Kocaeli’nin somut olmayan mirasları arasındadır. Gerek Bizans dönemi gerekse Osmanlı dönemlerinde kentte yaşayan Hristiyanlar için çok sayıda kilisenin imar edildiği, özellikle Osmanlı Dönemi’nde etnik unsurlara yönelik oluşturulan hoşgörü ortamıyla yine önemli sayıda kilise, misyonerlik faaliyetlerinin yapıldığı okullar çalışma kapsamındaki araştırmalar neticesinde tespit edilmiştir. Fakat bu dini yapıların büyük bir kısmı deprem ve çeşitli nedenlerle ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır.

Osmanlı Dönemi incelendiğinde ise Akçakoca, Kara Mürsel Alp gibi komutanların fethiyle Türk-İslam eserlerinin kente kazandırıldığı görülmektedir.

Fethin sembolü haline gelen Gazi Süleyman Paşa Cami/Orhan Cami, Mimar Sinan tarafından yapılan camiler, tarihte önemli bir değer olarak kabul edilen çeşitli tarikat şeyhlerinin mezarları, türbeler ve diğer tarihi nitelikteki dini eserler bulunmaktadır. Bu bölümde kentin kuruluşundan günümüze değin inanç turizmi faaliyetleri kapsamında anlam yüklenen değerler bir bütün olarak ele alınmıştır. Kentin inanç kültürünü kronolojik sıraya göre değerlendirerek Pagan yani çok Tanrılı dönemden Tek Tanrılı dönemlere, kişiler ve yapılar çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

2.4.1. İzmit/Nikomedia’da Pagan Kültü

Antik dönemin önemli kentlerinden olan Nikomedia ile ilgili eserlere bakıldığında, kent çok tanrılı inanç sisteminin önemli merkezlerinden olduğu anlaşılmaktadır (Foss, 2002: 1). Anadolu’nun diğer kentlerindeki gibi bir pagan inancı ve bu tanrılara ithaf edilen tapınakların var olduğu bilinmektedir. Nikomedia/İzmit’in ana tanrıçalarından olan Demeter’e ait eserler ayrı bir önem ifade etmektedir. Bir yazıtta Demeter’in kenti olarak anılan Nikomedia, Arrianos, Demeter ve kızı Kore’nin rahibi olduğuna ve kenti kutsadıklarına dair bilgilere rastlanmış olup adına şenlikler düzenlenmiştir. Bu şenliklere ait bilgiler sikkelerden elde edilmiş ve Demetria şenlikleri ismiyle yapılmıştır (Ulugün vd 2004: 246). Kaya’nın (2008: 14) çalışmasına göre; IV. Augustus, kendi ve Roma İmparatorluğu adına Demeter Tapınağı’nın yapılmasını istemiştir. Sikkelerdeki tasvirlerden *tapınağın iki tarafında sekiz sütunlu İmparator kültüne ve tapınakların ortasında bulunan sunağın üzerinde Tanrıça Demeter’in heykeli bulunmaktadır.*

Boyana (1997: 46) çalışmasında I. Nikomedes, tanrılardan oluşan bir takvim hazırlatıp bunların heykellerini yaptırdığını ifade etmiştir. Ayrıca İmparator Doidelses’in yaptırmış olduğu iki heykel ise ilkçağda ayrı bir üne kavuşmuş ve kopyalarının yapıldığı yine çalışmada belirtilmiştir.

Nikomedia’daki tanrı kültünü ele alan Boyana’nın (1997) çalışmasından hareketle kentteki tapınım kültüne ait olan tanrı/tanrıçaları; yazıt-eserleri bulunan ve yalnızca sikkelerde tasvir edilen tanrı/tanrıça şeklinde kategorize edip aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

Yazıt ve heykelleri olan tanrılar;

• **Magna Mater:** Bereket ve bolluk Tanrıçası olan Magna Mater'e (Kybele) ait tapınak, Demeter'den önce şehrin merkezinde Demeter tapınağının yapıldığı yerde idi. Fakat Demeter'e ait bir kutsal alan yapmak düşüncesiyle Magna Mater tapınağı kaldırılmıştır. Mater'e ithaf edilerek yapılan yazıtta <<*Tanrıların Anasına Eia Damasın buyruğuna göre*>> yazılmış bir yazı ve kalker taşından Mater'e ait oturan bir heykel ile sol yanında oturan bir aslan şeklindeki tasvir Himmetli'de bulunmuştur.

• **Demeter:** Nikomedia'nın baştanrıçası olan Demeter'e ait tasvirlerde tapındaki sütunun bir tarafında Augustus tapınağı, diğer tarafında ise Severus tapınağı bulunmaktadır. Ayrıca elde edilen, Orhan Mahallesi Karanfil Sok. daki bir ev inşasında tesadüfen bulunan altarda: *İyi talihle; Kutsal tanrıça Demeter'e sağlıklı Efendimiz M. Aur (elius) Antonünus Dinadar Augustus için M. Flavius Domiti anus (adadı) İyi talihle kutsal M.Phl (avios Do-) [mitianos...]* şeklinde Latince yazılı (yalnız bir satırı Yunanca yazılmıştır) olan mermer altarda hitap bu şekilde çözümlenmiştir. Başka bir yazıtta ise *"Uğurlu olsun; Demeter'e"* şeklindeki ifadelerden ve sikkelere işlenen tasvirlerden en çok Demeter'e ait olması, Nikomedia'nın baştanrıçası olarak kabul edildiği ifade edilmiştir.

Kente ait pek çok heykel çıkarılmıştır fakat çıkarılan bu heykeller düzenli kazılar neticesinde değil tesadüfî bir şekilde ortaya çıkan eserlerdir (Sezer, 2015: 78).

• **Sabazios:** Tesadüf eseri çıkan eserlerden bir diğeri de Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliye'sinin kapısının önünde mermerden yapılmış tanrı Sabazios'a ait bir sunak bulunmuştur. Sikke ve yazıtlarla da tespit edilen Sabazios kültü Nikomedia'lılar tarafından kabul edildiğinin göstergesidir

• **Hera:** Kadınların özellikle evlilik tanrıçası, Zeus' un eşi tanrıça Hera'ya ait heykel Kocaeli'nin Kandıra ilçesinde bulunmuştur.

• **Zeus:** Tanrıların babası olarak bilinen Zeus'a ait bulgular Nikomedia ve çevresinde ele geçirilen yazıt; Kolca'da (Ali Hocalar Divanı), antik mezarlığın 500 m. yakınında bulunan kaide; Bağçeşme'de bulunan Zeus Soteros'a ait altar; Hatipler' de Zeus Hypsistos adına yapılmış bir altar; yine Zeus Hypsistos'a ait Akpınar Cami

önünde bir altar; Tekeli’de Zeus Hypsistos’a ait olduğu düşünölen bir kaide; sayıları az olmakla birlikte Zeus’a ait sikkeler de yer almıştır.

•**Apollon:** Müzik, kâhin, şifa gibi özelliklerin tanrısı olan *Apollon*, Nikomedia’da Güneş Tanrısı olarak kabul edilmiş olup kendisine ait sunu yazıtlara sık rastlanmıştır. Kayalı Dağ ve Kara Kayalı arasında 3 adet sunak (sunağa dayanarak Apollon’a ait bir tapınağın olduğu tahmin edilmektedir) ve iki kaide bulunmuştur. Bunun yanı sıra Apollon’ un resminin bulunduğu sikkelere de rastlanmaktadır.

•**Priapos:** Savaş tanrısı *Priapos*’a ait sunu yazıtlarına Deli Mahmutlar’da bir taş yazıt üzerine zırhlı tasviri; İshakçılar Köyü ve Şile’de Priapos’a ait sunak, Davulcular Köyü’nde kaide, Tekeli’de bir yazıt bulunmuş olup sikkelere rastlanmamıştır.

•**Men:** Ay tanrısı olan *Men* adına Kalburcu’da kaide ve Yağcılar’da bir yazıt rastlanmıştır.

Sikkelerde tasvirleri olan tanrı/tanrıçalar:

•**Olbia:** Nikomedia’nın perisi olduğuna inanılan *Olbia* ise özellikle Helenistik dönemde basılan sikkelerde sıklıkla tasvirine yer verildiğine ve kentin perisi olduğuna inanılarak Nikomedia için ayrı bir öneme sahiptir.

•**Dionysos:** Şarap ve doğa tanrısıdır.

•**Poseidon:** Denizler tanrısı olan *Poseidon*, sikkede yer alan tasvirde kendisine ait bir tapınağın varlığından bahsedilmektedir.

•**Herakles:** Kahramanlığın simgesidir.

•**Ares:** Savaş tanrısı olarak bilinmektedir

•**Afrodite:** Çeşitli anlamlar yüklenmekle birlikte genellikle güzellik ve saflığın tanrıçası olarak kabul edilmektedir.

•**Eros:** Sevgi ve aşk tanrısıdır.

•**Athena:** Her kültürde farklı anlamlar yüklense de savaş tanrısı olarak kabul edilen *Athena* ’ya ait bir yazıt bulunmamaktadır. Fakat her dönemde kendisine ait sikke basılmıştır. Nikomedia’nın inanç kültüründe bu kadar çok yer alması, kentin bir dönem geçici olarak şehir tanrıçası olarak kabul edildiğini göstermektedir.

•**Asklepios:** Şifa ve sağlık tanrısıdır.

•**Sarapis:** İyileştirici ve sağlık tanrısıdır.

Bu bilgiler doğrultusunda pagan kültünü bütün olarak ele alabilmek için Helenistik ve Roma Dönemi'yle birlikte değerlendirilmesinin daha uygun olacağı d   n lm  t r. Nikomedia, Bithynia İmparatorluğu'na ba kentlik yapmış sonrasında da önemini yitirmemi  olması sebebiyle uzun yıllar paganlığın merkezi konumunda kalmıştır. Çok tanrılı bir anlayışı benimseyen Nikomedia halkı, farklı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tanrı/tanrıçalara ithafen sunak, tapınak vb. eserleri yapmışlardır.

Antik dönemde yapılan çok sayıdaki tapınak ve diğer inançla  zde le tirilen yapılar kentin istilaya uğraması ve özellikle büyük depremlerin yaşanması sonucu günümüze ula amamı tır (Doğancı, 2015).

2.4.2. Roma-Bizans Dönemi Hristiyanlık İnan ı

Geç Antik-Erken Hristiyanlık Dönemlerinin yaşandığı bu devirlerde bir kesimin pagan kültünü yavaş yavaş terk edip filizlenmeye ba layan Hristiyanlık inancını benimsemeleri, başta yöneticiler olmak üzere halkın da tepkisini çekmiştir. Tanrılara sunulan kurbanların onları yatı tırdığına ve ba larına gelecek kötü bir hadiseyi engellediğine inanılarak halkın da katıldığı törenler düzenlenirdi. Fakat Hristiyanlığı benimseyen kesim bu törenlere katılmamaya başlayınca, deprem veya yaşanacak kötü olaylardan sorumlu tutulmaya ba lanmış ve Hristiyanlara olan tutum iyice sertle mi tir. Özellikle Roma'da yaşanan ‘‘Büyük yangın’’ olayından sonra Hristiyanları kundak ılıkla suçlayan İmparator Nero (M.S. 54-68), sert politikaları uygulayan ilk kişi olarak tarihe adını yazdırmı tır ( nver, 2019: 500).

Hristiyanların görmüş olduğu zulüm yalnızca Roma'da değil Diocletianus'un Nikomedia'yı, Roma İmparatorluğu'nun (Doğu Roma) başkenti olarak ilan etmesiyle bu topraklarda da yaşanmaya ba lanmıştı. İmparator Diocletianus (M.S. 284) Nikomedia'ya geldiğinde kentin büyük bir çoğunluğu Hristiyan'dı (Laflı, 2019: 141). İmparatorluk sınırlarının genişlemesi askeri ve idari alanda da birçok zorluğu beraberinde getirmiş ve yönetimsel olarak bazı kararlar almıştır (Demir, 20017: 41).

Erken Hristiyanlık Dönemi'ni anlatan birçok çalışmada Nikomedia'da Hristiyan inancına sahip olan kişilerin devletin farklı kademelerinde çalıştığından hatta kentte kiliselerin varlığından bahsedilmektedir. Fakat Diocletianus'tan sonra

bölgede yaşayan Hristiyanlara baskı yapılarak tarihin en korkunç, zorba hatta en ağır zulmün kendisinin döneminde yaşandığını ve bir *Hristiyan Katliamına* neden olduğu belirtilmektedir (Foss, 2002: 4; Onur: 2013: 12).

Foss (2002: 4-5) eserinde “*Meşhur Büyük Hristiyan Katliamı*” olarak ifade ettiği bu dönemi, Diocletianus’un bu olayların yaşanmasına izin vermesinden dolayı da “*kötü namı idi*” şeklinde ifade etmektedir. Hristiyanlığın iyice yayılmasına karşın bunu durdurmaya karar vererek 23 Şubat 303 Terminalia Bayramı’nı da alınmış olan kararname harekete geçirilmiştir. Komutanlar ve beraberindeki pek çok subay, tan yeri ağırınca katedralin kapılarını yıkıp, el yazması eserleri yok ederek katedrali yakmışlardır. Bu olaydan sonra hemen bir ferman hazırlanarak Hristiyan katliamı onaylanmış ve tarihe geçen ilk şehit Evetius isimli rütbeli bir asker olmuştur.

Hristiyan katliamlarının bu kadar şiddetli bir hal almasının nedenini Lactantius şöyle ifade etmiştir; Diocletianus ve Galerius, Etrüsklü bir kâhinden kehanette bulunmasını istemiştir. Hayvan bağırsaklarına bakarak kehanette bulunan Romalı din adamı başarılı olamaz ve bunun sorumlusunu da “*aramızda dinsizler var*” diyerek Hristiyanları hedef olarak göstermiştir. Bu olay üzerine Olympos Tanrılarına hemen kurbanlar kesilmesini emretmiştir. Beş yıl sonra MS. 303 yılında bir edikt yayınlatarak Hristiyan kıyımı başlamıştır. Yayınlanan edikte kutsal kitap kopyaları yakılıp kiliseler ise yıkılacak ve Hristiyanların düzenleyecekleri toplantılara kesinlikle izin verilmeyecek şeklinde kararlar alınmıştır. Alınan kararlar uygulanarak bir kilisenin yakıldığı ifade edilmektedir. Ertesi gün ikinci edikt ilan edilerek inananların hiçbir şekilde resmi görevlerde bulunamayacağına, mahkemelerde haklarını arayamayacaklarına karar verilmiş ve böylece Hristiyanlar köle olarak ilan edilmiştir. Psikopos ve kilise çalışanlarının yakalanmasını emreden üçüncü edikt onaylanmış, kabul edilen dördüncü edikle de herkesin tanrılara kurban sunması emredilmiştir. Böylece “*Son Büyük Hristiyan Kıyımı*” ile katliamların yaşanması devam etmiştir (Onur, 2013: 12-13).

İşkenceler sonucu hayatlarını kaybeden ve *mrtyrion* olarak nitelendirilen yani şehit edilerek ruhani bir makama erişen (Lafli, 2019: 140) kişilerin sayısı ise bazı

kaynaklarda 30 binden fazla olduğu ifade edilmektedir (Foss, 2002: 6). Yaşanılan bu hadiseler kenti “*Şehitler Şehri*” olarak anılmasına neden olmuştur (Güngör, 2018: 73).

Belirli periyodlarla devam eden bu katı tutum Constantinus ve Licinius’ un 312 yılında ibadetlerin özgürce yapılabilmesi için bir Hoşgörü Fermanı’nı yayınlamasının ardından bir nebze durmuştur. Katı tutumların tamamen son bulması ise MS. 391 yılında Theodosius’un pagan inancını yasaklayıp devletin resmi dinini Hristiyanlık olarak kabulü ile olmuştur (Ünver, 2019: 500).

2.4.2.1. Roma-Bizans Dönemi’nde Hayatını Kaybetmiş Önemli Azizler ve Şehitler

Hristiyanlığın din olarak kabul edilmeye başlandığı yıllarda çok sayıda kişi inancından ötürü öldürülmüş ve *martyrion* yani *şehit* olarak adlandırılmıştır. 4. yüzyıldan itibaren dünyevi hayattan kendilerini soyutlayarak inzivaya çekilen din adamları *azizlik* mertebesine yükselerek saygınlığa erişmişlerdir (Aydın, 2009: 65). Arapça’dan dilimize geçen “*aziz*” kelimesi “*güçlü, değerli, şerefli, kutsal, saygıya layık*” anlamlarına gelip Türkçe ve İslam coğrafyalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Batı dillerinde ise Latince “*sanctus*” olan “*Saint*” ifadesi kullanılmaktadır (Mamytov, 2010: 10-11).

MS. 250 ile 350 yılları arasında Nikomedi’da şehit edilenlerin sayısının 20 bin (bazı kaynaklarda 30 bin olarak belirtilmiştir) olması, Roma İmparatorluğu’nun başkenti olması ile nüfus yoğunluğunun fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Zamanla Hristiyanlık, paganizm karşısında güçlenmiş fakat bunun için bir bedel ödenmiştir. Erken Hristiyanlık Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde ölen piskopos veya papazlar Doğu Ortodoksluğu’nda “*hieromartyr*” olarak adlandırılmaktadır (Laflı, 2019: 141).

Kentte hanedan üyesi, saray köleleri, rütbeli asker gibi farklı sınıflardan olan binlerce kişi şehit edilmiştir. Şehit edilenler arasında dönemin önemli din adamlarından Antakya’lı Lukianos’ da bulunmaktadır (Foss, 2002: 5).

Laflı (2019) çalışmasında diğer şehitleri şu şekilde belirtmiştir:

- *Paramon ve 370 mürit* işkence edilerek öldürülmüştür.
- *Lucillianus* ve yanındaki dört genç İstanbul'a gönderilerek Bakire Paula ile birlikte öldürülmüşlerdir. Bu ruhanilerin adına İstanbul' da bir kilise inşa edilmiştir.
- *Piskopos Theopemptos*, Diocletianus dönemi ilk ruhani şehitlerdendir. Gördüğü işkencelerden mucize eseri zarar görmeyen Theopemptos sonunda başı kesilerek öldürülür.
- *Vali Anikitos* ile yeğeni *Photios* paganlığı bırakarak Hristiyanlığı seçtikleri için işkenceye uğramış ve hapse atılmışlardır.
- *Aziz Şehit Ruhani Agathonikos* Hristiyan olduktan sonra Bithynia'lı filozof Zotikos, Theoprespios ve bazı arkadaşları yakalanarak eziyet görmüş ve bugünkü Silivri'ye sürülmüş, başları kesilerek öldürülmüşlerdir. Bu şehit ruhaniler onuruna İstanbul'da kilise yaptırılmıştır.
- *Nikomedia'lı piskopos Flavius* ve dört arkadaşıyla birlikte şehit edilmiştir.

Nikomedia'da bahsedildiği üzere şehitlik mertebesine ulaşmış ve aziz unvanını alarak doğu ve batı Hristiyan dünyası tarafından saygı duyulan, 14 kutsal yardımcı azizlerden olan Aziz Panteleimon (St. Panteleimon), Azize Barbara (St. Varvara) ve Aya/Aziz Yorgo (Hagios Georgios/Agios Georgios) gibi *Büyük Şehitlerin* öldürülmesi Nikomedia'nın "*Şehitler Kenti*" olarak anılmasına neden olmuştur (Güngör, 2018: 72-73).

Çalışma kapsamında ele alınan bu din şehitleri gerek yaşadıkları dönemde gerekse hayatlarını kaybettikten sonra halk tarafından saygıyla anılarak aziz olarak addedilmişlerdir. Azizler kendisi adına duada bulunan kişilerin sıkıntılarını gidereceğine, *Son Yargı Günü*'nde başışlanmalarına aracı olacağına inanılmaktadır (Aydın, 2009: 64).

Kent tarihi açısından yaşanan bu kötü hadiseler, Kocaeli'nin somut olmayan manevi dinamiklerini oluşturmaktadır. Bahsi geçen bu değerler, inanç turizmi faaliyetleri kapsamında önemli bir yer teşkil etmekle birlikte kentin kültürel mirası olarak kabul edilip sahip çıkılması gerekmektedir. Bir sonraki bölümde Nikomedia/İzmit'te şehitlik makamına erişen azize ve azizler, efsaneleri,

Hristiyanlıktaki yeri ve önemi gibi birçok özelliklerine değinilmiş ve detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2.4.2.1.1. Azize Barbara/Saint Varvara

Hristiyanlığı benimseyen ve bu inancından dönmesi için çeşitli işkencelere maruz kalarak babası tarafından şehit edilen Azize Barbara/Saint Barbara'ya ait farklı efsaneler oluşturulmuştur. Bu efsanelerden dolayı da doğum ve ölüm tarihi ile yaşadığı yere dair net bir ifade kullanılmamaktadır. Fakat 4 Aralık'ta şehit edildiği, yaşadığı yerin ise İzmit/Nikomedia olduğu genel kabul edilen bir bilgidir.

Kaynaklara göre yaşadığı yer ile ilgili tahminler Heliopolis (Mısır), Nikomedia (İzmit), Antioch (Antakya) olarak belirtilmekle birlikte şehit ediliş tarihi ise 4 Aralık olarak kabul edilmektedir. İnancı için mücadele eden ve bu uğurda hayatını kaybeden Azize Barbara Anadolu'da önemli ve saygı duyulan bir kült haline gelmiştir. Batı dünyasının azizeyi tanınması ise efsanenin Süryanice'ye çevrilmesiyle birlikte olmuştur (Kazdhan vd 1991: 252).

Gürcistan, Ukrayna ve özellikle Ortodokslar tarafından koruyucu özelliği olduğuna inanılan Azize Barbara'nın zor durumda kalan kişilerin yardımcısıdır. Azize Barbara'yı öldüren babasının ölümü, yıldırım düşmesi sonucu olduğundan dolayı patlayıcı ve barutla uğraşanları, madencileri, silah tamiri ve üretimi yapanlar ile topçu askerlerin, denizde karşılaştıkları olumsuz durumlarda denizcilerin de koruyucusu olduğuna inanılmaktadır (Urgun, 2011: 18). Bunun dışında doğal afetler (yıldırım, deprem vb.) ve ani ölümlerden korkanların, simyacı, itfaiyecileri de koruduğuna inanılmaktadır. Azize Barbara/St. Varvara'yı ziyaret eden hacıların manevi huzur, hastaların ise şifa bulduklarına inanılır. Hristiyan dünyasının önemli azizelerinden olan Azize Barbara, hapsedildiği kulede Ay'ın hareketlerini gözlemleyip ve gel git olaylarını hesapladığı için denizcilerin yön bulma ve karşılaştıkları diğer problemlerinde koruyucu baş aziz olduğuna inanılmıştır. Bu yüzden deniz kuvvetlerinin uğradığı limanlara kiliseler yaptırılmış ve Azize Barbara'nın heykelleri bu kiliselere konulmuştur (Güngör, 2016: 252-255).

Dünyanın pek çok yerinde Azize Barbara adına farklı etkinlikler, ayinler düzenlenmektedir. Örneğin Fransız savaş gemisinin toz depolama alanına Sainte-Barbe olarak adlandırılmıştır. Almanya’da üç önemli azizden biri olan Barbara adına uygulanan ritüel “*Barbara dalları*” olarak isimlendirilmiştir. Elma veya kiraz ağaçlarından kesilen dallar, bir suya koyulur, eğer Noel’de bu dallar çiçek açarsa güzel bir şeyin olacağına inanılır. Bu gelenek Azize Barbara’nın esaretiyle ilişkilendirilmektedir. 20. yüzyılın başında Almanya özellikle Rheinland’da “*Barbara Günü*” olarak kutlanan hediye gününde çocukların ayakkabılarına akşamdan çikolata, tatlı, hamur işleri, elma gibi şekerlemeler doldurulurdu. İtalya’da ise Azize Barbara’nın şans oyunlarında, rüyalara girerek doğru sayıları gösterdiğine inanılmaktadır. Madencilerin de koruyucusu olan Azize Barbara, madencilerin düzenlediği geçit töreni, 4 Aralık “*Barbara’yı Anma Günü*”nde yapılmaktadır (heiligenlexikon.de).

Önemli Hristiyan şehitlerinden biri olarak kabul edilen Azize Barbara (Bizans Kaynaklarında Aya/St.Varvara olarak geçmektedir) adına çok sayıda ilahiler düzenlenmiş, ikonalara resmedilmiş, kendisine ithafen kiliseler inşa edilmiş ve çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Ayrıca dünyada 45 şehre ismi verilerek şehirlerin “koruyucu azizi” olarak kabul edilmektedir (Güngör, 2016: 258).

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ülkemizde de Azize Barbara’ya ithafen kilise ve dini yapılar bulunmaktadır. Kayseri Soğanlı Köyü’ndeki Azize Barbara Kilisesi’nde (Tahtalı Kilise) çeşitli tasvirlerle yer verilmiş ve Hristiyan turistlerin yoğun olarak ziyaret ettikleri mekânlardan biri haline gelmiştir (Şengül, 2019: 103-104). Diğer bir kilise ise Nevşehir Göreme’de bulunan Azize Barbara Kilisesi önemli kabul edilen kiliselerdendir (Karaca, 2013: 19). İzmit’te de St. Barbe adında 1891 yılında bir kilise ve misyonerlik okulu yaptırılmıştır. Bu gün Acısu Vergi Dairesi’ne bağlı, Devlet Konuk Evi olarak kullanılmaktadır (Güngör, 2016: 225-226).

Azize Barbara’nın efsanesi ise şu şekilde aktarılmaktadır: Zengin bir pagan olan Dioscorus’un kızıydı. Dioscorus, Barbara’yı çok seviyordu ve evlenmesini istemediğinden dolayı yüksekçe bir kulede tutuyordu. Bu kuleye bir banyo yaptıran babası uzun bir yolculuğa çıkmıştır. Banyoya bakmak için kuleden inen Barbara,

işçilerin iki pencere yaptığını görünce üçüncü bir pencere yapmaları için ısrar etmiştir. Çünkü bu pencereler Trinity (teslis) yani “*Baba-Oğul-Kutsal Ruh*”u temsil etmekteydi. Banyoda bir süre yaşayan Barbara, doktor kılığında bir papazın içeri girmesini sağlayarak vaftiz edilmiş ve böylece Hristiyanlığı kabul etmiştir. Seyahatten dönen babası, kızının Hristiyan olduğunu görünce çok öfkelenmiş ve dininden dönmesi için çeşitli işkenceler uygulamıştır. Fakat inancını terk etmediğini görünce dönemin valisine giderek kızının cezalandırılmasını istemiştir. Babası tarafından başının kesilmesine karar verilen Barbara, çıplak bir şekilde dolaştırılmasına rağmen melekler tarafından kıyafet giydirilmiştir. Defalarca öldürülmeye çalışılmış fakat her seferinde mucizevi bir şekilde kurtulmuştur. MS. 4 Aralık 235 tarihinde Dioscorus yüksek bir dağın tepesine götürdüğü kızının başını keserek öldürmüştür. Bu ölümün ardından babası da aniden bir yıldırımın düşmesiyle yanarak can vermiştir. Yaşanılan bu olay Barbara’nın, Allah’ın nezdinde kutsal kabul edildiğine, babası Dioscuros’a ise bir ceza olarak verildiğine inanılmış ve Latince “*santa*” ismi eklenmiştir. Her yıl 4 Aralık’ta İzmit/Nikomedia burçlarında bulunan ve burada hapsedildiğine inanılan Azize Barbara Gözlem Kulesi’nde ilahiler ve dualar eşliğinde anma etkinlikleri düzenlenmektedir (Kazdhan vd 1991: 251-252; Urgan, 2011: 18; Balkı, 1999: 22).

Brezilya, Şili, Kaliforniya, Los Angeles, Meksika gibi ülkelerde 45 şehir, Azize Barbara ismiyle anılmaktadır. Kendisine ithafen kiliseler inşa edip, ilahi ve anma etkinlikleri düzenlenmektedir. Ayrıca ABD deniz ve kara kuvvetlerinde üstün başarı gösteren askerlere Azize Barbara’nın tasvirinin bulunduğu “*Santa Barbara Onur Nişanesi*”nin verilmesi, Hristiyan dünyası için ne kadar önem ifade ettiğini göstermektedir (catcholic.org).

Adının yaygın olarak kullanıldığı, çeşitli kurum ve kuruluşlara isminin verildiği Azize Barbara inanç turizm faaliyetleri kapsamında dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yirmi yıldır her 4 Aralık’ta Bağçeşme’de bulunan ve orada hapsedildiğine inanılan Azize Barbara Gözlem Kulesi’nde önemli din adamları ve halkın da katılımıyla dualar eşliğinde anılmaktadır. Basının da yoğun ilgi gösterdiği bu anma etkinliği kent turizmi açısından ciddi bir potansiyel oluşturmaktadır. İnanç

turizmi kapsamında özellikle yortu/anma gününde rotalara dâhil edilmesini sağlayacak önemli bir dini öğedir.

2.4.2.1.2. Aziz Panteleimon/Aya Panteleon

Aziz Panteleimon tıpkı Azize Barbara gibi hayatı, inancı, şehit edilmesiyle efsanelere konu olmuş ve adına birçok yerde kiliseler inşa edilerek fresklere ölüm sahnesi resmedilmiştir. Aziz Pantelimon, Nikomedia'nın en önemli şehitlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Gerstel, 2012: 174). Özellikle Ortodoks topluğunda “*Büyük Şehit ve harika-çalışkan*” olarak ifade edilmektedir. Şifacı özelliğinden dolayı da doktor ve ebelerin baş azizi kabul edilerek “*14 Korumucu Şehit*”ler arasında bulunmaktadır. Yalnız Hristiyanların değil Osmanlı'nın fethiyle bölgeye yerleşen Türklerin de sevgi ve saygısını kazanmıştır. Bir dönem lahtinin bulunduğu Aziz Panteleimon Manastırı'nda bilhassa hastaların şifa bulacağına inanılarak ziyaret edilir dualar da bulunulurdu. Aldığı tıp eğitimi ile “*lokman hekim*” olarak anılan Panteleimon, Anadolu'da “*lokman hekim*” ekolünün de öncüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Lokman hekim olarak çeşitli yerlerde türbeleri bulunan bu kişiler, Panteleimon'un öğrencisi veya öğrencilerinden icazet almış kişilerdir (Güngör, 2016: 934).

Nikomedia/İzmit'in büyük azizlerinden olan Aziz Panteleimon, hiç iyileşmez denilen hastaları tedavi etmiş ve mucize bir şekilde iyileştirmiştir. Bununla ilgili kaynaklarda bahsi geçen efsane şöyledir: Bir gün yol üzerinde yılan tarafından sokulmuş bir çocuğu ölü olarak bulan ve o sıralar tam itikati bulunmayan Panteleimon, eğer duasına karşılık bulursa Hristiyan olacağını içinden geçirmiştir. Hz. İsa'ya çocuğun tekrar hayata dönmesi için dua etmiş ve duası kabul olmuş, çocuk uykudan uyanır gibi kalkmıştır. Bu mucize karşısında tamamen Hristiyan olan Panteleimon'un artık tek gayesi Hz. İsa'nın dinini yaymak ve Allah'ın takdiri ile hastaları iyileştirmek olmuştur. Bir başka mucizesi ise gözleri görmeyen bir adamın gözlerini iyileştirerek tekrar görmesini sağlamış ve bu mucize karşısında adam da Hristiyanlığı seçmiştir. Gerçekleştirdiği bu mucizeleriyle Nikomedia'nın yanı sıra doğu ve özellikle İtalya'da günümüzde de sevilen ve saygı duyulan “*şifacı*” azizlerden biri haline gelmiştir (Panaou, 2018: 93;ortodokslartoplulugu.com; Gerstel, 2011: 174;).

Efsanelere ve çeşitli fresklere konu olan öldürülme hadisesi şöyle aktarılmaktadır: Kral Maximion’a, Hz. İsa’ya inandığını itiraf eden Aziz Panteleimon ölüm cezasına çarptırılmıştır. Ağır işkenceler gören Aziz, kesici aletlerle vücudu yaralanmış, burnu meşale ile yakılmış, eritilen kurşunun içine atılmış, boynuna bir taş bağlanarak denize atılmış ve vahşi hayvanların önüne bırakılmasına rağmen hiçbir zarar görmemiştir. Bunun üzerine zeytin ağacına bağlanarak idam edilmesine karar verilmiştir. Fakat bıçak, duasını bitirene kadar Aziz Panteleimon’a zarar vermemiştir. 27 Temmuz 304 tarihinde Nikomedia/İzmit’te şehitlik makamına ulaşan Panteleimon’un gerçek adı Pantoleon’dur. Cennetten gelen bir sesle Panteleimon’a dönüştüğü ifade edilmektedir. (Torun, 2018: 67-68).

Yaşamı boyunca hastalara şifa dağıtan Aziz Panteleimon'un ölümünden sonra da şifa dağıtmaya devam ettiğine inanılmıştır. Doğduğu, yaşadığı ve şehit edildiği yer olan İzmit’te kendisine ithafen bir manastır yaptırılmış ve naaşının da aynı yerde olduğu kabul edilmiştir. Uzun yıllar ayakta kalan manastır, hastalara şifa dağıttığına inanılarak farklı dinlere mensup kişilerce ziyaret edilmiştir (Ertuğrul, 2015: 86).

Öztüre çalışmasında (1981: 178) Aziz Panteleimon’un mezarının, manastırın altındaki lahitte olduğunu fakat Haçlı Seferleri sırasında Fransız Kolonisi tarafından kaçırılarak Paris’e götürüldüğünü belirtmiştir. Azizin naaşı diğer azizlerin mezarlarının da bulunduğu mezarlığa gömüldüğünü aktarmıştır. Boş olan lahite rağmen Müslüman ve gayrimüslimler tarafından 1921 yılında manastırın yıkılmasına kadar ziyaret edilmeye devam edilmiştir. Mamytov (2010: 154) çalışmasında naaşından bir kısmının Rusya’ya getirildiğini, kendisine dua eden hastaların şifa bulduğuna inanıldığını ifade etmiştir.

2.4.2.1.3. Aziz Georgios/Aya Yorgi

İslamiyet’te Hızır kültüyle özdeşleştirilen Aziz Georgios/Aya Yorgi, Hristiyanlara karşı en ağır zulmün yapıldığı İmparator Diocletianus döneminde 280 yılında dünyaya gelmiş ve Hristiyanlığı terk etmediği için Nikomedia’da şehit edilmiştir. “*Büyük Şehit ve Muzaffer Aziz*” olarak anılmakta ve Hz. İsa’nın en önemli müritlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Budak, 2012: 104).

Batı kaynaklarında beyaz atlı olarak ifade edilen Aya Yorgi, başarılı bir askerken Hristiyanlığı seçtiği için ağır işkencelere maruz kalmıştır. Bu işkencelere rağmen dininden vazgeçmediği için savaşçı bir aziz olarak betimlenen Aziz George, “*Saint George, Aya Yorgi, St. George Mar Cercis*” gibi isimlerle de anılmaktadır. Her kültürde yer bulan Aziz George/Aya Yorgi, hayatı boyunca toplumun huzur içinde yaşaması için mücadele ettiği aktarılmaktadır. Çekmiş olduğu işkence ve zulümlere göğüs germesinden dolayı sabrın, tefekkürün ve adanmışlığın sembolü olmuş, gerek doğu gerekse batı kültüründe kabul gören bir aziz olarak karşımıza çıkmaktadır (Ataseven, 2017: 566-575).

Kapadokya bölgesinde dünyaya gelen Aya Yorgi/Aziz Georgia, Roma Devleti’nde askerlik yapmış ve generalliğe yükselmiştir. Bir gün Hz. İsa’ya inananların, inançlarını terk etmemeleri halinde öldürüleceklerine dair asılan fermanı yırtarak, asilerden sayılmış ve Nikomedia/İzmit’te başı kesilerek şehit edilmiştir (Güngör, 2018: 74). Ölüm tarihi Jülyen Takvimi’ne göre 23 Nisan 303, Gregoryan takvimine göre 6 Mayıs’a tekabül etmektedir. I. Constantin’den itibaren Aziz George kültü tamamen kabul edilerek Hristiyan savaşçılar ve özellikle Haçlı ordularının “*hamisi*” sıfatıyla kabul görmüştür (Aykıt, 2013: 122). Tarihi kaynaklarda mezarının bulunduğu yerle ilgili net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Bu mezarlardan bir tanesi de Lydda’dır. 6. ve 7. yüzyıllarda mezarı, önemli bir hac merkezi olarak kabul edilerek ziyaret edilirdi. Orta çağ döneminde İngiltere ordusunun ve şövalyelerin patron azizi olarak kabul edilmiş sikkelerde askeri kostümüyle tasvir edilmiştir. 11. yüzyılda Aya Yorgi’nin hayatı Anglo-Sakson dillerine çevrilmiş ve seferlere çıkıldığında (Haçlı seferleri) zafer kazanabilmek için O’nun adına dualar edilirdi. Bu seferlerde kendisiyle özdeşleşen “*beyaz zemin üzerine kırmızı haç*” işareti ordunun sembolü haline gelmiştir. Ayrıca hayatı Latince, Slavca, Arapça, Ermenice gibi farklı dillere çevrilmiş ve çevrildiği dilin kültüründe yer bulmuştur. (Urgun, 2011: 34; Kazdhan vd 1991: 835).

Aziz George/Aya Yorgi’ye ait birçok efsane bulunmakla birlikte bunlardan en çok bilineni ikonalarda ve azizlerin yaşamlarının anlatıldığı eserlerde ejderhayla olan savaşı yer almaktadır. Ejderha, yılan veya sürüngen olarak da adlandırılan bu yaratığı

öldürmesi bir metafor olarak değerlendirilerek kötülöklere karşı kazanılan bir zafer olarak yorumlanmaktadır (Budak, 2012: 105; Aykıt, 2013: 122; Güngör, 2018: 74).

Hristiyanlığı seçtikten sonra bütün varlığını fakirlere dağıtarak çok sayıda ulusun koruyucu azizi olarak kabul edilmiştir. Tehlikede olan kişileri zor durumdan kurtarıp yardım ettiği için “*Kupa Taşıyıcı*” unvanı ile anılan Aziz George/Aya Yorgi’nin şehit edilişı Kayserili Eusebius tarafından şöyle aktarılmıştır: İnancından hiçbir şekilde dönmeyen Aziz George/Aya Yorgi’ye mızraklarla zarar vermek istenmiş fakat bir mucize eseri Hz. İsa tarafından korunarak zarar görmemiştir. Bıçak ve kılıç yerleştirilen at arabasının tekerleğine bağlanmış fakat yine mucizevi bir şekilde korunmuştur. Bunun üzerine iyice öfkelenen İmparator Diocletianus, şiddetin dozunu arttırmış kızgın demirden ayakkabılar giydirmiş, kırbaçlanarak dövölmüş, zehir içirilmiş fakat hepsinden kurtulmuştur. Bir gece rüyasında Hz. İsa’yı görmüş, başına taç giydirerek “*cennet için hazırlanmasını*” söylemiştir. Rüyasını not ettirerek Filistin’e gömölmek istediğini belirten Aya Yorgi, iki gün sonra 23 Nisan (6 Mayıs) 303 yılında Nikomedia/İzmit’te öldürölerek şehitlik makamına erişmiştir (Güngör, 2018: 75).

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda; hemen hemen her költürde kendinden bir iz bulan Aziz George/Aya Yorgi’yi anma günü, baharın tekrar gelişı olarak kutlanan Hıdrellez gününe denk gelmektedir. Türklerin bu költle tanışması Anadolu’ya gelişıyle birlikte olmuştur. Aya Yorgi, Hızır’la ilişkilendirilerek kutsallık yüklenmiş hatta bazı çalışmalarda “*nebi*” olarak ifade edilmiştir (Göltekin, 2017; Ataseven, 2017: 565). İslamiyet ve Hristiyanlık için önem arz eden Aya Yorgi’ye ithafen dünyanın pek çok yerinde kilise inşa edilmiştir. Bunlardan bir tanesi de İstanbul Büyökada’da bulunan Aya Yorgi Kilisesi’dir. 6 Mayıs’ta şehit edildiğine inanılan Aya Yorgi, her yıl bu tarihte Aya Yorgi Kilisesi’nde Hristiyanların yanı sıra Müslömanların da katılımlarıyla anma etkinlikleri düzenlenmektedir.

İnançları uğruna vermiş oldukları mücadelelerle Hristiyan ve Müslömanların da sevgi ve hürmetini kazanan Azize Barbara, Aziz Panteleimon ve Aya Yorgi költörel bir miras olarak kabul edilip saygıyla anılmıştır. İnanç turizmi faaliyetleri kapsamında yukarıda ifade edilen dini öğeler, Kocaeli’nin güçlü potansiyellerini oluşturmaktadır.

Eğer bu potansiyeller inanç turizmi faaliyetleri kapsamında değerlendirilirse Kocaeli'nin önemli bir destinasyon haline gelebileceği düşünülmektedir.

2.4.2.2. Kocaeli'nde Hristiyan İnancına Yönelik Dini Yapılar

Erken Hristiyanlık Dönemi'nde Nikomedia/İzmit, farklı etnik unsurlara ev sahipliği yapmış ve Hoşgörü Fermanı'nın yayınlanmasıyla birlikte ibadet özgürlüğü sağlanmıştır. Foss (2000), Anadolu'daki Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II adlı eserinde, Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ndeki kiliselerin varlığından bahsetmektedir. Eserinde seyyahların kente yaptığı ziyaretleri ve bu ziyaretleri sırasında paylaştığı notları aktaran Foss, Konstantin'in yaptırdığı görkemli bir kiliseden ve kentin uzunca bir süre Başpiskoposluk merkezi olduğunu ifade etmektedir. Bu kiliselerden bazıları Aziz Autonomus Kilisesi, Persae Manastırı, Spring (İlkbahar veya Su Kaynağı Bakiresi) Kilisesi, Aziz Dionysius Şapeli, Aziz Anthimus ve Aziz Panteleimon Kiliseleriyle birlikte daha pek çok kilisenin varlığından bahsetmektedir. Kiliselere verilen isimler genellikle inançlarından ötürü şehit edilen ve halk tarafından saygı duyulan kişilerdir.

Belirtilen kiliseler önemli bir ibadet yeri olarak kabul görmüştür. Fakat kentte yaşanan deprem gibi doğal afetlerden dolayı günümüze ulaşamamıştır.

Ulugün (2008: 33-50) çalışmasında, Reinhold Lubenau'nun 1628 tarihinde yayınlanan İzmit notlarında, özellikle Panteleimon Manastırı hakkında bilgi vermektedir. Lubenau'nun gezisinde dikkatleri en çok *“Aziz Panteleimon Manastırı'nın bulunduğu yerden az uzakta kiliseye benzeyen bu eski bina, muhtemelen manastırın bölümlerinden biri olmalıdır. Kilisede altarın altında Panteleimon'un mezarı bulunmaktadır. Mezar çok güzel bir beyaz bir mermere oyulmuştur”* şeklindeki bilgileri dikkat çekmektedir. Ayrıca eserinde birçok Rum kiliseleri ve Yahudi tebaya ait sinagogların bulunduğu bilgisini vermiştir.

Kaya'nın (2008) doktora tezinde, kilise ile dini grupların açtığı okulların büyük bir kısmının günümüze ulaşamadığı ifade edilmektedir. Tez çalışmasında belirtilen yapılar belediye ve Osmanlı arşivlerinde kayıtlı olup işlevini yitirerek başka bir yapıya

hizmet etmekte veya günümüze kadar gelememiştir. Çalışmada bahsedilen yapılar; Aya Panteleimon Manastırı, Surp Asdvadzadzin/ Meryem Ana Kilisesi, Aya Vasil Kilisesi, Rum Metropolithanesi, Havra, St. Barbe Fransız Koleji, Katolik Ermeni Kilisesi - Okulu ve Murahhashanesi, Protestan Ermeni Kilisesi - Erkek Okulu - Vaiz İkâmetgahi ve Kız Okulu tespit edilen Hristiyan ve Musevilere ait dini yapılardır.

Çam (2014: 25) eserinde, kentin sahip olduğu manevi dinamiklerine değinerek Akmeşe'nin öneminden bahsetmiştir. Dönemin kutsal olarak kabul edilen bir hac mekânı olduğundan ve her yıl yaklaşık 25 bin kişinin bu bölgeye gelip ziyaret ettiğini ifade etmiştir.

Balkı (1999) ünlü seyyahların Kocaeli iliyle ilgili gezi notlarını incelediği eserinde, kentin İslam ve Hristiyanlık adına önemli şehirlerden olduğunu belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nin fethiyle kiliseden çevrilen cami ve medreseler ile Ruhban okullarının, kentin Hristiyan vatandaşlara ait dini yapılar olduğuna dikkat çekmiştir.

Roma ve Bizans Dönemi ile ilgili bilgilerin yazıldığı eserler incelendiğinde bahsi geçen dini yapıların büyük bir çoğunluğunun günümüze ulaşamamasının en büyük nedeni, şiddetli depremler ve kentte yaşanan istilalar olarak gösterilmektedir. Yapılan araştırmalarda günümüzde varlığını koruyan veya kısmen koruyan yapılar ele alınmıştır.

Aksoy 2011 tarihinde Kocaeli ilinin tescillenmiş eserlerini kayıt altına aldığı çalışmasına göre kentte 8 kilise bulunmaktadır. Bu eserlere ait bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

2.4.2.2.1. Panteleimon Manastırı

Azizler bölümünde ifade edildiği üzere, 27 Temmuz 305 tarihinde Nikomedia'da Hristiyanlığı seçtiği için İmparator Diokletianus döneminde şehit edilen ve Hristiyan dünyasının şifacı azizlerinden en önemlisi olan Aziz Panteleimon adına mezarının bulunduğu alana bir manastır yapılmıştır.

Peysonel'in 1745 yılında yapmış olduğu seyahatte İzmit'te bulunan bir Rum Kilisesi'nden bahsetmiştir. Bahsi geçen kilisenin yakınlarında o dönem şehit edilecek kişilerin tutsak olarak tutulduğu bir de hapishanenin olduğunu halk tarafından dile getirildiğini belirtmiştir. Çeşitli nedenlerle yıkılan kilisenin yerine, seyahatnamesinde *“adını hatırlayamadığım bir Türk Sultanı İzmit’li Rumlara bu kilisenin yeniden yapılmasına, görüldüğü üzere izin vermiş”* şeklinde aktarmıştır. Aziz Panteleimon'un mezarı boş olmakla birlikte Venediklilerin bölgeye gelmesiyle azizin kemiklerini alarak götürdüklerine inanılmaktadır (Ulugün, 2005: 20).

1912-1914 yıllarına kadar ziyaret edilen ve önemli bir hac mekânı olarak kabul edilen kilise; I. Murat (1360-1389) tarafından haydut yatağı gerekçesiyle yıktırılmış fakat azizin mucizesiyle karşılaştığı için tekrar inşa edilmiştir. Böylece yalnız Hristiyanlar tarafından değil diğer dini inanca mensup kişiler tarafından da kutsal kabul edilip saygı gösterilmiştir (Güngör, 2016: 932-933).

MS. 4. yüzyılda yapıldığı düşünülmekte olan manastır, 1700 yılında restore edilmiş fakat zaman içinde tahribata uğramış ve 1858 yılında tekrar inşa edilmiştir (Öztüre, 1981: 178). İzmit'in Yenidoğan Mahallesi, Manastır Bayırı'nda bulunan ve günümüze yalnızca manastırın istinat duvarı ulaşan yapı, 1979 yılında tescillenmiş 1996 yılında da 3. dereceden sit alanı olarak kabul edilmiştir (Gökkadar, 2018: 138).

Her ne kadar günümüze istinat duvar kalıntılarıyla ulaşmış olsa da farklı din mensupları tarafında kutsal olarak kabul edilmiştir. Yapılan duaların kabul olacağına inanılan ve dönemin önemli hac mekânlarından olan Panteleimon Manastır'ı inanç turizmi faaliyetleri kapsamında Kocaeli için önemli bir değeri ifade etmektedir.

2.4.2.2.2. Eski Kilise/İstiklal İlkokulu (Protestan Ermeni Kilisesi, Erkek Okulu, Vaiz İkâmetgahı ve Kız Okulu)

İzmit'in Akçakoca Mahallesi Kapanca Sokak'ta kurulmuş olan Ermeni Protestan Kilisesi, misyonerlik faaliyetlerinin yapıldığı bir binadır. 20 Temmuz 1846 yılında ilk kez ibadete açılan kilise daha sonraları kullanılamayacak hale gelince 1911 tarihli belgeye göre kiliseye çevrilmiş bu evin yerine Erkek Okulu olmakla birlikte Kız Okulu

ve Vaiz İkâmetgâhı'nın da projeye eklendiği görülmektedir. Fakat projenin olmasına rağmen Kız Okulu ve Vaiz İkâmetgâhı'nın yapıldığına dair net bir belge yoktur (Kaya, 161-162). Eğitim hizmeti verilerek öğrenci yetiştirilen bina (Demiryürek, 2015); 1922 tarihinde İstiklal İlkokulu olarak kullanılmış, 1960 yılında bir yangın geçirerek yeniden inşa edilmiştir. Günümüzde ise Kocaeli Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır (Aksoy, 2011: 91).

2.4.2.2.3. Bahçecik (Bardızag) Amerikan Koleji

Kocaeli'nin Başiskele ilçesi Bahçecik Beldesi'nde bulunmaktadır. Bityhnia Program Yüksek Okulu olarak da bilinen binanın açılış amacı Protestan mezhebinin yayılmasını sağlamaktır; fakat ilerleyen dönemlerde Osmanlı Devleti aleyhinde propaganda yapılan bir merkez haline gelmiştir (Çelik, 2015: 1191).

Resmi olarak okulun açılış tarihi 1879 olarak görünmesine rağmen devlet arşivlerinde 1870 yılında başladığı belirtilmektedir. Bu amaç doğrultusunda önce kız daha sonra erkek kısmı açılan okula zamanla yetimhane, ilkokul, meslek atölyeleri (marangoz, küfe, ayakkabı, berber vb.) açılarak öğrencilerin meslek edinmeleri sağlanmıştır. Ayrıca tatbikat ve spor salonu gibi bölümlerle 60 dönüm üzerine 285 bin dolara inşa edilerek adeta bir eğitim kampüsü haline gelmiştir. Bahçecik/Bardızag Amerikan Koleji'nde eğitim görmek için 22 farklı şehirden gelen öğrencilerin olduğu resmi kayıtlarda görülmektedir (Pekin, 2016: 1437-1438).

Yoğun olarak Ermeni vatandaşların çocuklarına yönelik olan okul, mezun olan öğrencilerin belirli meslek gruplarında istihdam edilmesiyle kolejin itibarının artması sağlanmıştır. Kızlar bölümünün Adapazarı'na taşınmasıyla birlikte "*Bitinya Amerikan Koleji*" ismini alan okul 1915 yılında İstanbul'a taşınmış ve bugünkü Üsküdar Amerikan Koleji olarak eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Erkekler bölümü ise Hasan Rami Paşa Köşkü'nde bir müddet devam etmiş 1932 yılında da kapatılmıştır (Yıldız, 2012: 106). Bahçecik'te kalan Amerikan Okulu ise bir süre Necati Bey İlkokulu olarak eğitime devam etmiş, 1957 yılında Karayolları tarafından istimlak edilmesiyle yıkılmıştır (Tunç, 2017: 236). Günümüze bu yapı kompleksinden iki bina ve bir sarnıç ulaşmıştır. Bu binalardan bir tanesi Chambers Hall adı verilen

jimnastik ve okuma salonu ile toplantı odası olarak kullanılan bina, diğeri ise Chambers Hall binasının güneybatısında bulunan ve özel mülkiyete ait olan binadır. Sarnıç ise Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile koruma altına alınmıştır (Acaralıoğlu, 2014: 27).

2.4.2.2.4. St. Barbe Fransız Koleji

İzmit'in Tepecik Mahallesi'nde Eski Hamam Sokak'ta yer alan kolej, Fransız Cizvit papazları tarafından misyonerlik faaliyetleri amacıyla 1891 yılında okul ve şapel olarak inşa edilmiştir. Okulun resmi açılış tarihi 1891 olarak gösterilse de 1887 yılında ruhsatsız olarak eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Okulun asıl amacı Kocaeli'nde yaşayan Ermenilerin Katolikliğe geçmelerini sağlamaktır. 1893 yılında çıkan bir yangınla kullanılamayacak hale gelen St. Barbe Fransız Koleji, Dolmabahçe Sarayı'nın yardımcı mimari tarafından yeniden inşa edilmiştir. Tarihi belgelerde okula yalnızca Ermeni öğrenciler değil Müslüman öğrencilerin de olduğu tespit edilmiştir. Yabancı dil öğrenmek için giden bu öğrencilerin tespitinin ardından okulla ilişkisi kesilmiştir. Tarihi bina kaynaklarda "*Ruhban Okulu*", "*Latin Papashanesi*" olarak da adlandırılmaktadır. Cizvit Okulu (Sörler Okulu) olarak da bilinen St. Barbe Fransız Kolejinin doğu cephesine bitişik olarak kilise inşa edilmiş ve L şeklinde bir görünüm sağlanmıştır (Kaya, 2008: 151-153; Demirel, :2017: 2164-2166).

2.4.2.2.5. Azize Barbara Gözlem Kulesi

Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde yaşamış, 14 Yardımcı Azizden biri olan Azize Barbara/Aya Varvara birçok kaynakta İzmit/Nikomedia'da doğduğu ve yine bu kentte şehit edildiği ifade edilmektedir.

Azize Barbara ikonalarında, denize hakim yüksek bir kulede hapsedilmiş bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu ikonlardan hareketle hapsedildiği yerin tarihi Nikomedia Surları'nın bulunduğu mevkiinin İzmit Bağçeşme Şehitler Korusu, görülen denizin de İzmit Körfezi olduğu düşünülmektedir. Kente gelen ünlü seyyahların notlarının derlendiği eserler incelendiğinde de Azize Barbara'nın mezarından bahsedildiği görülmektedir (Güngör, 2018: 254-255).

Bağçeşme Şehitler Korusu'nda bulunan kulede her yıl 4 Aralık'ta, Azize Barbara'yı anma etkinlikleri kapsamında önemli dini topluluklar bir araya gelip dualar eşliğinde anılmaktadır. Düzenlenen bu anma etkinliklerine yerel ve ulusal basın da yakından takip etmektedir. Bu anma etkinliğine katılan kuruluşların başında İstanbul Fener Rum Patrikhanesi gelmektedir. Çeşitli yıllarda düzenlenen anma etkinliğine Fener Rum Patriği Bartholomeos, İstanbul Yunan Başkonsolosu Galos Sekeris, siyasi parti üyeleri, sivil toplum kuruluşlarının katılmalarıyla yerel ve ulusal basın da genişçe yer almıştır (milliyet.com;ozgurkocaeli.com).

2.4.2.2.6. Bağırkanlı Kilise Kalıntıları

Kocaeli'nin Kandıra ilçesi Bağırkanlı ve Pınarlı Köy'lerinin arasında Sarı Tarla Deresi'nin Karadeniz sahiline döküldüğü alanda bulunmaktadır. İstanbul II Nolu K.K.T.V.K.B.K'nın 15.10.1998 tarihinde 4952 sayılı kararı ile tescil edilerek kente kazandırılmıştır. Bizans Dönemi'nden günümüze ulaştığı düşünülen kilise kaçak kazı esnasında iş makinelerinin kullanılmasıyla ortaya çıkartılmıştır. Tuğla örgülü olan yapının kazı çukurunda kırmızı renkli keramik parçalarına rastlanmış fakat yapının büyük bir bölümü tahrip edildiğinden günümüze çok az bir kısmı ulaşmıştır (Aksoy, 2011: 478).

2.4.2.2.7. Pınarlı Köyü Malkaya Adası Kilise Kalıntısı/Manastır Kompleksi

Kocaeli'nin Kandıra ilçesi Pınarlı Köyü'nde bulunan manastır kompleksi K.T.V.K.Y.K'nun 04.08.2009 tarih ve 1959 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Mülkiyeti hazineye ait olan adada bir büyük yapı ve bu yapıyla bağlantılı olarak mimari bir kompleks şeklinde yapılmıştır. Adanın üzerinde bulunan kalıntı kıyıda görülmemekle birlikte yapı iç mekânlara bölünmüştür. Manastır kalıntısının üzerinde toprak dolgusu olması ve otlarla kaplı olmasından dolayı tarihi belirlenememektedir. Fakat mimari tekniği dikkate alındığında Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne ait bir kompleks yapı olduğu ifade edilmektedir (Aksoy, 2011: 479).

2.4.2.2.8. Darıca Kilisesi

Kocaeli'nin Darıca semtinde bulunan kilise 19. yüzyıl eseridir. K.T.V.K.K.'nın 29.05.1990 tarih ve 1118 sayılı kararı ile tescillenerek Kocaeli İl Özel İdaresi'ne devredilen bina, tuğla ile örölü olup üç katlıdır. Kilisenin tuğla bezemeleri ve ikinci katın koridorundaki freskler dikkat çekici özelliktedir. İlk yapılışı eğitim amaçlı olup geçirdiği bir yangınla kilise olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise kaymakamlık binası olarak faaliyet göstermektedir (Aksoy, 2011: 464; V.Şenel, 2020).

2.4.3. Osmanlı Döneminde Yaşamış Önemli Kişiler ve Dini Yapıları

Bu bölümde Kocaeli'nin fethedilmesinde önemli bir görev üstlenen ünlü komutanlar, Milli Mücadele Dönemi'nde düşmana karşı büyük mücadeleler vermiş olan kişilerle; Osmanlı Dönemi'nde yaşamış takva, ilim ve irfan sahibi, maneviyatı yüksek olan halk dilinde “ermiş/eren” olarak adlandırılan kişilere değinilmiştir. Ayrıca Osmanlı Dönemi'ne ait cami, türbe, şehitlik gibi dini yapılar ele alınmıştır.

2.4.3.1. Osmanlı Dönemi'nde Yaşamış Önemli Kişiler

Kocaeli'nin fethinde önemli katkıları olan Akça Koca, Konur Alp, Gazi Rahman ve Kara Mürsel Alp kentin manevi simgelerindendir (İnancık, 2015: 147; Çetin. 2000: 59). Milli mücadele döneminde ise Kara Fatma (Fatma Seher), Yahya Kaptan gibi kahramanlar, göstermiş oldukları üstün çaba ile halkın gönlünde yer ederek minnetle anılmaktadır (Torun Çelik, 2017; Çam, 2014).

Fatma Seher, bilinen adıyla Kara Fatma, Erzurum'da doğmuş olup Binbaşı Derviş Bey ile evlenmiştir. Milli Mücadele ruhunu en iyi temsil eden kadın kahramanlarımızdandır. Sakarya Başkumandanlık Muharebeleri'ne katılan, özellikle Karamürsel ve çevresinde düşmana karşı verdiği mücadele ve başarılarından dolayı üsteğmenlik rütbesine yükselen Fatma Seher/Kara Fatma başka birliklere örnek olarak gösterilmiştir (Çavdar, 2015: 63; Sarıkoyuncu ve Değerli, 2019: 1348; C. Şahin ve M. Şahin, 2013: 66).

Eşi İstanbul'da öldükten sonra ülkenin durumuna üzülen Fatma Seher, Atatürk'ün Sivas'ta olduğunu öğrenir ve görüşmek için Sivas'a gider. Fakat görüşme isteği her defasında reddedilmesine rağmen ısrarı neticesinde Atatürk'le görüşmeyi başarak savaşta aktif olarak yer almak istediğini söyler. Bunun üzerine Atatürk "Keşke bütün kadınlar senin gibi olsa Kara Fatma" der ve bu konuşmadan sonra Kara Fatma olarak anılmıştır. İzmit'e gelerek bir müfreze kurmuş ve Milli Mücadele için bir nevi "gizli propaganda" yaparak askerden kaçan erkeklerin askere katılmasını sağlamıştır (Kutluata, 2007: 83-84). Bir savaş sırasında göğsünden yaralanan Kara Fatma buna aldırış etmeyip başarılı bir şekilde savunmaya devam etmiştir. Kahramanlığı ve gözü karalığı ulusal basının yanı sıra yabancı basın tarafından da takdir edilmiş ve adından söz ettirmiştir (Sarıçoban, 2017: 134). Basında farklı isimlerle yer alan Kara Fatma "*Kara Güzel*", "*Fatima Hatun*", "*Black Princess*", "*İslam Validesi*" gibi isimler kullanılarak kıyafeti ve yüz şekliyle tam bir erkek görüntüsüne sahip olduğuna dair yazılar bulunmaktadır (Kutluata, 2007: 76-81).

İstiklal madalyası verilen Kara Fatma kendisine bağlanan üsteğmenlik emekli maaşını Kızılay'a bağışlamış fakat daha sonra TBMM'nin kararıyla maaş tekrar kendisine bağlanmıştır. Kara Fatma 1955 yılında doğduğu topraklar olan Erzurum'da yoksulluk çekerek hayatını kaybetmiştir (Karagözoğlu, 2018: 104).

Yahya Kaptan, Makedonya'da 1891 yılında dünyaya gelmiş ve hayatı boyunca önemli başarılarla imza atmış olan bir askerdir. Bugün Kocaeli'nin en önemli semtlerinden birine ismi verilmiştir. Ayrıca Atatürk, büyük Nutku'nda 15-20 sayfa Yahya Kaptan'dan bahsetmiştir. Monarşiye karşı halkın egemenliğinde önemli bir simge haline gelerek "*Bir Millet Uyaniyor*" filminde yer verilmesi, Atatürk'ün Yahya Kaptan'ın heykelinin yaptırılmasını istemesi gibi pek çok neden, bu önemli ve cesur askerin Kocaeli halkının gönlünde yer etmesini sağlamıştır (Aksu, 2003: 38-39).

Zekâsı, gözü karalığı ile kısa sürede adından söz ettirerek Makedonya da ünlü bir komutan haline gelmiştir. Kaptan unvanını ise Balkan Savaşı'nda Bulgar Komitacılara karşı verdiği mücadele sonucunda almıştır. I. Dünya Savaşı döneminde imzalanan Mondros Mütarekesi'ndeki bazı boşlukları kullanarak çeteler kurulmuş ve bu çeteler halkın can ve mal güvenliğini tehdit eder duruma gelmiştir. Alınan kararla

Yahya Kaptan ve beraberindeki on askeri, Kocaeli Yarımadası'na gelerek Tavşancıl'da karargâh kurmuş ve Türk halkını çetelere karşı (müslim/gayrimüslim) korumak için beraberindeki müfrezesiyle mücadeleye başlamıştır. Bu çetelerin faaliyetlerini engellemesi bazı grupları rahatsız ettiği için her türlü iftirayı atarak görevden alınması için uğraşmışlardır. Fakat Atatürk'ün her koşulda kendisine güvenmesiyle görevine devam etse de 8 Ocak 1920 tarihinde 90 kişilik bir kuvvetle Tavşancıl Köy'ü basılmış ve Yahya Kaptan şehit edilmiştir. Kaynaklarda köyün dışına çıkartılıp kesici bir aletle öldürüldüğü ve kafatasının da bulunmadığı belirtilmektedir. Yaşamı boyunca üstün başarılarla imza atan Yahya Kaptan'ın bir başarısı da Ağustos 1919 tarihinde Kut'ül Amare Zaferinin komutanı Halil (Kut) Paşa'nın tutuklu olduğu birliğe baskın düzenleyerek Paşayı kaçırmayı olmuştur (Sofuoğlu, 2014: 1085-1086; Uca, 2016: 1332-1333; Çam, 2017: 229). Atatürk'ün emriyle şehit edildiği yer olan Tavşancıl'da bir anıt mezar inşa edilmiştir (Kocaeli Turizm Rehberi, 2013:118).

2.4.3.1.1. Sultan Baba/İbrahim Ethem Efendi

Asıl adı İbrahim Ethem olan ve halk tarafından bazı kerametlerinin olduğuna inanılan Sultan Baba, Fatih Sultan döneminde yaşamıştır. Sinop'tan gelerek Değirmendere'nin Örcün Köyü'ne yerleşmiştir. Köyde kendi imkânlarıyla bir tekke, bir hamam ve çok sayıda ev yaptıran dervişin türbesi de yine Örcün Köyü'nde bulunmaktadır (Kocaeli Rehberi, 2013: 128). Hastaları iyileştirdiğine inanılan Sultan Baba'nın kerametlerinden biri, IV. Murat'ın kötürüm olan kızını dualarıyla şifaya kavuşturduğudur. Gölcük'ün en çok ziyaret edilen yerlerinden olan Sultan Baba Türbesi'nde Adak Kurbanı kesme geleneği devam etmektedir (Kalafat, 2006: 678). Türbede Sultan Babaya ait bir sanduka ve 1787 yılına ait bir berat bulunmaktadır. Örcün Köyü'nde Osmanlı Dönemi'nden günümüze ulaşan en önemli mekândır. (Kocaeli Rehberi, 2013: 128; V.Şenel, 2020).

2.4.3.1.2. Es- Seyid Hacı Ahmed Hilmi Efendi

Adı Ahmed bin Muhammed olan fakat daha çok el- Hâcî Ahmed Hilmi adıyla tanınan zatın doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ünlü tasavvuf ehli olan Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi'nin öğrencisi olup Mevlana Halid-i

Bağdadi'nin özellikle talebe yetiştirmek için terbiye ve usul kolu olan Halidiyye kolundan icazet almıştır. İstanbul'da eğitimini tamamlayan Ahmed Hilmi Efendi, müderrislik yaparak önemli yerlerde hizmet etmiştir. Kocaeli'nde Fevziye Cami, Pertev Paşa Külliyesi gibi camilerde görev almış bazı günlerde Hatm-i hâcegân gibi hayır işleriyle uğraşmıştır. 1910 yılında “*Muhibbû'l-fkh li hıfzı'd-din*” “(Dini Korumak için Fıkhi Seven)” adlı bir eser kaleme almıştır. Ömrünü talebe yetiştirmek ve takvalı bir hayat sürmekle geçiren bu gönül insanı 1916 yılında Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Dönemin gazetesi olan İkdâm Gazetesi'nin 15 Muharrem 1335 (1916) Pazar günü yayınında vefat haberini şöyle yayınlamıştır: “*İzmit'te Gâzi Süleyman Paşa Medresesi Müderrisi Hulefâ-i nakşibendiyye-i Halidiyye'den ve Fudelâ-yı asrdan Ankaralı Hacı Ahmed Hilmi Efendi, İrtihal-i bekâ eylemiştir. Mevlâ-yı müteâl rahmet eyleye. İzmit'te Orhan Camii civarındaki Kal'a kabristanına defnedilecektir*”. Kocaeli'nin unutulmaya yüz tutmuş manevi değerlerinden olan Ahmed Hilmi Efendi'nin kabri Bağçeşme Mezarlığı'ndaki Namazgâh Şehitliği'nde bulunmaktadır (Dikici, 2015: 1957-1958).

2.4.3.1.3. Vasiye Nine

Karamürsel'de bulunan ve önemli ziyaret mekânlarından olan Vasiye Nine kadın evliyalardandır. İnanca göre özellikle deniz felaketlerinde zor durumda kalanlara dualarıyla yardımcı olurdu. Bu özelliği öğrenilince vefat eden Vasiye Nine Karamürsel'in önemli ziyaret mekânlarından (Kalafat, 2006; 679).

2.4.3.1.4. Şeyh Eyüp Sabri Kalyoncuoğlu

1 Temmuz 1910 yılında Gölcük'ün Hasaneyn Köyü'nde dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaokulu bitirdikten sonra İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda tahsilini tamamlamıştır. Bir müddet öğretmenlik yapan Eyüp Sabri Efendi, askerliği sırasında mesleğine asker olarak devam etme kararı almıştır. Bursa'da görevliyken Nakşi-Halidi-İsmeti şeyhi olan Muhammed Şemseddin Canpek'in bilinen adıyla Şemseddin-i Bursavi'yle tanışmış ve kendisinden icazet almıştır. Şeyhinin vefatından sonra şeyhliği devralan tasavvuf ehli Eyüp Sabri Efendi, hayatı boyunca insanlara ilim ve irfan yolunda önemli tavsiyelerde bulunmuş ve pek çok kişiye tesir etmiştir. Hayatına

albaylıktan tarikat şeyhi olarak devam eden Eyüp Sabri Efendi çeşitli sıkıntılar çekmesine rağmen gönül verdiği bu yoldan dönmemiş, Halidiye Risalesi Şerhi, Marifetname'den İnciler gibi 8 eser kaleme almıştır. 2 Şubat 1994 tarihinde İstanbul'da Hakkın rahmetine kavuşan Eyüp Sabri Kalyoncuoğlu Efendi'nin vefatıyla ilgili yakın dostu olan Şeyh Şaban Lütfullah Çetin Efendi şu bilgileri nakletmiştir: *“Hazret'in ateşi yükselmiş, hastalığı hayli ilerlemişti. Vefat edeceğini anlayınca Yasin Suresi'ni okumaya başladım. Bir müddet sonra: “Yeter artık evladım, Allah (cc) razı olsun” dedi ve Hakk Teâlâ'nın (cc) mübarek ismini zikrederek Yüce Sevgili'ye ruhunu teslim etti”*. Vasiyeti üzerine doğduğu köy olan Gölcük'ün Hasaneyn Köyü'ne defnedilerek daha sonra küçük bir türbe yaptırılmıştır (Dağlı, 2017).

2.4.3.1.5. Akça Koca Bey

Gazi Akça Koca hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, Anadolu Selçukluları döneminde uç bölgelerine yerleştirilmiş bir Türkmen aşiret reisi olduğu bilinmektedir (Kurtaran, 2015: 221-222). İzmit ve çevresine fetih düzenleme görevi verilen Akça Koca Bey Ayan Gölü, Karasu, Kandıra bölgelerini 1308- 1328 yıllarında fethederek Osmanlı topraklarına katmıştır (Dolu, 2015: 1689).

“Kandıra Fatihi” ünvanıyla bilinen Akça Koca Bey 13. yüzyılın sonlarına doğru doğduğu tahmin edilmekte olup Türk tarihinde yalnız kendisi tarafından kullanılan adı *“Akça”* hayli/oldukça beyaz anlamına gelmektedir. Kocamış anlamına gelen *“Koca”* ise *“büyük/ihtiyar”* anlamında kullanılmaktadır. Fetih hareketlerinde üstün başarı göstererek Akova, Akçaköy, Kaymas bölgeleriyle 1326 yılında da Kandıra ve çevresini Bizans İmparatorluğu'ndan almış ve Osmanlı Beyliği'ne katmayı başarmıştır. Sağladığı bu başarıdan dolayı Aydos ve Samandıra bölgeleri Konur Alp, Gazi Abdurrahman ve kendisine mülk olarak bağışlanmıştır (Şenel, 2015: 229).

1328 yılında İzmit'e son kez akın hazırlıkları yaptığı sırada Kandıra'nın Baba Tepesi mevkiinde, rivayete göre 94 yaşındayken hayatını kaybetmiştir. Türk törelerinde olduğu gibi Akça Koca Bey'in otağının bulunduğu yere gömülerek adına bir mescit ve türbe yaptırılmıştır. Bu mescit ve türbe Osmanlı döneminin ilk çandı

tekniki (çivi kullanılmadan çeltikler atılarak birbirine geçme yoluyla yapılır) kullanılarak yapılan eserlerden biri olma özelliğine sahiptir (Çetin, 2000: 59).

Kandıra'nın düşman işgalinden kurtuluşunun yıl dönümü olan 22 Haziran 1974 tarihinde Akça Koca'nın anısına bir anıt mezar yaptırılmıştır. Ayrıca Düzce'de bir ilçeye Akça Koca adı verilmiş olup Bilecik Söğüt'te kendisine ithafen “*makam türbesi*” bulunmaktadır (Şenel, 2015: 230-231). Kentin fethedilmesinde önemli katkıları olan Akça Koca'ya bir sevgi nişanesi olarak, “*Koca-ili*” anlamına gelen Kocaeli ismi verilmiştir (Çetin, 2000: 59).

2.4.3.1.6. Kara Mürsel Alp

Orhan Gazi'nin önemli kumandanlarından olan Kara Mürsel Alp, akınlarda bir kahramanlık örneği sergileyen cesur komutan Akça Koca Bey'in yanında fetihlerle katılarak kendisinden gaza ile ilgili deneyimler kazanmıştır. Samandıra, Kandıra ve Sakarya kıyılarını fethederek Osmanlı topraklarına katmıştır (Çetin, 2000: 83).

1323 yılında Kocaeli'ni fetheden Osmanlı Beyliği, Marmara Denizi'ne ulaşmış ve böylece Osmanlı Devleti'nin ilk donanması kurulmuştur. Marmara Denizi'nin güney kıyılarında Bizans'a karşı faaliyetlerde bulunma görevi verilen ve Osmanlı tarihinin ilk Kaptan-ı Derya veya amirali olan Kara Mürsel Bey, denizlerde düşmana karşı göstermiş olduğu kahramanlığı, cesareti, denizcilik bilgisi ile Osmanlı Beyliği'nde önemli başarılar elde ederek büyük bir üne kavuşmuştur. Çatışmalardaki gözü karalığı ve kahramanlığı sayesinde “*Kara*” unvanı verilen Mürsel Bey, vasiyeti üzerine adının verildiği ilçe olan Karamürsel'de ebedi istirahatgâhına çekilmiştir (Gürdal, 2015: 543).

Bir Derya Beyi, Kaptan-ı Derya olan Mürsel Alp, ilk tersanesini Karamürsel ilçesinin güneyine yaptırdığı tahmin edilen tersanede “ince donanma” olarak anılan gemileriyle denizlerde önemli başarılar elde etmiştir. Denize olan tutkusu ile “*Ölünce beni öyle bir yere gömün ki sırtım dağlara dayansın, kucağıma denizi verin, daima donanmamı göreyim*” şeklinde vasiyette bulunmuştur. Bunun üzerine vasiyeti

gerçekleştirilmiş ve bir türbe yaptırılmıştır. Türbenin yanında ilk yaptığı geminin modeli de sergilenmektedir (Bahadıroğlu, 2015: 13-14).

Çalışma kapsamında Osmanlı Dönemi'nde yaşamış Ese Dede, Nebi Efendi, Şeyh Numan Efendi gibi Kocaeli'nde yaşamış ve varlıklarıyla kenti manevi yönden zenginleştirmiş olan bu tasavvuf ehli hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Yaşadığı dönemde büyük hürmetle ve saygıyla karşılanan bu zatların birçoğunun mezarları unutulmuş tarihî tozlu sayfalarında yerini almış, birçoğu ise unutulmaya yüz tutmuş olsa da, hayatları boyunca hep doğruyu ve Hakkı tavsiye ederek insanlara faydalı olmaya çalışmışlardır. Halk tarafından büyük bir sevgi ve hürmetle anılan bu isimler, Kocaeli'ne kazandırılması gereken kıymetli değerlerdendir.

2.4.3.2. Osmanlı Dönemi Dini Yapıları

Kocaeli cesur komutan ve askerlerinin başarılı akınlarıyla bir Türk diyarı haline gelmiş ve önemli Türk-İslam eserlerini bölgeye kazandırmışlardır. Kaynaklarda fetihten sonra bazı kiliselerin camiye çevrildiği şeklinde ifadeler yer alsa da hangi cami olduğu tespit edilememiştir.

Ulaşılan çeşitli kaynaklarda tescillenmiş dini yapıların yanı sıra henüz herhangi bir kurum tarafından tescillenmemiş yapıların olduğu ilgili merciler tarafından dile getirilmiştir. Kocaeli ilinin tarihi geçmişi de göz önünde bulundurulduğunda kentte sayısız yapının varlığı da kaçınılmazdır. 2011 yılında Taner Aksoy tarafından kentimize kazandırılan Kocaeli Kültür Envanteri adlı eserinde ilin kültürel varlıkları tespit edilmiştir. Aksoy'un çalışmasından hareketle 29 cami, 4 mescit, 11 türbe, 2 şehitlik/mezarlık, 3 anıt-türbe Tablo 4'de gösterilmiştir. Bu yapıların bir kısmı aktif bir kısmı da çeşitli nedenlerle aktif değildir. Kocaeli iline ait eserler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları

ESER NO	ADI	İLÇE	KÖY/MAH .	TÜR	AKTİF/AKTİF DEĞİL	DÖNEM	ÖZELLİK
1	Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Camii	İzmit	Karabaş Mah.	Külliy e	Aktif	1579/II. Selim	Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.
2	Fevziye Cami/Mehmet Bey Camii	İzmit	Tepecik Mah.	Cami	Aktif	1571	Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.
3	Akça Koca Camii/Dere Camii	İzmit	Akçakoca Mah.	Cami	Aktif	1327/28	Akça Koca tarafından yaptırılmıştır. İzmit'in ilk camisidir.
4	Gazi Süleyman Paşa Camii /Orhan Cami	İzmit	Orhan Mah.	Cami	Aktif	1332	-Kocaeli'nde ki ilk fetih camisidir. -Cuma hutbelerine kılıçla çıkmaktadır.
5	Abdüsselam Cami/ İmaret Cami	İzmit	Kemal Paşa Mah.	Cami	Aktif	1524	-Kadı Abdüsselam tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.
6	Veli Ahmet Zeytinlik Bahçe Cami	İzmit	Veli Ahmet Mah.	Cami	Aktif	1885	Kerpiçten yapılmıştır.
7	Yalı Cami	İzmit	Ömer Ağa Mah.	Cami	Aktif	1907	-Çalık Ahmet tarafından yaptırılmıştır -Dikdörtgen planlı ve kırma çatılıdır.
8	Yumurtacı Cami	İzmit	Hacı Hasan Mah.	Cami	Aktif	1631	-Yumurtacı Muhammet Ali Ağa yaptırmıştır. -Doğal afetlerde hiç bir hasar görmemiştir.
9	Akça Cami	İzmit	Karabaş Mah.	Cami	Aktif değil	1328	İbrahim Ağa tarafından yaptırılmıştır.
10	Hacı Ayvaz Cami	İzmit	Akça Koca Mah.	Cami	Aktif değil	1857- Geç Osmanlı Dönem eseri	Kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.
11	Baç Cami/Çınarlı Cami/Urgancı Ahmet Çelebi Cami	İzmit	Cedit Mah.	Cami	Aktif değil (restorasyon çalışmaları)	19. yy. sonları- Geç Osmanlı Dönem eseri	-Urgancı Ahmet Çelebi tarafından yaptırılmıştır -Cami önündeki asırlık çınar ağacının 1870'li yıllarda dikildiği düşünülmektedir.
12	Abdüsselam/İmaret Cami	İzmit	Kemal Paşa Mah.	Cami	Aktif	1524	Defterdar Ahmet Çelebi tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.
13	Tepecik Cami	Başiskele	Tepecik Mah.	Cami	Aktif	19. yüzyıl eseri	Ahşap sütun ve ahşap çatılı olan cami özgün niteliktedir.

Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları (Devamı)

14	Derbent Hikmetiye Cami	Kartepe	Hikmetiye	Cami	Aktif	1880-Geç Osmanlı Dönemi	Saray çalışanlarından Habibe Hanımın vefatından sonra 2. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır.
15	Saraylı Köyü Cami	Gölcük	Saraylı Köyü	Cami	Aktif	18. yüzyıl eseri	Ahşap olan kapısı derin oyma tekniği kullanılarak Osmanlı Döneminin en güzel örneklerindendir.
16	Yukarı Değirmendere Mahallesi Hacı Davut Ağa Cami	Değirmendere	Yukarı Mah.	Cami	Aktif	1863-1929	-1863 yılında Hacı Davut Ağa tarafından yaptırılmıştır -İşgal sırasında yıkılınca 1929 tekrar yapılmıştır.
17	Sarı Kum Cami	Karamürsel	Sarı Kum Mah.	Cami	Aktif	1891	Orijinal kitabesi bulunmaktadır.
18	Kara Bali Bey Külliyesi	Karamürsel	Atık Mah.	Külliye	Aktif	1527	Kara Bali Bey İbn-i Ahmet tarafından yaptırılmıştır.
19	Seyyid Hacı Veliyüddin Cami/ Tavşancıl Çarşı Cami	Dilovası	Tavşancıl	Cami	Aktif	1817	2. Mahmut döneminde yaptırılmıştır.
20	2. Abdülhamit Camii/Aşağı Camii	Dilovası	Tavşancıl	Cami	Aktif	1901	2. Abdülhamit döneminde restore edilmiş olup bazı orijinal parçaları bulunmaktadır.
21	Çoban Mustafa Paşa Külliyesi	Gebze	Hacı Halil Sok.	Külliye	Aktif	1522	-Vezir Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. -Mimar Sinan'ın öğrencileri tarafından yaptırılmıştır.
22	Sultan Orhan Cami	Gebze	Sultan Orhan Mah.	Cami	Aktif	1323-1331	-Sultan Orhan tarafından yaptırılmıştır -Gebze'deki en eski Osmanlı mimarisidir.

Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları (Devamı)

23	Çerkez Mehmet Efendi Cami/Atalar Cami	Körfez	Atalar Mah.	Cami	Aktif	1884	2. Abdülhamit'in emri ile Çerkez Mehmet Efendi tarafından yaptırılmıştır.
24	İlyas Bey Cami	Gebze	Sultan Orhan Mah.	Cami	Aktif	1326	Banisi Akça Koca'nın oğlu İlyas Bey'dir. 2010 yılında koruma kararıyla yıkılarak yeniden yaptırılmıştır.
25	Merdivenli Cami (Karabakkal Mescidi)	Gebze	Hacı Halil Mah.	Cami	Aktif	15. yüzyıl eseri	Tek minareli ve tek şerefeli bir camidir.
26	Kefken Köyü Camii	Kandıra	Kefken	Cami	Aktif	1861	İki bölümden oluşan cami, moloz taş duvar tekniği kullanılmıştır.
27	Döngelli Köyü Sultan Orhan Camii	Kandıra	Kefken	Cami	Aktif	14. yy.	Orhan Gazi'nin Kandıra ilçesinin fethinden sonra yaptırılmıştır.
28	Kaymaz (Araman) Köyü Sultan Camii	Kandıra	Kaymaz Köyü	Cami	Aktif	Tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1764 yılında vaiz atandığı bilinmektedir	-Sultan Orhan Camilerindendir -Çandı tekniği kullanılmıştır (çivisiz) -1935 yılına kadar mevcut yapısını korumuş -Kalıntılarından günümüze ulaşan bazı sütunların hangi medeniyete ait olduğu bilinmemektedir. -Aldığı hasarlar neticesinde yıkılmış yeni bir cami yapılmıştır.
29	Ağaçağıl Cami	Kandıra	Ağaçağıl Köyü	Cami	Aktif	1320'li yıllarda yapıldığı düşünülmektedir	-Defin geleneğinin ilk örneklerinden olması sebebiyle etrafında çok sayıda mezar bulunmaktadır -Osmanlı'nın kuruluş döneminde yapılan cami "Cuma Camii" niteliği taşımaktaydı.
30	Zıbıncı Mescit	İzmit	Veli Ahmet Mah.	Mescit	Aktif	Genç Osmanlı Dönemi	Yapılış tarihi bilinmiyor.

Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları(Devamı)

31	Alaca Mescit	İzmit	Akça Koca Mah.	Mescit	Aktif	1598	-İzmit Kadısı El Hacı Mustafa Bin el Gümüşzade tarafından yaptırılmıştır -Bizans Dönemine ait saray kalıntılarının üstüne inşa edilmiştir.
32	Portakaloğlu Mustafa Paşa Mescit	İzmit	Akça Koca Mah.	Mescit	Aktif değil	18. yy.	Tarihi ve banisi bilinmemektedir.
33	Hacı Ahmet Efendi Mescit	İzmit	28 Haziran Mah.	Mescit	Aktif değil	20. yy.	Hacı Ahmet Hilmi Ankaravi adına Bağçeşme mezarlığında mescit ve türbe inşa edilmiştir.
34	Şeyh Numan Efendi Türbesi	İzmit	Veli Ahmet Mah.	Türbe	—	1812	Numan Efendi'nin kabri yanında üç tane daha mezar taşı bulunmuş restore edilmiştir.
35	Ese Dede Türbesi	İzmit	Bağçeşme Orhan Mah.	Türbe	—	1770	Orijinal kitabesinde “Abdullah Es-Seyyid Merhum ve Ese Molla Dede... sene 1183” şeklinde belirtilmektedir.
36	Veli Ahmet Türbesi	İzmit	Veli Ahmet Sok.	Türbe	—	1916	-Şeyh Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi'nin talebesidir -El-Hacı Ahmed Hilmi Akaravi ismi ile tanınan zâtın türbesi Bağçeşme kabristanında bulunmaktadır.
37	Sultan Baba Türbesi	Gölcük	Değirmendere/Örcün Köyü	Türbe	—	1787	-3. Selim' dönemine ait bir berat mevcuttur -Halveti tarikatı Şemsi Kolunun üyesidir. -Türbede 1879 tarihine ait Osmanlı mezarı bulunmaktadır.
38	Eyüp Sabri Kalyoncuoğlu Türbesi	Gölcük	Hasaneyn Köyü	Türbe	—	1994	Önemli bir tasavvuf ehlidir
39	Yahya Kaptan Anıt Mezarı	Dilovası	Tavşancıl	Anıt Mezar	—	1920	-Milli Mücadele döneminin önemli isimlerindendir - Atatürk'ün emriyle şehit edilen Yahya Kaptan'ın anısına bir anıt mezar yaptırılmıştır.

Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları (Devamı)

40	İlyas Bey Türbesi	Gebze	Sultan Orhan Mah.	Türbe	—	14. yüzyılın ikinci yarısı- Erken Osmanlı Dönemi	-Akça Koca Bey'in oğludur -İlyas Bey Camii'nin yanında bulunan ve 1385 yılında hayatını kaybeden Hacı İlyas Bey türbesi karakteristik niteliktedir.
41	Kadı Feyzullah Türbesi	Gebze	Hacı Halil Mah.	Türbe	—	Yapım tarihi bilinmiyor	-Akça Koca'nın torunu Hacı İlyas Bey'in oğludur -1451 yılında ölümünden sonra torunu Kudbettin Çelebi tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.
42	Malkoçoğlu Türbesi	Gebze	Hacı Halil Mah.	Türbe	—	1385	-Kitabe günümüze ulaşmamıştır -Açık kümbet şeklinde yapılan türbede uygulanan sanat Osmanlı mimarisinin ender örneklerinden olup türbenin üzeri sivri bir külâhla örtülmüştür.
43	Akça Koca Anıtı	Kandıra	Babadağ	Anıt mezar	—	1974	-Kocaeli'nin fethedilmesinde önemli rol oynamış ve "Kandıra Fatih" olarak da anılan Akça Koca Bey 1328 yılında vefat ederek bulunduğu otağa defnedilmiştir. -1974 yılında anıtın yenilenmesiyle özgünlüğünü yitirmiştir -Anıtın yanındaki tepelerde kuşatma sırasında şehit olan askerlerin olduğu düşünülmektedir.
44	Sûni Baba Türbesi	Karamürsel	Osmaniye Köyü	Türbe	—	Tarihi bilinmemektedir	-Şifa isteyen ve özellikle çocuk sahibi olmak isteyenlerin ziyaret ettiği bir zattır. -Gövdesi ayrı başı ayrı yere defnedildiğinden "Kesik Baş" olarak da bilinmektedir.
45	Vasiye Nine Türbesi	Karamürsel	Mehmet Ali Paşa Mah.	Türbe	—	Tarihi bilinmemektedir	Denizde zor durumda kalanlara yaptığı dualarla tanınır. Sırrı anlaşılmıca kendisini bir daha gören olmamıştır.

Tablo 4. Kocaeli'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Dini Yapıları (Devamı)

46	Nebi Efendi Türbesi	Kandıra	Nebi Hoca Köyü	Türbe	—	2013 yılında restore edilmiştir	-Köye ismini veren ve alim bir hoca olduğu rivayet edilmektedir. -Osmanlı temettuat defterinde 1840'lı yıllarında köyün ismi "Benli hoca" olarak geçmekte olup asıl ismi bilinmemektedir.
47	İzmit Namazgah/Şehitlik	İzmit	Bağçeşme	Şehitlik	—	1483	2. Bayezid döneminde "namazgâh" olarak yapılmış daha sonra şehitliğe dönüştürülmüştür.
48	Bağçeşme Mezarlığı	İzmit	Bağçeşme	Şehitlik	—	Tarihi bilinmemektedir	Tarihi Bağçeşme Mezarlığı, Antik Dönem'de de kullanılmakla birlikte tarihi bilinmemektedir.
49	Hünkâr Çeşmesi ve Çayırı (Fatih Sultan Mehmet'in otağı, çeşmesi ve namazgâh)	Gebze	Çayırova	Anıt	—	1481	-Fatih Sultan Mehmet'in son seferi için 27 Nisan 1481 tarihinde Gebze'de mola vererek otağını kurmuştur -3 Mayıs 1481 yılında aynı yerde hayatını kaybetmiştir. -1659 tarihinde Sadrazam İbrahim Paşa tarafından kitabesi olan Hünkâr Çeşmesi yaptırılmış ve Fatih Sebili olarak da anılmaktadır.

Kaynak: (Aksoy, 2011; Bahadıroğlu, 2015: 2; Çetin, 2000: 29; Folic, 2010: 144; Kuran, 1980:178; Güven, 2018: 2166-2169; Seçkin, 2013: 980; Kalafat, 2007: 678; Albustanlıoğlu, 2012: 10; Kalafat, 2006: 679; V.Şenel, 2020; Kocaeli Turizm Rehberi, 2013; hürriyet.com; İzmit Belediyesi Yayınları yararlanılarak **yazar tarafından oluşturulmuştur**)

Pek çok kaynak araştırmaları ve alanında uzman kişilerden yapılan görüşmeler neticesinde Kocaeli'nde Erken Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar çok sayıda türbe, mescit, cami vb. dini eserlerin bulunduğu belirlenmiştir. Tescillenmiş dini yapıların ele alındığı çalışmamızda, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi Tarihi Mekânlar ve Kent Estetiği Şube Müdürü Volkan Şenel ile yapılan görüşmede tescillenmiş eserlerin yanı sıra tescillenmemiş eserlerin varlığına da dikkat çekmiştir (2020).

Kocaeli’nde çeşitli kurumlar tarafından tescillenen yapılar göz önünde bulundurulmuş; turist rehberleriyle yapılan görüşmeler ve kendilerinden inanç turizmi kapsamında bir rota belirlemelerini istenilmiştir. Çalışma kapsamında rotaya dahil edilen dini yapılar daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu yapılar başta “Fethin Simgesi” olarak kabul edilen Gazi Süleyman Paşa Cami /Orhan Cami olmak üzere, Mimar Sinan eserleri olan Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma ve Fevziye/Mehmet Bey Camileri, İzmit Namazgâh Şehitliği, Bağçeşme Mezarlığı, Akça Koca Cami, Çoban Mustafa Külliyesi, Hünkâr Çeşmesi ve Çayırı ve Sultan Orhan Cami’nden oluşmaktadır.

2.4.3.2.1. Gazi Süleyman Paşa Cami/Orhan Cami

Yapının asıl ismi “*Gazi Süleyman Paşa Cami*”dir. Zaman zaman “*Cami Şerif*” olarak da anılsa da halk daha çok “*Orhan Cami*” ismini benimsemiştir. Caminin kilise kalıntısının üzerine yapıldığı veya kiliseden çevrildiğine dair söylentinin olmasına rağmen yapılan çalışmalarda bu bilgi teyit edilememiştir. Böyle bir kanının camiinin yakın bir zamana kadar avlusunda bulunan ve musalla taşı olarak da kullanılan; civardaki başka bir kiliseden getirildiği düşünülen vaftiz taşının bulunmasından ileri gelmektedir (Şenel, 2017: 2457- 2755).

Gazi Süleyman Paşa Cami/Orhan Cami, Süleyman Paşa tarafından 1332 yılında, İzmit’in Orhan Mahallesi’nde denize hâkim bir yerde yaptırılmıştır. Kocaeli’nin fetih simgelerinden olan yapı günümüze değin gerek doğal afetlerden gerekse zamana yenik düşerek hasar almış ve pek çok kez onarım görmüştür (Gökkadar, 2018: 139).

En büyük onarım Abdülmecit tarafından 19. yüzyılda yapılmıştır. Orhan Cami’nde ampirik üslubun izleri görülmekte olup dikdörtgen planlı, ahşap çatılı ve içten küçük bir kubbeye sahiptir. Kocaeli’nin fethedilmesinde önemli rol oynayan şehzade Gazi Süleyman Paşa tarafından kentin fethedilmesiyle birlikte Erken Dönem Osmanlı Camisi olarak bilinmektedir (Kocaeli Turizm Rehberi, 2013: 124).

İlk yapıldığı dönem olan 14. yüzyıl ile bugünkü hali arasında pek benzerlik bulunmayan tarihi cami, geç dönem Osmanlı mimari özelliklerine sahiptir (Aksoy,

2011: 476). Bunun yanı sıra Osmanlı Dönemi'nden kalma eski bir gelenek olan fetih camilerinde hutbeye kılıçla çıkma geleneği Orhan Cami'nde de sürdürülmektedir. Camide görev almış müderrislerle bazı şeyhlerin mezarları Orhan Cami haziyesinde bulunmaktadır (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları: 1-13).

2.4.3.2.2. Akça Koca Cami/Dere Cami

Kocaeli'nin fethedilmesinde önemli bir görev üstlenen Akça Koca Bey tarafından yaptırılmıştır. Kendi adıyla anılmasının yanı sıra Dere Cami olarak da bilinen cami, yapılış tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 1322-1328 yıllarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kocaeli kuşatıldıktan sonra yapılan ilk cami olması sebebiyle, kent tarihi açısından önem arz etmektedir (Ayverdi, 1966: 146; İzmit Belediyesi Yayınları).

İzmit'in Akça Koca Mahallesi'nde bulunan cami, gördüğü onarımlarla özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiştir. Eski fotoğraflara bakıldığında armudi formlu külahlı bir minareye sahip olduğu görülmekle birlikte tuğla örgülü minare gövdesinin, orijinal olduğu belirtilmektedir. Ayrıca minare caminin içine girmiş bir durumdadır. Cami eğimli bir arazi üzerinde kâgir üslup kullanılarak inşa edilmiştir (Ayverdi, 1966: 146; Kaya, 2008: 132; İzmit Belediyesi Yayınları).

İzmit'in en eski mahallelerinden biri olan Akça Koca Mahallesi'nde yer alan ve Körfez'e hâkim bir yerde konumlanan cami her ne kadar geçirdiği onarımlarla özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiş olsa da Kocaeli'nin ilk camisi olması sebebiyle ayrı bir önem arz etmektedir.

2.4.3.2.3. Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Cami

Gerek hac kabilelerinin gerekse orduların mola vermek amacıyla durduğu ve dinlendiği bir bölge olan Kocaeli önemli bir menzil durağı haline gelmiştir. İnsanların çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesi adına 1579 yılında Osmanlı Dönemi'nde ikinci vezirliğe kadar yükselmiş olan Pertev Paşa'nın ölümünden bir yıl sonra kethüdası Sinan Ağa tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilmiştir. Caminin batı avlu girişindeki

kitabede külliyeinin tamamlanma yılı H. 987 (M. 1579) yazmaktadır (Gündoğdu ve Işık, 2017: 1588-15889).

Bir menzil külliyesi olan Pertev Paşa Külliyesi, halk tarafından Yeni Cuma Cami olarak da anılmış “*camii, kervansaray, hamam, sıbyan mektebi ve çeşme-şadırvan-su haznesinden müteşekkil su yapıları*” şeklinde imar edilmiştir. Bu yapılardan cami, çeşme ve sıbyan mektebi geçirdiği onarımlarla özgünlüğünü yitirerek günümüze ulaşmıştır (Kishalı vd 2019: 112). Külliyeeye ait kervansaray ve imaret günümüze ulaşmamış, hamam ise 1922 yılında yıkılarak yapının yanındaki küçük parkta kalıntıları ile zamana yenik düşmüştür (Saatçi, 2018: 54).

Evliya Çelebi’nin “*Mahkeme Cami*” olarak da aktardığı Pertev Paşa Külliyesi, Mimar Sinan’ın olgunluk dönemi eserlerindendir. Olgunluk dönemi eserlerinde özellikle vurguladığı “*yücelim duygusu*” bu tarihi camide de hissedilmektedir. Caminin beden duvarları yükseltilerek iki kademeli yüksekçe bir kasnak kullanılıp iç mekâna yücelim duygusu kazandırılmıştır. Böylece aydın ve geniş bir ortam sağlanmıştır (Gündoğdu ve Işık, 2017: 1591). Ayrıca mermer olan mihrap ve minberin geometrik bezemeleri ince bir işçilikle çalışılmış ve bu özelliğinden dolayı diğer Osmanlı minberlerinden farklılık göstermektedir (Şeker, 2011: 122).

Kocaeli Merkez’de bulunan ve kentin önemli camilerinden olan eser, hem bulunduğu konum itibarı ile kolay ulaşımın sağlanması hem de yaptığı eserleriyle tarihte önemli bir isim bırakmış olan Mimar Sinan’ın ustalık eserlerinden olması sebebiyle kentin önemli simgelerindendir.

2.4.3.2.4. Fevziye Cami/Mehmet Bey Cami

Caminin yapılış tarihi net olarak bilinmemekle birlikte arşivlerde 1576 yılına ait kayıt bulunmaktadır. Banisi (yaptıranı) olan Mehmet Bey, caminin giderlerinin karşılanması amacıyla bugün Fethiye Caddesi’nde bulunan bir hamam (Orta Hamam) ve han yaptırmıştır. Kentte yaşanan ve büyük hasara neden olan 1719 depremiyle cami büyük ölçüde zarar görmüştür. 1724-1730 yıllarında Damat İbrahim Paşa tarafından onarılan cami 1766 yılında tekrar yaşanan yıkıcı bir depremin ardından kubbesi

çökmüştür. Çalık Ahmet Paşa tarafından yeniden yaptırılan cami kentin kaderi olan depremler nedeniyle 6 kez inşa edilmiş ve bugün bulunduğu 10 bin metrekarelik alanda peyzajı, oturma alanı ve kafesiyle Kocaeli'nin merkezde bulunan dinlenme alanlarından (Kaya, 2018: 22-24; Kocaeli Turizm Rehberi, 2013: 126). Mehmet Bey/Fevziye Cami'nin kesin olmamakla birlikte Mimar Sinan'ın eseri olduğu tahmin edilmektedir (Kuran, 1980: 186).

Her ne kadar “*büyük usta*” Mimar Sinan'ın ilk yaptığı şekliyle günümüze gelememiş olsa da Kocaeli'nin merkezinde yer alan etrafında oturma alanları, kafeterya ve küçük bir yapay dere oluşturularak tasarlanan Fevziye Cami halkın hizmetine sunulmuştur.

2.4.3.2.5. Çoban Mustafa Paşa Külliyesi

Pek çok lakabı olan Paşa daha çok “Çoban” lakabıyla tanınmakta olup asıl adı “*Gazi Mustafa bin Abdülkerim*”dir. Osmanlı Devleti'nde önemli başarılarla imza atarak adından söz ettiren Çoban Mustafa Paşa, Yavuz Sultan Selim'in kızı ile evlenerek vezirliğe kadar yükselmiştir (Bayram, 2011: 7; Müderrisoğlu, 1995: 68).

Mimar Acem'e yaptırılan Çoban Mustafa Külliyesi, Memluk mimarisinde sıklıkla kullanılan siyah ve beyaz mermerlerin değişimli olarak kullanılmasıyla Anadolu'daki ilk Memluk üslubunda yapılan eserdir. Büyük bir alana inşa edilen külliye içinde barındırdığı bina sayısının fazla olması sebebiyle de yapılan külliyeler arasında en başarılılarından biri olarak kabul edilmektedir (Tütüncü, 2016: 991).

Kitabeler incelendiğinde H. 930 (1523) yılında yapıldığı görülen külliye, Gebze'nin imara açılıp önemli bir konuma erişmesinde etkin bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Antik dönem dışında Türklerin bu bölgeye yerleşmesiyle küçük bir yer olarak kalmıştır. Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin inşa edilmesiyle birlikte özellikle İstanbul-Üsküdar çıkışlı kabilelerde ilk mola verilen yer olması sebebiyle önemli bir bölge haline gelmiştir (Bayram, 2011: 2; Müderrisoğlu, 1995: 68).

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, dönemin önemli menzil külliyelerinden olup özellikle hamam ve kervansarayla ayrı bir değer verilmiştir. Geniş bir avlunun ortasında kalan cami, kervansaray, misafırhane, tabhâne, zaviye, kütüphane, türbe, hamam ve imarethanenin yanı sıra bütün yapılardan uzakça bir yerde inşa edilmiş medreseden oluşmaktadır. Günümüze bütünlüğünü koruyamayan yapının mimarı bazı kaynaklarda Mimar Sinan olarak geçse de mimarı Mimarbaşı Acem Ali'dir. Daha sonraki yıllarda külliyeinin onarımını yapan Mimar Sinan, kendisi tarafından çok beğenildiği anlaşılan yapının benzerini 1538-1539 yıllarında Haseki Hürrem Sultan için İstanbul'da inşa etmiştir (Kuran, 1988: 179; Eyice, 1989: 172; Bayram, 2011: 17).

Anadolu'nun önemli menzil külliyelerinden olan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, dönemin en güzide örnekleri arasında yer alarak 6 yüzyıldır varlığını korumaktadır.

2.4.3.2.6. İzmit Namazgâh Şehitliği/Bağçeşme Mezarlığı

Namazgâh Şehitliği, Osmanlı döneminde cami ve mescidin olmadığı yerlerde yüksekçe olan ve açık bir alanda kıblenin belli olması için mihrap veya kible taşının bulunduğu, yayla veya meydanlara inşa edilen dini yapılardır (Kürüm, 2007: 101). İzmit Bağçeşme mevkiinde bulunan Namazgâh Şehitliği, Kocaeli Livası Emiri İbrahim Bey tarafından 1483 yılında inşa ettirilmiştir. Daha sonra kentin din büyükleri, alimleri ve şehitlerin kabirlerinin bulunduğu bir mekâna dönüşmüştür (haberler.com).

İzmit Namazgâh Şehitliği'ni de içinde barındıran Tarihi Bağçeşme Mezarlık'ı, 2. Abdülhamit ve Cumhuriyet Dönemlerinde onarılmıştır. Duvarlar çevrilerek kible tarafında mihrap, minare ve minberi bulunmaktadır. Namazgâhın giriş kapısındaki taç kısmında bulunan kitabede Abdülaziz ve Abdülhamit'e ait olduğu düşünülen bir tuğra kazınmıştır. İzmit'in işgal altında olduğu 23-28 Haziran 1921 tarihlerinde, 57 vatan evladının şehit edilmesi üzerine mermer bir sütun yaptırılarak isimleri yazılmıştır. Bu anıtla birlikte İzmit'in önemli mutasarrıflarından (vali) olan Sırrı Paşa'ya ithafen dikilmiş bir de anıt bulunmaktadır (kulturportali.gov.tr).

Çalışma kapsamında Volkan Şenel'le (2020) yapılan görüşmede; Namazgâh Şehitliği ile Antik dönemden beri mezarlık olarak kullanılan ve sit alanı kabul edilen

Tarihi Bağçeşme Mezarlığı alanının içinde bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde yaşamış ve dini açıdan saygın bir mertebeye ulaşmış, çeşitli tarikatlarda pir, şeyh olarak adlandırılan Nakşibendi, Kadiri tarikatı üyelerinin yanı sıra hayatlarını vatani için seve seve feda eden asker ve polislerimizin kabirlerinin bulunduğu dile getirmiştir. Osmanlı Dönemi'nde tarikat ve tasavvuf açısından önemli olan Nakşibendi tarikatı şeyhlerinden olan Es Seyit Hacı Hilmi Efendi, Sultan Orhan Gazi'nin cenk yoldaşı, kentin fethedilmesinde önemli katkıları olan Gazi Hasan Baba yine kentin önemli manevi isimlerinden Ese Dede, Kocaeli'nin ilk şehit hava pilotu olan Remzi Bey, Kocaeli'nin önemli mutasarraflarından Sırrı Paşa gibi ilim, irfan sahibi kişilerle şehitlerimizin kabirleri bulunmaktadır. Yine Şenel'in ifadelerine göre Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi olarak yapılan çalışmalarda en eski 1500'lü yıllara ait mezar taşlarının olduğunu ifade etmiştir.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak; Bağçeşme Mezarlığı Namazgâh Şehitliği'ni de içinde barındıran tarihi bir mezarlıktır. Roma Dönemi'nden beri “nekropol” olarak kullanılan alan, Osmanlı'nın hâkimiyetiyle yine mezarlık olarak kullanılmıştır. Bağçeşme Mezarlığı ve İzmit Namazgâh Şehitliği gerek tasavvuf ehlinin değerli isimlerini gerekse şehitlik tacı giymiş önemli değerlerimizi bağrına basmaktadır. Ayrıca Osmanlı mezar taşlarının güzel örneklerinin de bulunduğu alan inanç turizmi açısından Kocaeli'nin manevi unsurlarını bir arada bulundurmaktadır.

2.4.3.2.7. Hünkâr (Fatih) Çeşmesi ve Çayırı

Fatih Sultan Mehmet, ordusuyla birlikte sefer için payitahttan ayrılmış fakat henüz İstanbul'dan çıkamadan sağlık durumu kötüleşmiştir. Seferlerde at sırtında giden padişah, daha sonra Hünkâr Çayırı olarak anılacak bölgeye at arabasıyla gelebilmiştir. Ordusuyla birlikte otağını kuran Fatih Sultan Mehmet'in durumu iyice kötüleşmiş (Uğurluel ve Kayatekin, 2017: 52) ve 27 Nisan 1481 yılında vefat etmiştir. Dünyaya yön veren ve Hz. Muhammed (S.A.V)'in duasına nail olmuş Sultan'ın hayatını bu bölgede kaybetmiş olması, Gebze Çayırova'ya önem katmaktadır (Döker ve Aydoğdu, 2019: 406). Hatırasına hürmeten kaynaklarda yapımı 1659 olarak belirtilen kitabeli bir çeşmeye iki basamakla çıkılmaktadır. Günümüze kitabesi

ulaşmayan çeşmenin arka cephesine kible yönüne gelecek şekilde bir mihrap yerleştirilerek namazgâh olarak kullanılmıştır (Yavuzıılmaz, 2013: 578).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde çalışmanın yöntemi, evren ve örnekleme, veri toplama süreci, veri analizi ve çalışmanın bulgularına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu çalışma nitel yöntem ilkelerine bağlı olarak hazırlanmıştır. Nitel araştırma; konusunu insan davranışlarından alan ve elde edilen bulguların kesinlik taşımadığı araştırmalardır. Nitel araştırmaların temel amacı gözlem, görüşme, doküman analizi ve veri toplama tekniklerini kullanarak insan davranışlarını etkileyen faktörleri ve motive eden unsurları bulmaktır (Arıkan, 2013: 21).

Hazırlanan çalışmada nitel araştırma tekniğinin tercih edilmesinin en büyük nedeni seçilen çalışmanın konusudur. Bunun dışında diğer nedenler şöyle sıralanabilir:

- Kocaeli ilinin genel turizm ve inanç turizm potansiyelleri ve bu bağlamda ulaşılmak istenen diğer görüşlere, bölgeyi bilen turist rehberlerinden dinleyerek bir sonuca varılmak istenmesi ve kentin inanç turizm rotasını belirleyebilecek başka bir yöntemin olmayışı,
- Kocaeli'nin inanç turizmi ile ilgili geniş çaplı nitel veya nicel yöntemlerle yapılan bir çalışmaya rastlanmamış olması,
- Kocaeli'nde inanç turizmi kapsamında ölçekli harita üzerinde belirlenerek oluşturulacak olan rotanın doğrudan bölgeyi bilen, bölgede düzenlenen tur programlarına katılan 15 turist rehberinin görüşleri ile belirlenmek istenmesi,
- Alanında her biri deneyimli olan turist rehberlerinin mesleki değerlendirmelerine dayanarak kentte turizm ve inanç turizminin neden

gelişemediğini, geliştirmek için çözüm önerileri gibi neden-sonuç bağlamındaki değerlendirmelerine ulaşılmak istenmesi.

Görüşme neticesinde belirlenen destinasyonların koordinatları ölçekli harita üzerinde gösterilmiştir. “Kocaeli’nin İnanç Turizm Rotası Haritası” Kocaeli Üniversitesi Harita Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Murat Selim Çepni ve Sayın Yunus Solak tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmanın deseni durum çalışması olarak belirlenmiş olup verilere yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Elde edilen verilerin analiz aşamasında ise betimsel analizden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı önceden hazırlamış olduğu soru formunda, katılımcının vermiş olduğu yanıtla göre esneklik gösterebilir. Eğer katılımcının verdiği yanıt bir sonraki sorunun cevabını da içeriyorsa bu soruyu sormayabilir veya katılımcıdan soruları daha ayrıntılı bir şekilde yanıtlaması için alt sorular sorabilir (Türnüklü, 2000: 547).

3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini, Kocaeli’nde düzenlenen tur programlarında görev alan bütün ülkesel turist rehberleri oluşturmaktadır. Maliyet ve zaman kısıtları nedeniyle tüm tur rehberlerine ulaşmak mümkün olmadığından bir örneklem seçme zorunluluğu doğmuştur. Bu doğrultuda amaçlı örneklem yöntemi ile bölgeyi yakından tanıyan 15 ülkesel turist rehberi olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme katılımcılar belirlenirken evreni temsil etme yetkinliğinin yanı sıra konuyla olan ilgi ve bilgi birikimi önemlidir (Karataş, 2015: 71). Görüşme yapılacak kişilerle iletişim bilgilerinden kendilerine ulaşılarak görüşmenin amacı, içeriği ve sorular hakkında kısa bilgilerle çalışmayı yapan kişinin kimliği açıklanmıştır. Tüm görüşmeler, ulaşılan katılımcıların kendi belirledikleri gün ve saatte, gönüllülük esasına dayanarak çalışmayı yürüten kişi tarafından gerçekleştirilmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Görüşme soruları oluşturulurken çalışma yapılacak konuyla alakalı alan yazın araştırması yapılmıştır. Yapılacak görüşmede kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme soruları, turist rehberliği, inanç turizmi ve Kocaeli'ye dair ayrıntılı bir alan yazın taraması yapıldıktan sonra bir soru havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu havuzdan çalışmanın amacı doğrultusunda bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun, geçerliğinin ve anlaşılabilirliğinin teyit edilmesi amacıyla üniversitelerin ilgili bölümlerinde görev almış 2 öğretim görevlisi ve 1 öğretim üyesinden oluşan 3 uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda soru formu yeniden düzenlenmiş ve ardından konu kapsamında hazırlanan soruların uygunluğu görüş birliği ile teyit edilmiştir.

Hazırlanan görüşme sorularının ardından 2020 Şubat ve Mayıs ayları arasında öncelikle turist rehberlerinin dahil oldukları çeşitli platformlar ve İRO'yla iletişime geçilmiş, Kocaeli'ndeki düzenlenen turlara katılan, bölgeyi bilen turist rehberleriyle görüşme isteğinin bu mecralarda paylaşılması rica edilmiştir. Ancak iki yerden de olumlu bir dönüş sağlanamamıştır. Ardından sosyal medya üzerinden turist rehberlerince oluşturulan sayfaları takip eden, toplamda 50 turist rehberine bu mecralardan ulaşılarak görüşme mektubu gönderilmiştir. Erişilen bu sayıdan 26 turist rehberi olumlu dönüş yapmış, diğer 24 turist rehberinden ise hiçbir şekilde geri dönüş sağlanamamıştır. Olumlu dönüş yapan 26 turist rehberinden e-posta yoluyla çalışmanın amacı, önemi ve sorularla ilgili görüşme mektubunun gönderilmesinin ardından 10 kişi soruları yanıtlayacak kadar bölgeye hâkim olmadığını ifade etmiştir. Çalışma dahilinde belirlenen örneklem sayısına ulaşıldıktan sonra e-posta ve telefon yoluyla randevulaşarak görüşme şekli ve tarihi kararlaştırılmıştır. Yapılan görüşmelerde katılımcılardan izin alınarak ses kaydı yapılmış ve önemli görünen yerler not alınmıştır. Görüşmeler word dosyasına aktarılarak 30 sayfadan oluşan dokümanlar elde edilmiştir. Görüşme yapılan 15 turist rehberi K1 ile K15 arasında kodlarla belirtilmiştir. Rehberlere yöneltilen tüm sorular, görüşme raporlarının ayrıntıları ve görüşme talep yazıları Ek 1, Ek 2 ve Ek 3'te yer almaktadır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Nitel veri analizinde ulaşılan veriler kategori, ana tema ve alt temalara ayrılarak ifade edilmektedir (Özdemir, 2010: 323). Veri analizi noktasında betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz bulgularında önce bir kavramsal yapı oluşturulur sonrasında, belirlenen temalara ve alt temalara ayrılır sonrasında da özetlenip yorumlanarak okuyucuya sunulur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). Böylece çalışmanın amacına uygun bir şekilde tema ve alt temalar oluşturulmuştur..

Çalışma kapsamında oluşturulan görüşme formu; katılımcıların demografik özellikleri, Kocaeli'nin turizmine yönelik değerlendirmeler ile Kocaeli'nin inanç turizmine yönelik değerlendirmelerin istendiği üç bölümden, toplamda ise 13 sorudan oluşmaktadır. Bu çalışmada kullanılan tema ve alt temaların oluşturulmasında turist rehberlerinin vermiş oldukları beyanlar belirleyici olmuştur. Görüşme formundaki yanıtlar esas alınarak yapılan analize göre toplamda 12 tema ve 215 alt tema oluşturulmuştur. Oluşturulan bu alt temalara katılımcılar tarafından belirlenen destinasyonlar da dahil edilmiştir.

3.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde araştırma verilerinin analizinden elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

3.5.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Araştırma Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara ait genel bilgilerden oluşan demografik özelliklerden bahsedilmektedir. İsimleri belirtilmek istenmediği için K1, K2, K3, K4...K15 şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Numara	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek
K1	Kadın	27	Yüksek Lisans	Turist Rehberi
K2	Erkek	28	Lisans	Turist Rehber
K3	Erkek	30	Yüksek Lisans	Turist Rehberi
K4	Kadın	53	Doktora (devam ediyor)	Tarihçi-Arkeolog-Turist Rehberi
K5	Erkek	53	Lisans	Emekli Öğr. Grv-Turist rehberi
K6	Erkek	30	Yüksek Lisans	Turist Rehberi
K7	Kadın	32	Ön Lisans	Turist Rehberi
K8	Kadın	37	Doktora (Devam Ediyor)	Sanat Tarihçi-Turist Rehberi
K9	Kadın	57	Lisans	Turist Rehberi
K10	Erkek	27	Lisans	Turist Rehberi
K11	Kadın	35	Yüksek Lisans	Turist Rehberi
K12	Kadın	27	Lisans	Turist Rehberi
K13	Kadın	27	Lisans	Turist Rehberi
K14	Kadın	31	Lisans	Turist Rehberi
K15	Kadın	34	Lisans	Turist Rehberi

.Çalışma kapsamında bölgeye hakim 15 turist rehberiyle görüşme yapılmıştır. Tablo 5’te aktarıldığı üzere katılımcılarımızın 10 tanesi kadın, 5 tanesi erkektir. Yaş aralıkları 27 ile 57 arasında değişen katılımcıların eğitim düzeyleri 1 ön lisans mezunu, 8 lisans mezunu, 4 yüksek lisans mezunu ve 2 katılımcının ise doktora eğitimi devam etmektedir. Ayrıca yüksek lisans eğitimlerini Kocaeli Üniversitesi’nde tamamlamış 2 katılımcı bulunmaktadır. Meslek gruplarına yönelik değerlendirildiğinde ise bütün katılımcıların profesyonel turist rehberliği mesleğini aktif bir şekilde icra etmekle birlikte K4 tarihçi-arkeolog, K5 emekli öğretim görevlisi, K8 ise sanat tarihçidir.

3.5.2. Kocaeli'nin Genel Turizm Özelliklerine Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların Kocaeli'nin genel turizmine dair görüş ve önerilerini öğrenmek amacıyla 6 soru sorulmuştur.

Tablo 6. Kocaeli'nin Turizm Değerlendirilmesi

Temalar	Alt Temalar
Turizmin Sosyo-Ekonomik Gelişime Etkisi	✓ İstihdam sağlaması ✓ Farklı iş sahalarının açılması ✓ Yerel ve ulusal gelirlerin artması ✓ Refah düzeyinin artması ✓ Çevre bilincinin gelişmesi ✓ Turizm varlıklarının korunması ✓ Olumsuz tutum ve önyargıların değişmesi ✓ Alt yapı, üst yapı, çevresel aksaklıkların giderilmesi ✓ Farklı dil öğrenilmesine teşvik
Turizm Kenti İmajı	✓ Mümkündür ✓ Zor ve uzun bir süreç ✓ Var olan kaynakların değerlendirilmesi ✓ Kamu kurum ve kuruluşlarının görevlerini yerine getirmesi ✓ Turistik çekiciliğe sahip beldelerin ön plana çıkarılması ✓ Turizm sektörüne yatırımların yapılması ✓ Sanayinin şehir dışına kaydırılması ✓ Her iki sektörün de geliştirilebilmesi ✓ Turizm potansiyeli ve hitap edeceği turist tipinin belirlenmesi
Turizm Potansiyeli	✓ Tarihi ve tabiat varlıkları ✓ İzmit Körfezi ve paljları ✓ Osmanlı eserleri ✓ Kocaeli'nin öz değerleri ✓ Ilıman iklimi ✓ İzmit Fuarı ✓ Darıca Kuş Cenneti ✓ Yeniköy Ilıcası ✓ Şifalı suları ✓ Roma Dönemi Tümülüs ve nekropol alanı ✓ İzmit Körfezi ✓ Kandıra Sahili ✓ Kerpe ✓ Önemli turizm destinasyonu ✓ İstanbul'a yakın oluşu

Tablo 6. Kocaeli'nin Turizm Değerlendirilmesi (Devamı)

	✓ Somut ve somut olmayan değerleri ✓ Kış turizmi ✓ Kayak turizmi ✓ Doğa turizmi ✓ Sualtı dalışları yapılacağı bölgeler ✓ Olta balıkçılığı ✓ Kuş gözlemciliği ✓ Şehrin dinamiklerinin günümüze değin ulaşması
Turizm Türleri	✓ Kültür Turizmi ✓ Kongre Turizmi ✓ Spor Turizmi (olta balıkçılığı, trekking, dağcılık, oryantiring, kampçılık) ✓ Kış Turizmi ✓ Eko Turizm ✓ Termal Turizm ✓ Eko Turizm ✓ Arkeolojik ✓ Kayak Turizmi ✓ Deniz Turizmi ✓ Özel İlgi Turizmi (kuş gözlemciliği, fotoğrafçılık)
Turizmin Geliştirilmesi	✓ Doğal ve tarihi yapıların korunması ✓ Restorasyon çalışmalarına dikkat edilmesi ✓ Yerel halkın turizm konusunda yeterince aydınlatılması ✓ Devlet kurum ve kuruluşlarının reklam ve tanıtıma ağırlık verilmesi ✓ Seyahat acenteleri ve rehberlere kent hakkında bilgi verilmesi ✓ Ses getirecek organizasyonların düzenlenmesi ✓ Etkinliklerin sosyal medyada paylaşılması ✓ Sosyal medyadaki paylaşımların dikkate alınması ✓ Yerel halka öz değerlerin aşılması ✓ Yazılı ve görsel basın etkili bir şekilde kullanılmalı ✓ Yerel ve ulusal basında tanıtım ✓ Ücretsiz geziler ✓ Tarihi yerlerin tur programlarına dahil edilmesi ✓ Doğal güzelliklere dikkat çekilmesi ✓ Yerli turiste önem verilmesi ✓ Tur sayılarının artırılması ✓ Yerel yönetimlerin TUREB ve İRO ile iş birliği yapması

Tablo 6. Kocaeli'nin Turizm Değerlendirilmesi (Devamı)

	✓ Kongre turizmüne önem verilmesi ✓ Beş yıldızlı otel ve Kültür Merkezlerinin sayısının artırılması ✓ Kentteki buz pateni merkezinde büyük yarışmaların düzenlenmesi ✓ Değerlerin bir bütün olarak benimsenmesi ✓ Tarihteki önemli olay ve kişilerin belgesel veya filmlerinin çekilmesi ✓ Filmlerde sevilen kişilerin oynatılması ✓ Dikkat çekici broşür ve cd'ler ✓ Fuarlara katılım ✓ Festivallere ünlülerin daveti ✓ Tarihi yapılarda çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi ✓ Tarihi yapıların görsel yönden çekici hale getirilmesi ✓ “Sanayi Kenti” imajından faydalanıp “İş Turizmi”nin değerlendirilmesi
Destinasyonlar	✓ Tarihi Saat Kulesi ✓ Kasr-ı Hümayun ✓ Seka Kültür Alanı ✓ Akçakoca Cami ✓ Seka Parkı ✓ Maşukiye ✓ Sapanca Gölü ✓ Kartepe ✓ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi ✓ Orhan Cami/Orhan Gazi Cami ✓ Osman Hamdi Bey Müzesi ✓ Kefken ✓ Eskihisar Kalesi ✓ İzmit İçkale ve Çevresi ✓ Dış Surlar ve çevresi ✓ Antik Nikomedia Alanı ve Agora Alanı ✓ Eski Kent Merkezi ✓ Darıca Hayvanat Bahçesi ✓ Ballıkayalar Tabiat Parkı ✓ Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Cami ✓ Yuvacık Barajı ✓ Kocaeli Yaylaları ✓ Pembe Köşk ✓ Hereke Sahili

Tez çalışması dahilinde katılımcılardan ikinci aşamada Kocaeli'nin genel turizmi hakkındaki görüşlerinin ifade edilmesi istenmiştir. Yöneltilen sorulardan ulaşılan bilgiler birer tablo haline dönüştürülerek Tablo 6'da gösterilmektedir. Tablo

6'dan da anlaşılaçağı üzere Kocaeli iliyle ilişkili olarak “turizmin sosyo-ekonomik yönden kentin gelişimine etkisi, turizm kenti imajı, turizm potansiyeli, turizm türleri, turizmin gelişimi ve destinasyonlar” şeklinde 6 tema ile 110 alt tema oluşturulmuştur. Bu bağlamda turizmin sosyo-ekonomik yönden kentin gelişimine etkisiyle ilgili yanıtlara bakıldığında; kentin gerek tabiat gerekse tarihi varlıkları açısından zengin bir geçmişe sahip olduğı fakat kentte turizme yönelik faaliyetlerin yeterince yapılmadığı bütün katılımcılar tarafından ortak bir görüş olarak belirtilmiştir. Buna rağmen Kocaeli’nde özellikle doğa turizminin daha çok tercih edilmesi bu bölgelerde farklı sektördeki iş sahalarının açılmasını sağlamıştır. Açılan iş sahalarıyla birlikte istihdam oluşturarak, hem bölgesel hem de ulusal ekonomiye katkı sağlandığı ifade edilmiştir. Sosyal yönden etkisi ise kültürel alış veriş neticesinde oluşan önyargıların kalkmasıyla birlikte daha hoşgörölü bir ortamın oluşacağı ifade edilmiştir.

Kocaeli ilini “turizm kenti imajıyla” değerlendirmeleri istendiğinde; Kocaeli’nin köklü tarihi geçmişı ve sahip olduğı doğal güzellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu imajının mümkün olabileceğı, fakat mevcut duruma bakıldığında kentte sanayiye verilen değerin daha fazla olduğı bütün katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Kocaeli’nin turizm potansiyelleri noktasında bütün katılımcıların ortak cevabı kentin kuruluş tarihinden günümüze kadar gelen süreç dikkate alındığında sahip olduğı somut ve somut olmayan bütün değerler olarak ifade edilen kültürel değerleri ile Kartepe, Maşukiye, Sapanca Gölü ve yaylalarını içine alan tabiat varlıkları şeklinde yanıtlanmıştır.

Turizm türleri değerlendirildiğinde Kocaeli’nde daha çok yürüyüş, olta balıkçılığı, kuş gözlemciliğı gibi özel ilgi turizmi, doğal güzellikleri ile doğa turizmi, Kartepe’nin önemli bir değer haline gelmesiyle kış turizmi, tarihi eserlerin ziyaret edilmesiyle kültür turizmi bunun yanı sıra kongre turizmi, termal turizm ve arkeoloji turizmi olarak ifade edilmiştir.

Turizmin geliştirilmesine yönelik değerlendirmeleri ise; katılımcılar tarafından kamu kurum ve kuruluşlara büyük görev düştüğünün altı önemle çizilmiştir. Reklam ve tanıtımın gerek görsel gerekse yazılı basında yapılarak dikkat çekici bölgesel, kısa

film vb. çekimlerin sosyal medya ve dijital ortamlara aktarılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca yerel halkın sahip olduğu bütün öz değerlere sahip çıkarak turizm hakkında daha fazla bilgi sahibi olması adına eğitimlerin verilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir.

Katılımcıların belirleyecekleri destinasyonlara dair ise farklı noktalar ifade edilmekle birlikte çoğunluk tarafından verilen ortak destinasyonlar; Kartepe, Seka Alanı, Maşukiye, Kasr-ı Hümayun, Sapanca Gölü, Orhan Cami, Darıca Hayvanat Bahçesi şeklinde olup katılımcıların vermiş oldukları yanıtların açık hali Ek 2'dedir.

3.5.3. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Bulgular

Bu bölümde turist rehberlerinin Kocaeli ilinin inanç turizmi potansiyeline yönelik değerlendirmeleri Tablo 7'de gösterilmiştir. Katılımcılardan kentin inanç turizmini 6 soruyla değerlendirmeleri istenmiştir. Kocaeli ilinin “inanç turizm potansiyeli, inançla ilişkilendirilen destinasyonlar, inanç turizmi kapsamında değerler, gelişimi engelleyen faktörler, inanç turizminin gelişimi, rota” şeklinde 6 tema ile 105 alt tema oluşturulmuştur

Tablo 7. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Değerlendirilmesi

Temalar	Alt Temalar
İnanç Turizm Potansiyeli	✓ Camiler ✓ Kiliseler ✓ Mescitler ✓ Türbeler ✓ Külliye ✓ Erken Dönem ve Osmanlı Dönemi'ne ait bütün değerler ✓ Tarihi camiler ✓ Erken Hristiyanlık Dönemi şehitleri ✓ Azize Barbara, Aya Yorgi, Aziz Panteleimon ✓ Osmanlı Dönemi'nde yaşamış önemli zatlar

Tablo 7. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Değerlendirilmesi (Devamı)

Destinasyonlar	✓ Fevziye Cami ✓ Akçakoca Cami ✓ Orhan Gazi Cami/Orhan Cami ✓ Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Cami ✓ Fevziye Cami ✓ Akçakoca Cami ✓ Orhan Gazi Cami/Orhan Cami ✓ Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ✓ Azize Barbara Gözlem Kulesi
İnanç Turizmini Oluşturan Değerler	✓ Erken Hristiyanlık Dönemi şehitleri ve azizler ✓ Erken Hristiyanlık Dönemi dini yapıları (kilise kalıntıları) ✓ Osmanlı Dönemi'nde yaşamış "takva sahibi zatlar" ✓ Osmanlı Dönemi dini yapıları (cami, külliye, mescit, türbe) ✓ Osmanlı komutanlarından Akça Koca Bey ve Kara Mürsel Alp ✓ Somut ve somut olmayan bütün değerler ✓ Panteleimon Manastır Kalıntıları ✓ Azize Barbara Gözlem Kulesi ✓ Geç Roma Dönemi'nde yayınlanan Fermanlar ✓ Bağçeşme Mezarlığı'nda bulunan türbeler ✓ Osmanlı Dönemi mezar taşları
İnanç Turizminin Önündeki Engeller	✓ İstanbul'a olan yakınlık dezavantajının giderilmesi ✓ İstanbul'da düzenlenen turlara bölgenin dahil edilmesi ✓ Doğa ve Kış Turizminin daha çok ağırlık verilmesi ✓ İnanç Turizmine önem verilmemesi ✓ Bölgenin inanç turizmindeki tanıtım yetersizliği ✓ Paydaşlarla iş birliği yapılması ✓ Halkın inanç turizmi konusunda yeterince fikir sahibi olamaması ✓ Önyargı ve olumsuz düşünce ✓ Tüm inançlara yönelik hoşgörü ✓ Turların yetersizliği ✓ Acentelere bölgeye tur düzenlemeleri için teşvik edilmesi ✓ Turist rehberlerinin anlatımlarında bölgenin önemine değinmesi ✓ Belirlenen rotaların ilk etapta kültür turlarıyla birleştirilmesi ✓ Reklam ve tanıtım faaliyetlerine yeterince bütçe ayrılması ✓ Atıl durumda olan yapıların restore edilmesi ✓ Tescillenmemiş yapıların belirlenmesi ✓ Büyük etkinliklerin düzenlenmesi ✓ Sosyal medyanın aktif kullanılması ✓ Kocaeli'nin potansiyellerini bilen turist rehberinin yeterli olmaması

Tablo 7. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Değerlendirilmesi (Devamı)

	✓ İldeki turizm eğitimi veren okulların Kocaeli'nin inanç turizmindeki önemine yeterince değinmemesi
İnanç turizminin gelişimi	✓ Dini mekânların tanıtımı ✓ Paydaşların sorumluluklarını yerine getirmesi ✓ Yerel halk ve paydaşlar konunun önemini anlatılması ✓ Ulaşım, konaklama ve yeme içme gibi tesislerin geliştirilmesi ✓ Bölgesel rehber yetiştirmelisi ✓ Bütün değerlerin halk tarafından benimsenmesi ✓ Kocaeli'nde yaşamış önemli âlim ve camilerin tanıtımı ✓ İl Kültür Turizm Müdürlüğü yazılı ve görsel materyallerin hazırlanması ✓ STK ve yerel yönetimlerin ortak hareket etmesi ✓ Arkeoloji ve turizm bölümü hocalarca ön plana çıkarılacak yapıların değerlendirilmesi ✓ Turist rehberlerinin anlatımlarında bölünün önemine yer vermesi ✓ Hazırlanan görsellerin sosyal medya ve dijital ortamlara aktarılması ✓ Azize Barbara Gözlem kulesinin değerlendirilmesi ✓ Turizm kanunu teşvik yasasından faydalanılması ✓ Yerel halka şehir tanıtım turlarının organize edilmesi ✓ Kent gezileri düzenleyerek okulların davet edilmesi ✓ İl dışındaki belediyelerle ortak projeler ✓ Öncelikle iç turizme ağırlığın verilmesi ✓ Fenomen ve medyatik kişilerin önemli yapılara davet edilmesi ✓ Okullarda turizmin seçmeli ders olarak okutulması ✓ Merkeze uzak destinasyonlarda yol gösteren tabela ve levha kullanılması ✓ Merkeze uzak destinasyonlarda ulaşım sorununun çözülmesi ✓ Özellikle yabancı turistlere Hristiyan değerlerin tanıtılması

Tablo 7. Kocaeli'nin İnanç Turizmine Yönelik Değerlendirilmesi (Devamı)

	✓ 4 Aralık'ta Azize Barbara anma gününde düzenlenen etkinliklerin dikkat çekici hale getirilmesi ✓ Azize Barbara Gözlem Kulesi'nde 4 Aralık'ta anma etkinlikleriyle Madenciler Günü'n kutlanması ✓ Dini günlerde tarihi camilerde programlar düzenleyip basında paylaşılması
Rotalar	✓ Fevziye Cami ✓ Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Cami ✓ Akçakoca Cami ✓ Orhan Cami ✓ Eski Kilise/İstiklal İlkokulu ✓ Bağçeşme Şehitlik Korusu ✓ İzmit Namazgâh Şehitliği ✓ Azize Barbara Gözlem Kulesi ✓ Gültepe Nekropolü Arkeolojik Sit Alanı ve Martyrion ✓ Tarih Koridoru ✓ Arkeolojik ve Etnografya Müzesi ✓ Seka Arazisi, Antik Liman ve Agora Alanı ✓ Portakal Mescidi ✓ Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ✓ St. Barbe Fransız Koleji ✓ Sultan Orhan Cami ✓ Hünkâr Çayırı (Fatih Sultan Mehmet Otağı)

Kocaeli'nin inanç turizm faaliyetleri kapsamında Erken Hristiyanlık ve Osmanlı Dönemleriyle birlikte kentte çok sayıda somut ve somut olmayan değerlerin bulunduğu ifade edilmiştir. Sahip olunan değerlerin Erken Hristiyanlık Dönemi'nde şehit edilen çok sayıda inanan ve azizlerin, kentte yaşanan katliamların son bulması için yayınlanan Hoşgörü ve Milano Fermanları'nın ve Osmanlı Dönemi'nde yaşamış "ermiş" olarak adlandırılan zatların Kocaeli'nin somut olmayan değerleri şeklinde belirtilmiştir. Somut değerlere ise kilise, kilise kalıntısı, cami, türbe, mescit gibi dini yapılar ifade edilmiştir. Bahsi geçen bütün değerler hem Hristiyanlık hem de Müslümanlık açısından önemli olduğu fakat bu potansiyellerin yeterince değerlendirilemediği görüşü hâkimdir.

Kocaeli'nde inançla ilişkilendirilecek 5 destinasyon için Orhan Cami, Mimar Sinan eserleri olan Pertev Paşa Külliyesi/ Yeni Cuma Cami, Fevziye Cami ve

Gebze’de bulunan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi katılımcıların ifadelerindeki ortak destinasyonlardır.

Katılımcılardan yanıtlanması istenilen diğer bir soru inanç turizmine katkısı olacak değerler noktasında ise Kocaeli’nin Hristiyanlık ve İslamiyet dönemlerine ait bütün somut ve somut olmayan değerlerin bir bütün olarak ele alınması şeklinde belirtilmiştir.

İnanç turizminin önündeki engellere yönelik değerlendirmeleri kentin inanç turizmine ait varlıkların tespit edilip bunların yeterince tanıtılamaması şeklinde ifade edilmiştir.

İnanç turizminin geliştirilmesine dair yanıtlar ise Kocaeli’nde bulunan kurum ve kuruluşlar başta olmak üzere ilgili bütün paydaşların sorumluluklarını yerine getirmesi vurgulanmıştır. Bununla birlikte yerel halkın bugüne kadar sahip olunan bütün değerleri benimseyip korunmasının da önemi belirtilmiştir. Ayrıca kentin inanç turizm potansiyelinin gelişmemesindeki en büyük faktör ise tanıtım ve reklam faaliyetlerinin yeterli olmamasından kaynaklandığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

3.5.4. Kocaeli’nin İnanç Turizmi Kapsamında Oluşturulan Haritaya Yönelik Bulgular

Görüşme formundaki 6. sorudan hareketle turist rehberlerine inanç turizmi kapsamında “bir tur programı oluşturmuş olsaydınız hangi rotaları belirlerdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Belirlenen rotalar ise: Mimar Sinan eserleri olan Fevziye Cami ve Pertev Paşa Külliyesi, Kocaeli’nin en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Bağçeşme beldesindeki Erken Dönem Osmanlı camilerinden Orhan Cami, Akçakoca Cami ve Eski Kilise, Bağçeşme Mezarlığı, İzmit Namazgâh Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Yenidoğan mevkiinde bulunan ve yapı bütünlüğü günümüze ulaşamamış olan Panteleimon Manastır Kalıntıları ile Gebze ilçesinde bulunan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi katılımcıların ortak görüşleri dikkate alınarak güzergâh oluşturulmuştur. Yukarıdaki destinasyonların dahil edildiği haritaya katılımcı 13 tarafından Gebze’de bulunan Sultan Orhan Cami ile katılımcı 14 tarafından belirlenen

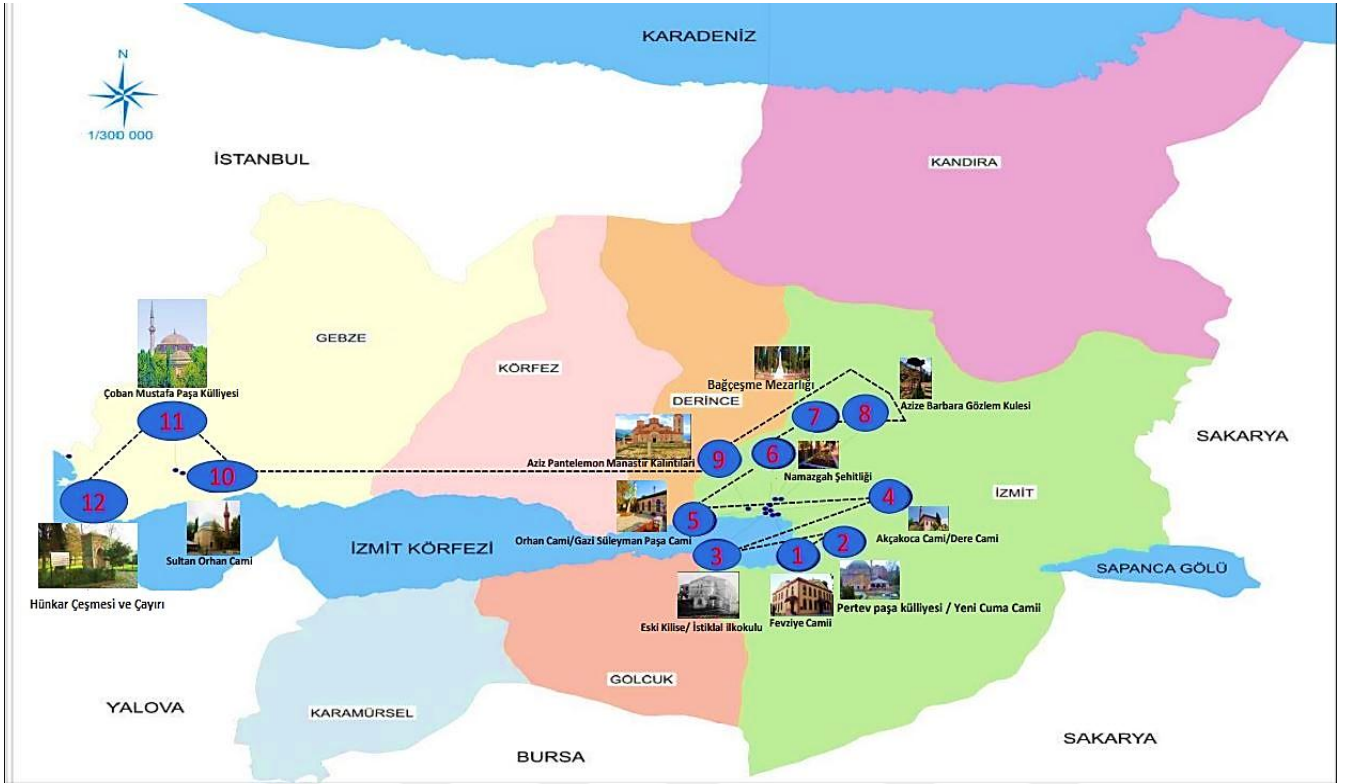
Hünkâr Çeşmesi ve Çayırı da rotaya eklenmiştir. Bunun nedeni ise 9 destinasyonun Kocaeli'nin İzmit ilçesinde bulunması Gebze'de ise yalnızca bir destinasyonun olmasıdır. Katılımcılar tarafından Gebze ilçesinde belirlenen diğer iki destinasyonla birlikte Kocaeli'nde inanç turizmi faaliyetleri kapsamındaki güzergâh sayısı 12'ye çıkmıştır.

Şekil 1. deki haritadan da anlaşılacağı üzere destinasyonlar koordinatlarına ve yol güzergâhına göre belirlenerek, haritanın ilk durağı İzmit olup Gebze'de sonlandırılmıştır. Hazırlanan rota aşağıda listelenmiştir.

- 1 Fevziye Cami
- 2 Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Cami
- 3 Eski Kilise/İstiklal İlkokulu
- 4 Akçakoca Cami
- 5 Orhan Cami
- 6 İzmit Namazgâh Şehitliği
- 7 Bağçeşme Şehitlik Korusu
- 8 Azize Barbara Gözlem Kulesi
- 9 Panteleimon Manastır Kalıntıları
- 10 Sultan Orhan Cami
- 11 Çoban Mustafa Paşa Külliyesi
- 12 Hünkâr Çeşmesi ve Çayırı

Oluşturulan haritaya göre; Kocaeli'nin merkez ilçesi olan İzmit'te bulunan Fevziye Cami ilk durak olup bir sonraki varış noktası ise yürüme mesafesiyle 6 dakika süren Pertev Paşa Külliyesi/Yeni Cuma Cami'dir. Haritada belirtilen bir diğer nokta ise İzmit'in en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Bağçeşme mevkiinde 6 destinasyon bulunmaktadır. Rotaya dahil edilmeyen fakat yol güzergâhında olan Osmanlı Dönemi'ne ait konaklar, camiler, çeşme ve hamam gibi mekânlarla düzenlenecek tur kapsamında gelen ziyaretçinin, hem ilgisini çekmek hem de kentin tarihi güzelliklerinin anlaşılması noktasında önem taşımaktadır

Şekil 1. Kocaeli'nin İnanç Turizm Rotası Haritası

Bağçeşme’de bulunan, 3. Destinasyon Eski Kilise/İstiklal İlkokulu, günümüzde Kocaeli Rehberlik ve Araştırma Merkezi olarak kullanılmaktadır. Haritada belirtilen 4. durağımız Kocaeli’nin fetihten sonraki ilk cami olan Akçakoca Cami’dir. 5 numaralı destinasyon fethin simgelerinden olan, Cuma günleri imamın hutbeye kılıçla çıkma geleneğinin devam edildiği, İzmit Körfezi’ne hakim bir tepede konumlanmış olan Gazi Süleyman Paşa Cami/Orhan Cami ve bahçesinde bulunan tarikat şeyhleri ile dönemin imamlarının kabirlerinin de bulunduğu haziresi diğer bir durağımızdır. Haritada göstermediğimiz fakat Orhan Cami’nden çıkınca hemen karşısında olan ve kitabesi bulunan Can Feda Hatun Çeşmesi de oluşturulacak tur programlarına eklenebilecek eserlerdendir.

6. destinasyon olarak belirlenen İzmit Namazgâh Şehitliği, keramet sahibi olan “ermiş” olarak adlandırılan kişilerin kabir ve türbelerinin yanı sıra milli mücadele dönemindeki şehitlerimiz ile kentin önemli isimlerinden mutasarrıf (vali) Selim Sırrı Paşa başta olmak üzere pek çok değerli kişilerin kabirlerinin bulunduğu önemli bir

mekândır. Ziyaret edilecek bir diğer destinasyon ise sıralamada 7. olarak belirlenen Bağçeşme Mezarlığı'dır. Bağçeşme Mezarlığı, Namazgâh Şehitliği'ni de içinde barındıran büyük bir alan olup Roma döneminde de bir nekropol (mezarlık) olarak kullanılmıştır. Geçmişten günümüze manevi dinamikleri barındıran Bağçeşme Mezarlığı'nda takva sahibi ve manevi değeri yüksek olan zatların türbe ve kabirleriyle birlikte 1500'lü yıllara tarihlenen Osmanlı mezar taşları bulunmaktadır Arkeolojik Sit Alanı olarak koruma altına alınan mezarlıkta Osmanlı mezar taşlarının güzel örneklerine de rastlamak mümkündür. Haritada 8. destinasyon olarak belirlenen Azize Barbara Gözlem Kulesi, Bağçeşme Şehitlik Korusu alanının içindeki Nikomedia surlarında bulunmaktadır. Azize Barbara'nın, babası tarafından kuleye hapsedildiği ve işkence gördüğüne inanılan mekân her ne kadar doğruluğu ispatlanmasa da, her yıl 4 Aralık'ta Hristiyan dünyasının önde gelen isimlerine kapılarını açıp dualar eşliğinde anılmaktadır. Bağçeşme'de bulunan son ziyaret noktası olan Azize Barbara Gözlem Kulesi, kapalı ve açık alanda tercihe bağlı şekilde kısa bir mola verilmesi için uygun bir mekândır. Destinasyonun bulunduğu yerin hemen yanında tarihi surlara bitişik şekilde bir kafe yer almaktadır. Bakım ve onarım faaliyetleri süren işletme, faaliyete geçmesi halinde dinlenebilecek bir mekân olarak değerlendirilebilir. Bir diğer seçenek ise Azize Barbara Gözlem Kulesi bir korunun içinde yer alması sebebiyle giden ziyaretçiler için banklar ve oturma alanları yapılmıştır. Dolayısıyla rotadaki ilk mola yeri olarak tercih edilmesi önerilir.

Verilen molanın ardından tur otobüsü Bağçeşme Şehitlik Korusu'ndan hareket ederek haritada belirtilen 9. durak olan, Yenidoğan'da bulunan Aziz Panteleimon Manastır Kalıntıları'dır. 1921 yılına kadar varlığını koruyan fakat günümüzde yalnızca bir istinat duvarı kalan yapının ziyareti, özellikle turun özelliğine göre değişkenlik gösterebilir. Eğer ziyaretçiler yabancıysa mutlaka götürülmelidir. Gebze'de sonlanan rotanın 10. ziyaret edilecek mekânı 1323 yılında yapımına başlanan ve Erken Osmanlı Dönemi camilerinden olan Sultan Orhan Cami'dir. Binanın inşasında Bizans Dönemi yapı kalıntıları da bulunmaktadır. Ziyaret edilecek bir diğer destinasyon ise 11. sırada yer alan Kocaeli'nin önemli yapılarından ve bir menzil külliyesi olan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'dir. Kentin simgelerinden olan külliye, ziyaret edildikten sonra Hünkâr Çeşmesi ve Çayırı, Kocaeli'nin inanç turizmi kapsamındaki son destinasyondur. Burası 27 Nisan 1481 tarihinde Fatih Sultan Mehmet Han'ın sefere çıkacağı sırada

ordusuyla birlikte otağı kurup mola verdiği alandır. 3 Mayıs'ta hayatını kaybeden Sultan'ın anısına 1659 yılında bir çeşme yaptırılmış ve alan zamanla halkın dinlenip, şenliklerin düzenlendiği bir meydan haline gelmiştir.

Kocaeli'nin inanç turizmi rotası harita üzerinde gösterilmiş ve bazı öneriler sunularak tamamlanmış olmaktadır.

3.5.5. İnanç Turizmi Rotasına Uygun Olarak Tasarlanan Örnek Tur Programı

Çalışma kapsamında oluşturulan haritadan yararlanılarak Kocaeli'nde iki günlük tur programı önerilmektedir. Kentin tarihi ve kültürel değerlerin tanıtılmasının uygun olacağı düşünüldüğünden hazırlanan tur programına kültürel eserler de dahil edilmiştir. Önerilen tur programının akışı turist rehberinin inisiyatifine bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

Kocaeli Tur Programı

Tur programı İzmit çıkışlı olup Gebze'de son bulacaktır (1 Gece 2 Gün).

1. Gün: 09: 00 İzmit'e varış. İzmit merkezde bulunan, Pertev Paşa Külliyesi ve Fevziye Cami ziyaretleri. Haritada belirtilen 3 ile 8 numaralı destinasyon güzergâhında olan Kocaeli Etnografya ve Arkeoloji Müzesi, Kültür tepesi olarak adlandırılan Atatürk Heykeli, Tarihi Saat Kulesi, Kasr- ı Hümayun (Av Köşkü) ziyaretleri. Ardından Tarihi Kapanca Sokak'ta yer alan 3, 4, 5, 6. 7, 8 (Eski Kilise, Akçakoca Cami, Orhan Cami, İzmit Namazgâh Şehitliği, Bağçeşme Mezarlığı, Azize Barbara Gözlem Kulesi) nolu destinasyonlara ziyaret. Namazgâh Şehitliği'nde bulunan Ese Dede, Ahmed Hilmi Efendi ve Milli Mücadele dönemi şehitlerinin bulunduğu kabristana ziyaret. Bağçeşme Şehitlik Korusu'nda küçük bir dinlenme ve yine aynı mevkide bulunan tarihi Pembe Köşk'te öğlen yemeği molası. Eğer vakit namazı girdiyse Orhan Cami veya Akçakoca Cami'nde öğlen namazı. Turun özelliği ve turist rehberinin inisiyatifine bağlı olarak haritada 9 numara ile gösterilen Aziz Panteleimon Manastır Kalıntıları'na ziyaret. Otele varış ve yerleşme. İsteyenler için Pertev Paşa

Külliyesi'nde akşam ve yatsı namazları. 18:30-20:30 saatleri arası otelde akşam yemeği ve konaklama.

2. Gün: İsteyen ziyaretçiler için Pertev Paşa Külliyesi'nde sabah namazı. 07:30-08:30 saatleri arasında kahvaltı. Saat 09:00'da Seka Alanında bulunan Bilim K ğıt Müzesi, Mevlevi Evi ile önceden alınan izinle Payitaht dizisinin çekildiği Film Platosuna ziyaret ve sahil gezintisi. Haritada belirtilen 10, 11, 12 numaralı (Sultan Orhan Cami,  oban Mustafa Paşa Külliyesi ile Hünkâr  eşmesi ve  ayırı) destinasyonlar için Gebze'ye hareket. Sultan Orhan Cami'ne uğradıktan sonra öğlen namazı için  oban Mustafa Paşa Külliyesi'ne hareket. Gebze'nin önemli değerlerinden olan, Eskihisar'da müze evi bulunan "Osman Hamdi Bey Evi ve Müzesi" ziyaretinin ardından Eskihisar sahilinde öğlen yemeği. Bir saatlik molanın ardından Fatih Sultan Mehmet Han'ın vefat ettiği ve haritamızın son destinasyonu olan Hünkâr  eşmesi ve  ayırı'na varış.

Tur İzmit  ıkışlı olup Gebze'de sonlanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Alternatif turizm türlerinden olan inanç turizmi son yıllarda büyük bir ivme kazanmıştır. Türkiye'nin pek çok kenti gibi Kocaeli'nde de inanç turizmi açısından önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Bu çalışma Kocaeli'nin tarihi geçmişi dikkate alınarak birer kültürel miras olarak kabul edilen azizleri, efsaneleri, kentin tarihteki önemi, cami, mescit, mezarları ve türbeleri ile inanç turizmindeki yerine dikkat çekmek amacıyla hazırlanmıştır. Buradan hareketle Kocaeli'nin mevcut değerlerini bilen ve kültür elçileri olarak tanımlanan turist rehberlerinin görüşleri alınarak inanç turizminde ortak olarak belirtilmiş destinasyonlar haritada gösterilmiştir. Kentte turizmin bilhassa inanç turizminin potansiyeline ait temel bulguları baz alındığında ulaşılan sonuç ve öneriler aşağıdaki kısımda yer almaktadır.

- Profesyonel turist rehberleriyle yapılan görüşme kapsamında Kocaeli'nin inanç turizmindeki yerine yönelik değerlendirmelerinden yola çıkarak kentte bu turizm çeşidinin gelişmediği görüşü hakimdir.

- Kocaeli'nde turizm denilince doğaya dayalı turizm çeşitleri akla gelmektedir. Ayrıca kentle özdeşleşen sanayisi ve tabiat varlıkları inanç turizminin önemini geri plana atmaktadır. Halbuki kentin kadim tarihi dikkate alındığında sahip olunan değerlere gereken önem verilirse inanç turizm faaliyetlerinde önemli bir destinasyon haline gelmesi mümkündür.

- Kocaeli'nin İstanbul'a olan yakınlığı başta olmak üzere, bir kıyı şehri olması, ılıman iklimi, tabii güzellikleri ve tarihi yapıları, kilise, cami, türbe gibi dini çeşitlilik arz eden yapıları ve elbette somut olmayan diğer özellikleri Kocaeli'nin sahip olduğu avantajlardır.

- Kocaeli'ni önemli kılan bir diğer unsur “Şehitler Şehri” olarak anılması ve önemli 3 azizin burada şehit edilmesidir. Aynı zamanda İslami bir değer olan Sultan Baba adıyla tanınan İbrahim Ethem ve Ahmet Hilmi Efendi, Eyüb Sabri Kalyoncuoğlu

gibi takva sahibi olan kişilerin burada yaşayıp kabirlerinin de yine bu bölgede bulunması Kocaeli’ni manevi yönden güçlü kılmaktadır.

- Çalışma kapsamındaki bulgular doğrultusunda özellikle Azize Barbara’ya vurgu yapılması kenti inanç turizminde önemli bir yere taşıyacaktır. Çünkü Azize Barbara ismi; dünyanın pek çok şehrine, kilise, kurum ve kuruluşlarına ve Hristiyan kız çocuklarına verilmektedir. Yalnızca Hristiyanlar açısından bir değer olmaktan çıkmış Kocaeli için de bir kültürel miras olarak kabul edilmektedir.

- Azize Barbara dünya genelinde bu kadar önem ifade ederken bu mirasın yeterince değerlendirilemediği, anma etkinliklerinin çok kısıtlı ve yetersiz olduğu görüşü çıkmaktadır.

- Günümüzde önemli azizlerin yaşamış oldukları yerler kutsal mekânlar olarak kabul edilip ziyaret edilmekteyken, Kocaeli var olan potansiyeline rağmen bir gelişme gösterememektedir.

- Bunun dışında elbette sadece Azize Barbara değil Aziz Panteleimon, Aya Yorgi, Aziz Panteleimon Manastır Kalıntıları ile on binlerce kişinin şehit edilmesi de ayrı bir önem ifade etmektedir.

- Ayrıca Geç Roma Dönemi’nde Kocaeli’nde yayınlanan Hoşgörü Fermanı ve beraberinde Konsiller’in toplanması Erken Hristiyanlık Dönemi’ne ait önemli değerlerdir. İslami öğeler ise Erken Osmanlı Dönemi camilerinden Akçakoca Cami, Orhan Cami, Mimar Sinan eserleri olan camiler, eski Osmanlı mezarlarının bulunduğu mezarlıklar ve kentle özdeşleşmiş yapılardan olan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ile dini çeşitliliği olan diğer yapılar inanç turizminde üstünlük sağlayabilecek bir potansiyel taşımaktadır.

- Fakat çalışmanın bulgularından hareketle sahip olunan bu öncüller din ve kültür ayrımı yapmaksızın bütün dini öğelerin bir miras olarak kabul edilip benimsenmesi öncelikli beklenen davranışlardandır.

- Ayrıca o din mensuplarına hoşgörü ve saygı çerçevesinde yaklaşarak dini yapılarının korunmasını sağlamak da yine beklenen davranışlar arasındadır. Çalışma kapsamında bahsedilen Kocaeli’ndeki dini öğelerinin, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmaması yerli ve yabancı turistte bir farkındalık oluşturmamasına neden olmaktadır.

- Bununla birlikte turların yetersiz oluşu kentte inanç turizminin gelişmemesindeki bir diğer önemli engeldir. Tespit edilen bu durum çalışmanın en önemli bulgusudur.

- Kocaeli’nin İstanbul’a olan yakınlığı her ne kadar bir avantaj oluştursa da İstanbul’un sahip olduğu turistik ürün çeşitliliği, Kocaeli’yi bulunduğu konumundan ötürü bir dezavantaja sokmaktadır. Bunun için de Kocaeli’ndeki bazı rotalar İstanbul turlarına dahil edilerek bu durumun önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

- Bir diğer önemli bulgu ise inanç turizminin gelişmesi için ilgili bütün paydaşların üstlerine düşen görevi yerine getirmeleridir.

- Yerel yönetimler ve kamu kurumlarının kentin inanç turizmindeki potansiyellerine yönelik belgeseller, filmler, tanıtım videoları çekerek gerek sosyal medyada gerekse dijital ortamlara aktararak tanıtımının geniş kitlelere duyurulması kentin tanıtımı açısından önem arz etmektedir.

- Ayrıca yerel halka öncelikle kentin öz değerleri tanıtılıp inanç turizmi konusunda hassasiyetle yaklaşma bilinci aşıl原因arak ön yargı, olumsuz tutum ve yaklaşımdan kaçınılmalarının sağlanması inanç turizminin gelişmesi noktasında en önemli özelliklerdendir.

- Acentelerin Kocaeli’ne tur düzenlemelerine yönelik teşviklerin yanı sıra bölgeyi bilen turist rehberlerinin yetiştirilmesine önem vermek ve bu turist rehberlerinin farklı mecralarda kentin tarihsel önemi ve dini yönünün ifade edilmesine yönelik çalışmaların yapılması, farkındalık oluşturma açısından önemli görülmektedir.

- Kocaeli’nde inanç turizminin gelişmemesindeki en temel sorun tanıtım yetersizliği ve pazarlama faaliyetlerinin gerektiği şekliyle yapılmamasıdır. Her ne kadar yerel yönetimler bu konuda hassas davranıp belgeseller, restorasyon çalışmaları, proje ve seminerlerle kentin var olan potansiyeline dikkat çekmeye çalışsa da bu faaliyetler geniş kitlelere ulaşamamaktadır.

- Kentimizin önündeki en büyük engel, değerlerimizin tanıtılamamasıdır. Bunun için STK, özel sektör ve üniversitelerin turizm konusunda iş birliği içinde bulunarak, eksiklikler tespit edilip güçlü stratejik planlar belirlemek ve bunların gerçekleşmesi için de bir bütçe ayırmak gerekmektedir.

- Kocaeli’nin bir sanayi kenti olması sebebiyle sanayi imajından sıyrılmak, alternatif aramak yerine bunun fırsata çevrilmesi, kentin turizm anlamındaki gelişmesini de olumlu yönde etkileyecektir.

- İş ziyaretleri kapsamında gelen bir kişiyi turistik çekicilikler ve aktiviteler oluşturarak ziyaretçinin kalış süresinin uzatılması sağlanmış olacaktır.

- Kocaeli’nde inanç turizminin geliştirilmesi noktasında kamu kurumları ve özel sektörün iş birliği içinde olması, birlikte kararlar alıp geliştirilmesi için güçlü stratejilerin belirlenmesi önem arz etmektedir.

- Ayrıca bir bölgede önemli potansiyellerin bulunması büyük kitlelere duyurulmadığı takdirde pek bir anlam ifade etmemektedir. Bu kapsamda etkinlik, festival, tarihi önemi olan yapılarda düzenlenecek organizasyonlar dikkat çekerek tanıtılmasını sağlayacaktır.

- Çalışma kapsamında bazı destinasyonlara önem verilip rota üzerinde gösterilmiştir. Belirlenen rotadan hareketle bu destinasyonların tanıtımına ve restorasyon çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Örneğin harita üzerinde gösterilen fakat tur programına dahil edilmesinin tur rehberinin inisiyatifine bırakılan Aziz Panteleimon Manastır Kalıntıları’ndan sadece bir istinat duvarı kalmıştır. Manevi

değeri çok fazla olan bu yapı kalıntısı, aslına uygun bir şekilde yapıp turizme kazandırılırsa gerek yerli gerekse yabancı turistler tarafından ziyaret edilmesi sağlanmış olacaktır.

- Kamu kurum ve kuruluşlarının kentin tanıtımında etkili olan çeşitli materyallerin hazırlanması (broşür vb.), tanıtım filmleri veya belgesellerde halk tarafından sevilen, tanınmış kişilere yer vererek ulusal medyada tanıtımlarının yapılması olumlu sonuçları da beraberinde getirecektir.

- Kentteki bir diğer önemli sorun ise envanter eksikliğidir. Tescillenmiş yapıların yanı sıra tescillenmemiş dini yapıların da bulunması Kocaeli'nin inanç turizm faaliyetlerinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

- Ayrıca Kocaeli Üniversitesi Turizm Fakültesi ve Turizm Meslek Yüksek Okulu öğretim üyeleri ve ilgili paydaşlarla birlikte, kentin sürdürülebilirlik ilkesine bağlı kalarak bir turizm planının çıkarılması önerilmektedir.

- Kocaeli'nin inanç turizminde tescillenmiş yapılarından hareketle hazırlanan bu çalışma nitel yöntem esas alınarak hazırlanmıştır. Sonraki akademik çalışmalarda, bu yapılar daha detaylı olarak incelenip nicel ifadelerle ele alınabilir.

- Ayrıca turist rehberlerinin değerlendirmeleri dikkate alınarak oluşturulan Kocaeli'nin İnanç Turizm Rotası Haritası, başka araştırmacılar tarafından geliştirilerek sonraki çalışmalara ışık tutabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahipaşaoğlu, S (2006). Turizmde Rehberlik. Ankara: Gazi Kitabevi.

Aksoy, T (2011). Kocaeli'nin Kültür Envanteri. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı.

Aksu, ř (2003). Bireyin Tarihteki Rolü Açışından Yahya Kaptan. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları No: 102.

Arıkan, R (2013). Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. şti.

Ayverdi, E, Hakkı "Osmanlı Mimarisinin İlk Devri". İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.1966.

Balkı, ř (1999). Nicomedia'nın Büyülü Yüzü İzmit. İzmit: Kocaeli Ofset Matbaacılık.

Bahadıroğlu, Y (2015). "İlk Osmanlı Kaptan-ı Deryası Kara Mürsel Alp". Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları.

Çam, Y (2014). Milli Mücadele'de İzmit Sancağı. Kocaeli: Kocaeli Büyük şehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları- 28.

Çetin, A (2000). Kocaeli Tarihinden Sayfalar. İzmit: Kocaeli Ofset Matbaacılık.

Eyice S (1989). Mimar Sinan'ın Klliileri. İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Kuran, A (1980). Mimar Sinan'ın Onardığı Camiler. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Foss, C (2002). Anadolu'daki Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II Nikomedia (Çev. F. Yavuz Ulugün). Kocaeli: İzmit Rotary Kulübü.

Küçük, M. A (2013). İnanç Turizmi Açışından Türkiye'de Dini Mekânlar (Yahudilik-Hristiyanlık rneği). Ankara: Berikan Yayınları.

Kozak, N. Meryem Akoğlan Kozak, Metin Kozak (2014). Genel Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık

ztre, A (1969). Resim Fotoğraf Belgelerle Nicomedia İzmit Tarihi. İstanbul: Çeltt Matbaacılık.

Yüce, R (1998). İzmit ve Çevresel Tarihi. (Kısaltan Metin Yüce). Kocaeli: Kocaeli Ofset Matbaacılık.

Yıldırım, A., Hasan Şimşek (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kazdhan, A. P., Alice-Mary Talbot, Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko (1991). The Oxford Dictionary Of Byzantium Volume I. New York: Oxford Üniversite Press.

Küçük, A., Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük (2015) Dinler Tarihi. Ankara: Berikan Yayınları.

Ulugün, F. Y., Taner Aksoy, Muhittin Bakan, İlker Tepeköy (2004).Kocaeli ve Çevresi Tarihi Tarih Öncesi & Helenistik Dönem Bithynia. Kocaeli: Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Yayınları.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi (2013). Kocaeli Turizm Rehberi. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı.

İzmit Belediyesi Yayınları.

Gerstel, S. E.J (2011). “Tiles Of Nicomedia and The Cult Of Saint Panteleimon”. Şu Kitapta: (Ed.) Denis Sulliyen, Elizabeth A. Fisher, Stratis Papaioannou. Byzantine Religious Culture Stuides in Honor Of Alice-Mary. Talbot :Brill: 173-86.

Olçay, A. Nalan Albuz (2016). “İnanç Turizmi ve Türkiye’nin Tanıtımına Katkısı”. Şu Kitapta: Ed. Mehmet Özdemir. Uluslararası Tanıtımda Medya Ve Türkiye. İstanbul: Dora Basım Yayın, 197-229.

Richards, G., Carlos Fernandes (). “Reliigious Tourism İn Northern Porutugal”. Şu kitapta: Ed. Greg Richards. Cultural Tourism: Global and Local Perspevtives, London: The Howarth Press, 215-238.

Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Akpınar, Ş (2013). “Klasik Türk Edebiyatında Beyoz”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 27 (6): 18-38.

Ataseven, Y (2017). “Hıristiyanlıktan Müslümanlığa Akseden Bir Azizin Serencâmı: Hikâyet-i Cercis Peygamber”. The Journal Of Academic Social Science. 5 (63): 565-576.

Ayan, E (2016). “Osmanlı Döneminde Kocaeli Sanayinin Tarihi Gelişimi ve Osmanlı’da Sanayileşme Çabalarının Analizi”. İnsan&İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi, 3 (9): 5-36.

Aykırt, D Ali (2013). “Müslümanların Ve Hıristiyanların Ortak Ziyaretgâhlarından Biri Olarak Aya Yorgi (Saint George) Manastırı”. C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVII (1): 119-134.

Balcıoğulları, A (). “Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesinde Anadolu Şifalı Suları ve Günümüzün Termal Turizmi”. Türkiye Sosyal Araştırmacılar Dergisi, 173 (173): 287-306.

Cohen, E (1985). “The Tourist Guide The Origins, Structure and Dynamics Of A Role”. Annals Of Tourism Research, 12: 5-29.

Çavdar, D (2015). “Milli Mücadele’de Kahraman Türk Kadınları”. Türkiye Tohumcular Birliği Derneği Dergisi, 4 (16): 62-65.

Dahles, H (2002). “The Politics Of Tour Guiding Image Management İn Indonesia”. Annals Of Tourism Research, 29 (3): 783-800.

Eraslan, L (2004). “Liderlikte Pot-Modern Bir Paradigma: Dönüşümcü Liderlik”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1 (1): 1-32.

Geçioğlu, A. Rifat (2016). “Hac İbadetine Psikolojik Bir Yaklaşım”. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16 (1): 219-243.

Gülten, S (2017). “Hızır-İlyas Zaviyeleri, Aya Yorgi ve Bektaşiler”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 83: 81-100.

Güngör, Y (2018). “Kültürel Eksende Aya Yorgi (St. George) Kültü ve İnanç Turizmi Açısından Nikomedia (İzmit) İçin Önemi”. Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi, 2 (1): 72-81.

Henderson, J. C (2003). “Managing Tourism and Islam İn Peninsular Malaysia”. Tourism Management, 24: 447-456.

Karagözoğlu, N (2018). “Sosyal Bilgiler Dersinde Vatanseverlik Değerinin Kazandırılmasında Kadın Kahramanların Yaşam Öykülerinin Kullanılması”. International Journal Of Field Education, 4 (2): 97-110.

Karaca, Ö (2017). “Anadolu Antik Kentleri”. Uluslararası Amisos Dergisi, 2 (2): 88-108.

Karataş, Z (2015). “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1 (1): 62-80.

Köroğlu, Ö (2013). “Turist Rehberlerinin İş Yaşamındaki Rollerine Kavramsal Bir Değerlendirme”. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13: 91-112.

Kürüm, M (2010). “Aydın’daki Osmanlı Dönemi Namazgâhları Üzerine Bir Değerlendirme”. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 0 (18): 101-126.

Müderrişoğlu, F (1995). “Bâni Çoban ve Mustafa Paşa ve Bir Osmanlı Şehri Gebze”. Vakıflar Dergisi, 25: 67-124.

- Nor, C (2007). "Asklepion". *Social Medicinsk Tidskrift*, 84 (2): 171-173.
- Özdemir, M (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1): 323-343.
- Polatel, O (2012). "Nikomedia'dan İzmit'e Bir Kent Adının Dönüşümü". *International Journal Of History*, 4 (Özel Sayı): 279-295.
- Sargın, S (2006). "Yalvaç'ta İnanç Turizmi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2): 1-18.
- Seçkin, S (2013). "Gebze Malkoçoğlu Türbesi'nin Yapım Özellikleri ve Üst Örtü Problemine Dair Öneriler". *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 6: 979-991.
- Sezer, S. S (2015). "Nikomedia Antik Kentin'den Heykeltıraşlık Eserleri". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20: 78-99.
- Sharma, V (2013). "Faith Tourism: For A Healty Environment and A More Sensitive World". *Internatioanl Journal Of Religous Tourism an Pilgrimage*, 1 (1): 15-23.
- Tekin H. H (2006) "Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (13): 101-116.
- Towner, J (1985). "The Grand Tour: A Key Phase İn The History Of Tourism". *Annals Of Tourism Research*, 12 (3): 297-333.
- Tunç, B (2017). "Kocaeli'nde Eğitim (1950-1960)". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (22): 227-250.
- Tümer, G (1987). "Çeşitli Yönleriyle Din". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (1): 213-267.
- Türnüklü, A (200). "Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (24): 543-559.
- Ünver, T (2019). "Geç Antikçağ Hristiyan Tarih Yazarı Lactantius ve İlahi Adalet Teması". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 86): 499-509.
- Woodward, S. C (2004). "Faith Tourism: Planning Tourism İn Relation To Places Of Worship". *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 1 (2): 173-186.
- Yarcan, Ş (2007). "Profesyonel Turist Rehberliğinde Mesleki Etik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (1): 33-44.
- Yavuzylmaz, A (2013). "Gebze Çeşmeleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (25): 577-593.

Yetgin, D (2018). “Selahattin Çoruh: Turizmde Bir Adanmışlık Öyküsü”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29 (1): 113-123.

Yıldız, Ö (2012). “İzmit’te (Nicomedia) Amerikan Misyoner Faaliyetleri”. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 5 (10): 97-111.

Towner, J (1985). “The Grand Tour: A Key Phase In The History OF Tourism”. *Annals Of Tourism Research*, 12 (3): 297-333.

Acara, M., B. Yelda Ocay (1998). “Bizans Döneminde Aydınlatma Düzeni ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesi’nde Kullanılan Aydınlatma Gereçleri” *Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, II: 249-266.

Ap, J., Kevin K. F. Wong (2001). “Case Study On Tour Guiding: Professionalism, Issues And Problems”. *Tourism Management* 22 (5): 551-563.

Choe J., Erwei Dong, Garry Chick, Sarah Breckenridge Wright, Lin Zhang (2013). “Turner’s Communitas and Non-Buddhists Who Visit Buddhist”. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 61 (3): 245-257.

Döker, M. F., Müjde Aydoğdu (2019). “Gebze’de Şehirsal Büyümenin Mekânsal-Zamansal Analizi”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 17 (2): 403-427.

Dumanlı, Ş., Özlem Köroğlu (2018). “Turist Rehberlerinin Stresle Başa Çıkma Tarzları İle Mizah Tarzları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi”. *Journal Of Yaşar University*, 13 (52): 328-342.

Eykay, İ. Taner Dalgın, Hüseyin Çeken (2015). “İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Antakya’nın Değerlendirilmesi”. *Journal Of Economics*, 2 (2): 59-74.

Güzel, F. Özlem (2010). “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2 (2): 87-100.

Güzel, F. Özlem (2012). “Türkiye’deki Hristiyan Pazarı Değerlerinin Analizi ve İnanç Tabanlı Pazarlama Kapsamında Bu Değerlerin İlgili Pazarlara İletilmesi”. *Mediterranean Journal Of Humanities* II (2): 133-141.

Güzel, F. Özlem, Özlem Köroğlu (2014). “Turist Rehberlerinin Liderlik ve Aracılık Rollerinin Tur Deneyimine Etkisi: Doğa Turları Üzerine Bir Araştırma”. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 13 (4): 939-960.

Karabulut, K., Yelda Köksal (2019). “İnanç Turizmi ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Ağrı İli Örneği”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1): 83-104.

Karamustafa, K., Nihat Çeşmeci (2006). “Paket Tur Operasyonunda Turist Rehberlerinin Karşılaştıkları Yönetsel Sorunlar Üzerine Bir Araştırma”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14 (1): 70-86.

Kervankıran, İ., A. Gül Eryılmaz (2017). “İnanç Turizminde Yönelik Ziyaretçi Algılarının Demografik Farklılıkları Açısından İncelenmesi: Konya Mevlana Müzesi Örneği”. Akademik Bakış Dergisi, 59: 276-296.

Kishalı, E., Neslihan Türkmenoğlu Bayraktar, Mehmet Şener (2019). “Kocaeli Tarihi Cami Örnekleri Üzerinden Planlı Koruma Kapsamında Hasarsız Test Uygulamaları: Çoban Mustafa Paşa Camii, Fevziye Camii ve Pertev Paşa Camii”. Journal Of The Faculty Of Architecture, 36 (1): 107-136.

Köroğlu, Ö., Necdet Hacıoğlu, Hasret Ulusoy (2017). “İnanç Turizmine Yönelik Alanlarda Ziyaretçi Yönetimi Çerçevesinde Turist Rehberlerinin Rol ve Sorumlulukları”. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (3): 1-12.

Köroğlu, Ö., Ahmet Köroğlu, Bilge Alper (2012). “Doğaya Dayalı Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetleri İçerisinde Turist Rehberlerinin Rollerine Üzerine Bir İncelem”. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12 (22): 131-139.

Leclerc, D., Judith N. Martin (2000). “Toru Guide Communication Competence: French German and American Tourists’Perceptions”. International Journal Of Intercultural Relations, 28 (2004): 181-200.

Sarıkoçuncu, A., Esra S. Değerli (2019). “Milli Mücadele’de Afyonkarahisar Sancağı Din Adamları”. Yakın Tarih Dergisi. 3 (6): 1-30.

Uğurluel, T., B. Muammer Kayatekin (2017). “Fatih Sultan Mehmed’in Ölüm Nedenleri”. Tarih Okulu Dergisi, 10 (XXX): 51-59.

Weiler, B., Kaye Walker (2014). “Enhancing The Visitor Experience: Reconceptualising The Tour Guide’s Communicative Role”. Journal of Hospitality and Tourism Management, 19 (16): 1-10.

Yenipınar, Y., Ayşe Zorkirişçi (2013). “Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Turist Rehberliği Eğitimi”. Çag University Journal Of Social Sciences. 10 (2): 111-136.

Yenipınar, U., Elif Bak, Gizem Çapar (2014). “Turist Rehberliği Meslek Kanunun, Meslek Örgütleri Öğretim Elemanlarının Bakış Açısı İle Değerlendirilmesi”. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (2): 86-114.

Weiler X. Y. B., Sam Ham (2004). “Cultural Mediation İn Guided Toru Experiences: A Case Study Of Australian Guides Of Chinese Tour Groups”. Monash University Business and Economics, 44 (04): 1-12.

Zengin, B., Fatma Özçelik, Heper (2013). “Kocaeli İlinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”. Turizm ve Araştırma Dergisi, 2 (1): 46-68.

Zengin. B., Nuray Eker, Gül Erkol Bayram (2017). “Turist Rehberliği Meslek Kanunun Profesyonel Turist Rehberlerince Değerlendirilmesi”. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14(2): 142-156.

Aydın, A (2009). “Hristiyan Dinindeki Martir-Aziz Ve Rölük Kültünün Kılıkya-Isaurya Bölgesi Hristiyanlığına Yansımaları”. (Ed.) Serga Durugönül, Murat Durukan, Gunnar Brands. Mersin Üniversitesi Kılıkia Arkeolojisini Araştırma Merkezi, Mersin: (Kaam) Yayınları, XVII:63-82.

Ayhan, G (2018). Çoban Mustafa Paşa Külliyesi’nin Ejder Başlı Ve Kapı Pencere Halkaları Hakkında”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Prof. Dr. İbrahim Şirin, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal, Resul Narin. Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları (42): 1665-1689.

Beksaç , E., Ş. Nurengin Beksaç (2015). “Kocaeli ve Çevresinin Erken Tarihi ve Arkeolojisine Kısa Bir Bakış”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları: 30: 41-59.

Beksaç, E. Beksa. Ş Nurengin Beksaç (2016). “Bithynia’dan Yansıyan Saklı İzler: Kocaeli ve Çevresinde Bulunan Birkaç Kült Anıtı”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal. Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 35: 35-41.

Bütüner, Z (2016). “Alman Seyyah Andreas David Mordtmann’ın İznikmid-İznik-İzmit (Kocaeli) İzlenimleri”. (Ed.) Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 35: 529-540.

Çalık Ross, A (2007). “Nikomedia (İzmit) Arkeoloji Çalışmaları ve Kentin Vizyonu”. (Ed.) Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Salim Cöhce, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 14/2: 879-898.

Çelik, H (2015). “Amerikan Misyonerlerinin Kocaeli’de Eğitim Faaliyetleri”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No:30: 1183-1191.

Demirel, F (2017). “Fransız Misyonerlerinin İzmit Sancağındaki Eğitim Faaliyetleri”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Doç. Dr. İbrahim Şirin, Dr. Ali Yeşildal. Kocaeli. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 38, 2163-2170.

Demiryürek, H (2015).”Maârif Salnamelerine Göre İzmit Sancağında Eğitim-Öğretim: 1898-1904”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. Bilal Selvi. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No:30: 1211-1231.

Dikici, R (2015). “Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Dipler”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları: 1441-1459.

Doğancı, K (2016). “Antik Kaynaklar Işığında Eskiçağda Nikomedia (İzmit) ve Civarını Etkileyen Depremler”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal. Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu- II. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 35: 87-98.

Dolu, Y. Burak (2015). “Kocaeli ve Çevresinde Çandı (Ahşap Yığma) Teknikler Yapılmış Camiler”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No:30: 1685-1701.

Eliaçık, M (2015). “Resmî-i Kayserî’nin Bilinmeyen Seyahatnamesinde Kocaeli Çevresine Ait Bilgiler”.(Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No:30: 265-271.

Eren, M., Filiz Kaçar (2017).” Türkiye ve Suriye Arasındaki Kültürel Entegrasyonun Geliştirilmesinde Kardeş Şehir Uygulamasının Önemi“. (Ed.) Prof. Dr. Faruk Alaeddinoğlu, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şeremet. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi. Van: Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım: 300-304.

Ertuğrul, Ö (2015). “Roma ve Bizans Devrinde İzmit ve Çevresinde İki Merkez Serdivan ve Yazlıkköy”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No:30: 81-105.

Gündoğdu, H., Rumeysa Işık (2015). “İzmit Pertev Paşa Külliyesi’nin Klasik Osmanlı Mimarisindeki Yeri ve Önemi”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları No: 30: 1587-1609.

Güney, H (2007). “Antik Çağ’da Nikomedia (İzmit) Kenti’nin Jeopolitik Önemi”. (Ed.) Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Salim Cöhce, Zeynep Bağlam Zöer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: 1467-1492.

Güngör, Y (2016). “Osmanlı Döneminde “Nicomedia” İzmit’te Farklı Dinlerin Birlikte Hoşgörü İçinde Yaşam Kesitine Bir Örnek: Pantaleimon Manastırı”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları No: 30: 925-944.

Gürdal, E (2016). “XVIII. Yüzyıl ve Sonrasında Karamürsel İskeleyi’nin Osmanlı Deniz Faaliyetlerindeki Yeri”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal. Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu- II. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları No: 35: 543-554.

İnancık, H (2015). “Koca-Eli Yöresinin Fethi”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı No: 30, 147-151.

Kalafat, Y (2006). “Kocaeli ve Çevresi Örnekleri ile Türk Halk İnançlarında Adanmışlık/Sahiplik”. (Ed.). Yrd. Doç. Dr. Işıl Altun. I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları: 674-681.

Kurtaran, U (2015). “Gazi Akça Koca’nın Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundaki Etkisi ve Faaliyetleri”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları No:30: 221-227.

Lafli, E (2018). “Azizler Kenti İzmit: Geç Antik Çağ ve Bizans Dönemleri’nde Nikomedia’nın Önemli Bazı Dini Şahsiyetleri”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. Prof. Dr. İbrahim Şirin, M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal, Resul Narin. Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları No: 42: 131-161.

Memiş, G., Recep Yaşa (2018). “Kandıra Araman Köyü’nün Osmanlı Tarihindeki Yeri ve Önemi”. (Ed.). Prof. Dr. Haluk Selvi, Prof. Dr. İbrahim Şirin, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal, Resul Narin. Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları: 42: 81-105.

Oğuz Yardım, G (2018). “19. Yüzyılın Ortalarında Kocaeli Halkının Taşınmaz Malları ve Düşündükleri”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Prof. Dr. İbrahim Şirin, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal, Resul Narin. Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı No: 42: 567-585.

Okuyucu, A., Mehmet Somuncu (2013). “Türkiye’de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek”. (Ed.) Prof. Dr. Muhsin Kar. International Conference On Religious Tourism and Tolerance: Konya: Aybil Yayınları: 627-643.

Özbayraktar, M (2015). “Kollektif Bellek, Kent Belleği ve Sokaklar: İzmit Merkez Geleneksel Sokakları”. (Ed). Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No:30: 1555-1569.

Pekin, S (2017) “Meşru- Gayrimeşru Faaliyetleriyle Bardızag Amerikan Koleji’nin Yarım Asırlık Tarihi (1879-1923)”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Doç. Dr. İbrahim Şirin, Dr. Ali Yeşildal. Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 38: 1435-1460

Saatçi, S (2018). “Mimar Sinan’ın Kocaeli’ndeki Eserleri”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Prof. Dr. İbrahim Şirin, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal, Resul Şirin. . Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 42: 49-57.

Şenel, V (2015). “Kocaeli Akça Koca Bey Anıt Mezarı”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Dairesi Yayınları No: 30: 229-238.

Şenel, V (2017). “İzmit’in Fetih Simgesi Gazi Süleyman Paşa Camii (Nâm-ı Diğer Orhan Cami)”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Doç. Dr. İbrahim Şirin, Dr. Ali Yeşildal. Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı No:38: 2753-2780.

Torun Çelik, E (2017). “Milli Mücadele’de İzmit’te Türk Jaenne Darc, Fatma Seher Hanım”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Doç. Dr. İbrahim Şirin, Dr. Ali Yeşildal. Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı No: 38, 1113-1127.

Uca, A (). “Nutuk’a Göre Milli Mücadele’de İzmit”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal. Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu –II. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı No: 35: 1323-1345.

Tuncel, M (2015). “Tarihi Coğrafya Açısından İzmit Şehrinin Ayrıcalıkları”. (Ed.). Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik. Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 30: 35-38.

Tütüncü, M (2016). “İstanbul-Kudüs-Mekke Hac Yolunun İzmit Güzergâhı Üzerine”. (Ed.) Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. M. Bilal Çelik, Dr. Ali Yeşildal. Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II. Kocaeli: Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı No: 35: 989-1000.

Yılmaz, G., S. Başak Erdinç, Sema Küçükali (2013). “İnanç Turizmi Çerçevesinde Antalya Destinasyonun İncelenmesi: Dinler (Hoşgörü) Bahçesi Örneği”. (Ed.) Prof. Dr. Muhsin Kar. International Conference On Religious Tourism And Tolerance. Konya: Aybil Yayınları, 1041-1055.

Acaralıoğlu, Ay (2014). “Kocaeli Bahçecik Amerikan Misyoner Okulu Chambers Hall Binası Koruma Projesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aksoy, M (1998). “Türkiye’de İnanç Turizmi ve Seyahat Acentelerinin İnanç Turizmine Olan İlgilerine Yönelik Bir uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arslantürk, Y (2003). “A Grubu Seyahat Acentalarının Turist Rehberlerinden Beklentileri ve Beklentilerinin Karşılama Derecesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Asmadili, V. Ulaş (2015). “Paket Turlarda Müşteri Memnuniyetini Arttırma Aracı Olarak Algılanan Riskin Azaltılmasında Turist Rehberinin Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayram, T (2011). “Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii ve Külliyesi” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Boyana, H (1997) “Bithynia Tanrıları Ve Kültleri”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Budak, D (2012). “Anadolu’da Yaşamış Aziz ve Azizelerin Hayatlarının Dinler Tarih Açısından Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çoban, Z (2015). “Kocaeli İlinin Turizm Potansiyeli ve Karşılaşılan Sorunlar” Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Dağlı, A (2017). “Şeyh Eyüp Sabri Kalyoncuoğlu ve Teşvikiye İsmetiliği”, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, B (2017). “Erken Hristiyanlık Döneminde Anadolu”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gökkadar. T (2018). “İzmit (Nikomedia) Kültür Varlıkları ve Arkeolojik Turizm”. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Gürge, M (2018). “Türkiye’de Rehberlik Mesleğinin Çalışma Koşulları Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Karaca, C (2013). “Göreme Açık Hava Müzesi’nde Bulunan Azize Barbara Kilisesi”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kaya, Ş (2008). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İzmit Kenti”. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kın, S (2018). “Turistlerin Mobil Turist Rehberi Uygulamalarına İlişkin Memnuniyetlerin Belirlenmesi: Muğla İlinde Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Mamytov, A (2010). “Rus Ortodoks Kilisesi’nde Azizlerle İlgili İnanış ve Uygulamalar”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Nieminen, K (2012). “Religious Tourism – A Finnish Perspective”, Yüksek Lisans Tezi, Haaga- Helia University OF Applied Sciences, Hospitality Management, Finlandiya.

Şahiner, T (2012) “İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı” Açısından Karaman, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Şaman, E (2009). “Mersin İli İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Mersin’de İnanç Turizmine Katılanların Profili Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Şengül, F (2019). “İnanç Turizmi Bakımından Kapadokya Bizans Resim Sanatında Konstantin ve Helena Tasvirleri”. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şenol Şeker, B (2011). “Mimar Sinan Camilerinin Statik ve Dinamik Yükler Etkisinde Davranışlarının İncelenmesi”. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Temizkan, R (2005). “Turist Rehberlerinin Türkiye İmajını Algılamaları”. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Torun, E (2018). “Bizans Sanatında Doktor Azizler ve Şifa “. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Urgun, O (2011). “Anadolulu Aziz ve Azizler”. Bitirme Tezi, Ege Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, İzmir.

Usta, K. M (2005). “İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik’in Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Üzümcü, T (2001). “Seyahat İşletmelerinde Profesyonel Turist Rehberliği, Rehberlik Mesleğinin Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Alan Araştırması”. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Wei, H (2007). “Tour Guides and Sustainable Development: The Case Of Hainan, China”, Doktora Tezi, University Of Waterloo, Geograph, China.

Yetgin, D (2017). “Turist Rehberlerinin Tükenmişlik ve Ekonomik Kaygı Düzeylerinin Mesleki Bağlılık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi”. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Elektronik Kaynaklar

Onur, F (2013). Ioannes Lydos ve Peri Arkhon. [Elektronik Sürüm]. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları
<https://books.google.com.tr/books?id=TsWIAwAAQBAJ&pg=PA12&lpg=PA12&dq=lactantius+diokletianus+d%C3%B6nemi&source=bl&ots=MF7lyYdu4d&sig=ACfU3U0pp6h5vre7GcLyUNoTzFaZ6KeDiQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjVhJCwxKDqAhXjioKHfQTBsEQ6AEwCHoECAGQAQ#v=onepage&q=lactantius%20diokletianus%20d%C3%B6nemi&f=false>05.01.2020

Panou, E (2018). The Cult Of St. Anna In Byzantium. [Elektronik Sürüm]. New York:Routledgehttps://books.google.com.tr/books?id=pbtaDwAAQBAJ&pg=PT5&lpg=PT5&dq=Panaou,+2018&source=bl&ots=qgnH44h_0y&sig=ACfU3U1AZGI7JTD3PJARwxmbmgZ0S7p10A&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjPhYLDqqDqAhUU6OAKHcsjDRgQ6AEwBnoECAkQAQ#v=onepage&q=Panaou%202018&f=false 05.01.2020

Koçoğlu, M (2006). “Türkiye’de İnanç Turizmi”. Hükümet ve Liderlik Okulu, Bahçeşehir Üniversitesi. :139-167. https://www.researchgate.net/profile/Nilay_Baycar-Aydogan/publication/250305774_AB_Otobusu_EU_Bus/links/0c96051e98d6585de5000000/AB-Otobuesue-EU-Bus.pdf#page=144 14.01.2020.

Kutluata, Z (2007). “Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Toplumsal Cinsiyet ve Savaş: Kara Fatma(lar)”. Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, 2: 73-90. <http://www.feministyaklasimlar.org/sayi-02-subat-2007/genc-osmanli-ve-erken-cumhuriyet-doneminde-toplumsal-cinsiyet-ve-savas/> 06.8.2019

Albustanoğlu, T (2013). “Türkiye Turizm Coğrafyası Marmara Bölgesi”. <https://www.yumpu.com/tr/document/view/13982450/turkiye-turizm-cografyas-webnode> erişim tarihi 12.03.2020

<https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/aziz-panteleimon/> 08.01.2020

<https://www.hristiyanitürk.com/forums/topic/ynanc-turizmi/> 08.01.2020

<https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/aziz-panteleimon/>08.01.2020

<https://www.heiligenlexikon.de/BiographienB/Barbara.htm>05.01.2020

https://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=16605.01.2020

<https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4560302/azize-barbara-anildi-turizmimiz-ortada-yoktu>05.01.2020

<https://www.traveltrivia.com/most-visited-sacred-sites/XqgZkXU1XQAGkhzF>03.04.2020 13.02.2020

<https://www.travelandleisure.com/attractions/worlds-most-visited-sacred-sites>
03.04.202013.02.2020

<http://www.tureb.org.tr/tr/Page/Detail/75>13.02.2020

<https://iro.org.tr/tr/53-page-rehberligin-tarihcesi.aspx>06.04.2020

<http://www.wftga.org/>06.04.2020

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-2.htm>06.04.2020

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/kulturenvanteri/sehitlik-ve-namazgah>22.05.2020

<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9952/inanc-turizmi-ve-illerde-yer-alan-onemli-eserler.html><https://www.haberler.com/kocaeli-buyuksehir-namazgah-sehitligi-ne-sahip-4836537-haberi/>22.05.2020

<http://argedestek.kocaeli.edu.tr/index.php?ArgeDestek=Ekonomi> 19. 04.2020

<https://kosano.org.tr/rakamlarla-kocaeli/>19.04.2020

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=8FJDhyCWQJ1zgWYwrsLl31DbCfbhxRc56SbHK4rTJR1MrBSTvSC1!116535747?id=27587>19.04.2020

EKLER

Ek 1. Görüşme Soruları

Katılımcıların Demografik Özellikleri

1. Cinsiyet
2. Doğum yeri
3. Yaş
4. Eğitim
5. Meslek

Genel Olarak Kocaeli İlinde Turizmin Değerlendirilmesi

1. Kocaeli ilinin ekonomik ve sosyal olarak gelişiminde turizm sektörünün önemini değerlendirir misiniz?
2. Bir sanayi kenti olan Kocaeli' yi turizm kentine dönüştürmek mümkün müdür?
3. Kocaeli ilinde turizm potansiyelini oluşturan değerler nelerdir?
4. Kocaeli ilinde ön plana çıkan turizm türleri nelerdir?
5. Kocaeli ilinde turizmi geliştirmek için neler yapılmalıdır?
6. Kocaeli'nde gezmek ve görmekten en çok hoşlandığınız 5 yer hangileridir?

Kocaeli İlinde İnanç Turizmi

1. Kocaeli'nin inanç turizmi kapsamında potansiyeli nedir?, Nasıl değerlendiriyorsunuz?
2. Kocaeli'nde görmekten en çok hoşlandığınız, inanç turizmi ile ilişkilendirilebilecek 5 yer söyleyebilir misiniz?
3. Kocaeli ilinin inanç turizmi kapsamında hangi değer/değerleri turizm gelişimi açısından değerlendirilebilir/değerlendirilmelidir?
4. Kocaeli'nde inanç turizmi gelişiminin önündeki engeller sizce nelerdir? Bu engeller nasıl aşılabılır?
5. Kocaeli'nde inanç turizminin gelişebilmesi adına neler yapılmalıdır? Hangi paydaşlar hangi tür faaliyetlerden sorumlu olmalıdırlar?

6. İnanç turizmi kapsamında gelen bir turist için ziyaret rotası öneriniz ne olurdu?

Ek 2. Katılımcıların Görüşme Sorularına Vermiş Oldukları Yanıtlar

Çalışma kapsamında hazırlanan sorulardan Kocaeli'nin genel olarak değerlendirilmesibölümündeki;

1. Kocaeli ilinin ekonomik ve sosyal olarak gelişiminde turizm sektörünün önemini değerlendirir misiniz? sorusuna katılımcıların yanıtları aşağıdaki gibi olmuştur.

“Refah düzeyi ve bölgesel kalkınmanın yanı sıra istihdam alanına da yansıyan gelişmeler olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kültürel alış verişin yaşanması, hoşgörü ortamına katkı sağlaması ve farklı kültürleri tanıma imkânı sunarak sosyal çevreye de katkı sağladığını düşünüyorum” K1

“Kocaeli, Marmara Bölgesi'nde 3. büyük yerleşim yeridir. Önemli bir geçiş noktasına sahip olduğundan kuruluş tarihi de eskiye dayanmaktadır. Dolayısıyla bölgede farklı medeniyetlere ait çok sayıda tarihi, kültürel ve doğal güzellikleriyle turizmin gelişmesine sağlamaktadır. Gelişen turizmle birlikte bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimine de olumlu yönde etkilemektedir” K2.

“Gözlemlediğim kadarıyla Kocaeli'nde doğa ve kayak turizmi başta olmak üzere farklı spor turizm faaliyetleri yapılmaktadır. Kartepe ve Maşukiye gibi doğal güzellikler günü birlik veya konaklamalı turlarla il turizmde varlığını göstermektedir. Gelen ziyaretçiler kentin ekonomik gelişimini olumlu yönde etkilemenin yanı sıra sosyal açıdan da kültürel alış verişin yaşanması ve farklı gelenek görenek gibi değerlerin öğrenilmesine katkı sağlamaktadır” K3.

“Kentte tabiat varlıklarının turistik çekicilik değerinin daha fazla olduğunu söyleyebilirim. Özellikle Kartepe'nin Marmara Bölgesi'nde nerdeyse markalaşarak önemli bir değer haline gelmesiyle kente önemli yatırımların yapıldığı görülmektedir. Bu yatırımlarla gerek bölge gerekse ülke ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmelerle (istihdam, artan refah vb.) halkın da farklı kültürleri tanınması, onlar hakkındaki olumsuzlukların giderilmesi, kültürel değerlere karşı daha bilinçli olmak gibi olumlu katkıları bulunmaktadır” K4.

“Kocaeli, turizm potansiyelinin yüksek olmasına rağmen önemli bir gelişme gerçekleştirememiştir. Nüfus yoğunluğu İstanbul'dan sonra en fazla il olan Kocaeli'nde ekonomik ve sosyal gelişme için ikinci bir sektörün desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada turizm sektörü, sanayinin yan etkilerini dengeleyici olabilir. Özellikle merkez ilçesi İzmit, kültür ve tabiat varlıkları olan öz değeri yüksek

bir turizm potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelini aktive etmesi, yaşayan insanlarına ve doğasına faydalı olacak şekilde turizm faaliyetleri gerçekleştirmesi Kocaeli'nin kaderidir diyebiliriz” K5.

“Endüstrileşmenin yoğun bir şekilde yaşandığı ilimiz olan Kocaeli, tarihi ve coğrafi önemi nedeniyle turizmde büyük bir potansiyele sahip olduğunu düşünüyorum. Az ama istikrarlı bir şekilde gelişen turizmin ekonomik anlamda bilhassa istihdam olmak üzere pek çok önemli katkıları bulunmaktadır. Sosyal gelişim noktasında ise Kocaeli halkının tarihi değerlerini koruyan, turizm konusunda daha bilinçli olmalarına katkı sağlamıştır” K6.

“Tarihi geçmişi ve sahip olduğu doğal güzellikleriyle ki aslında sahil turizmi de yapılmaktadır buna da değinmek gerekiyor bence. Çünkü ilde Mavi Bayrak alan plajları fazladır, bu bakımdan sadece Kartepe, Maşukiye, Sapanca Gölü olarak değerlendirmemek gerekiyor. Sahip olduğu bu değerleri korumakla birlikte değerlendirmek önemlidir. Bu sayede kentin ekonomik anlamda gelişimin yanı sıra – ki çarpan etkisini unutmayalım- sosyal gelişimine de katkı sağladığı bir gerçektir. Farklı kültürleri tanımak, dillerini konuşmaya çalışmak gibi bahsettiğimiz bu özellikler kişi de vizyon oluşturmaları açısından önem taşımaktadır” K7.

“Açıkkası ilin turizm alanında biraz geride kaldığını düşünüyorum ama ilde bulunan alternatif turizm çeşitleri değerlendirildiği ve bölgenin ziyaretçi sayısının artması takdirde bölgede yaşanan bu gelişmeler ekonomik ve sosyal hayata da yansımaları olacaktır. Örneğin, halk artan yabancı ziyaretçi sayısına oranla yabancı dil öğrenmeye yönelecek, turizm sektörü ile ilgili işler kuracak, konaklama, yiyecek-içecek ve hediyelik eşya vb. gibi iş sahalarına yönelecektir. Buna bağlı olarak da istihdam oluşturulup bölgesel kalkınma sağlanmış olacaktır.” K8.

“Kentte göreceli olarak gelişen turizmin aslında kente pek çok katkısının olduğunu düşünüyorum. Turizmin en başta ekonomik gelişmeye olumlu etkisi bulunmaktadır. Farklı iş sahalarının açılması beraberinde istihdamı da getirdiği için bölgesel ve ulusal kalkınma açısından önem taşımaktadır. Bunun dışında kentin görsel açıdan daha güzel görünmesi için çevre düzenlemesinin varsa aksaklıkların giderilmesi, farklı kültürlerle karşı oluşan ön yargının giderilmesinde de önemli bir etkidir diye düşünüyorum” K9.

“İstanbul’a olan yakınlığını fırsata çevirmeye çalışan Kocaeli (Çünkü İstanbul’a göre daha sakin) gerek konaklamalı gerekse günü birlik turlarda turistik yerlerdeki işletmeler ve yerel halk için iyi bir gelir kaynağı olmaktadır. Yöresel ve patentli ürünlerinin yanı sıra doğal güzellikleri ile turistik çekicilik açısından önemli bir potansiyele sahip Kocaeli’nde büyük işletmelerin yanı sıra küçük esnaflara da ekonomik anlamda büyük katkı sağlamaktadır. Farklı bir çevre edinmek, farklı kültürleri tanıma imkânı sunması, turizmin diğer bir boyutu olarak değerlendirilebilir” K10.

“Turizm sektörü Kocaeli’nde sosyal yaşamı önemli ölçüde değiştirmekle birlikte canlandırdığını düşünüyorum. Turizm potansiyelleri açısından bilhassa kış turizminde önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Komşu illerden, bulunduğu yerden fazla uzaklaşmak istemeyen ziyaretçiler için büyük bir avantaja sahip Kartepe

Kayak Merkezi'nin ilde bulunması ve sezonda doluluk oranına ulaşması, ekonomik açıdan bir hareketliliğin de yaşanmasını sağlamaktadır” K11.

“Gerek günü birlik gerekse tur programı dahilinde ziyaretçilerini ağırlayan Kocaeli, turizmde istikrarlı bir şekilde büyümekte olduğunun kanaatindeyim. Büyüyen bu sektörün başta ekonomi olmak üzere açılan yeni iş sahalarında kimi zaman sezonluk da olsa istihdam edilmek üzere alınan personeller, farklı konseptlerde açılan ve geniş bir profile hitap etmeye çalışan işletmeler, kentin daha da dikkat çekmesi adına çevresel düzenlemeler, istihdam edilen personele verilen oryantasyon süreciyle nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, yeni kişilerle etkileşim halinde olup farklı kültürleri tanımak turizmin önemli katkılarıdır” K12.

“Daha çok doğa ve kış turizminin gelişmesiyle birlikte yerli ve yabancı, günü birlik veya konaklamalı pek çok turistin giriş yaptığını biliyoruz. Dolayısıyla hem bölgesel hem de ülkesel olarak ekonomik kazanç elde etmekle birlikte bence en önemli etkisi ülkemizin en büyük problemlerinden olan işsizlik sorununa belirli oranda çözüm olmasıdır. Yerel halkın farklı kültürleri ve onların örf ve adetlerini öğrenmesi, iletişim kurabilmesi için farklı bir dil öğrenmesi de turizmin hem bireysel hem de toplumsal gelişimine katkısıdır diye düşünüyorum” K13.

“Kocaeli'nin turizmdeki yerine ve potansiyellerine bakıldığında yeterince gelişmediği görülmektedir. Fakat geçen yıllara göre nispeten artan değeriyle sosyal ve ekonomik anlamda olumlu gelişmelerin yaşandığını söylemek mümkündür. Evvela iş sahalarının, işletmelerin açılması işsizlik problemini de çözmektedir. Kültürel alışverişin sağlanması, farklı bir kültürü tanımak, daha hoşgörülü olmak, tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkmak sosyal yönden gelişimini etkileyen unsurlardır” K14.

“Endüstrisi ve sağlamış olduğu iş imkânlarından dolayı nüfus yoğunluğu fazla olan Kocaeli, Kış ve Doğal unsurlarıyla yerli ve yabancı turistlerin dikkatini çeken bir ilimizdir. Özellikle doğal alanlara yakın yerlerdeki işletmelerin de turist çekmesinde büyük payı olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla farklı işletmelerin açılmasına imkân sağlayan turizmin ekonomiye katkısı sağladığı iş gücü ve yeni yatırımcılara da bir fikir sunmaktadır. Çevresel aksaklıkların giderilmesine, kültürel alışverişin yaşanmasıyla insani ilişkilerin artmasına, hoşgörü ortamının oluşması ve ön yargının kaldırılması açısından önemli bir sektördür” K15.

2. Katılımcıların, Bir sanayi kenti olan Kocaeli'yi turizm kentine dönüştürmek mümkün müdür? Sorusuna vermiş oldukları yanıt;

“Elbette mümkündür. Çünkü sanayisiyle zaten gelişmiş bir il var karşımızda dolayısıyla barındırdığı kaynaklar korunup ve tanıtımdaki eksiklikler giderilirse bir turizm kentine neden dönüşmesin?” K1.

“Bölgenin bulunduğu konum ve sahip olduğu doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel değerleriyle bir turizm kentine dönüştürülebilir elbette fakat tanıtım çalışmalarına yoğunlaşır ve bu süreç zamana yayılırsa uzun vadeli süreçte turizm, bölgede sanayi kadar önem arz edecektir düşüncesindeyim” K2.

“Mümkündür. Mevcut olan turizm değerleri göz önünde bulundurularak günü birlik ya da konaklamalı turlar yapılabilir” K3.

“Mümkündür” K4.

“Mümkün fakat biraz zor olacağı kanaatindeyim. Çünkü şuan ki durum itibariyle değerlendirirsek köklü bir değişimin uzun bir süreç alacağını düşünüyorum” K5.

“Oldukça mümkündür. Çünkü sanayi kenti olması itibariyle bu gelişmişlik göstergesine işarettir. Bu yüzden kaynaklar iyi pazarlanıp tanıtılırsa turizm şehrine dönüştürülebilir” K6.

“Gerek denize olan yakınlığı gerekse kış turizmi için tercih edilen Kartepe gibi güzel beldelerini düşünürsek sanayide olduğu kadar turizm alanında da aslında oldukça zengin bir şehrimizdir Kocaeli. Büyük şehirlerden günü birlik olarak yapılan turlara da son zamanlarda oldukça rağbet edilmektedir. Turistik alanlarının zenginliğinin daha çok ön planda tutularak tanıtılmasıyla bir turizm kentine dönüştürülebilir” K7.

“Sanayi sektörüne verilen önem ve yatırımlar turizm sektörüne yönelik yapılırsa mümkün olacağını düşünüyorum. Genellikle anlatımlarımızda il için sanayinin kalbi tasvirini kullanırız. Bence bu sıfattan sıyrmanın tek yolu sanayinin il dışına kaydırılarak, ildeki diğer turizm faaliyetlerinin ön plana çıkarılmasıdır” K8.

“Kocaeli’ye yapılmış olan “Sanayi Kenti” imajını değiştirmek mümkündür. Çünkü Kocaeli’nin somut ve somut olmayan değerlere sahip olduğunu görmekteyiz. Kültürel değerleriyle kültür turizmine, ılcaları ve şifalı suları ile Sağlık Turizmine, doğal güzellikleri ile de Kış ve doğa sporları turizmine hitap edebilen potansiyelleri mevcuttur. Dolayısıyla gerek tarihi yapıları gerekse tabii güzellikleriyle Kocaeli’yi bir turizm kentine dönüştürebiliriz” K9.

“Kocaeli Türkiye’nin en önemli sanayi kentlerinden biridir. Bu ölçüde ne tamamen turizm, ne de tamamen sanayi kenti olarak devam edeceğini düşünüyorum. Kocaeli, her iki sektörü de bünyesinde geliştirebilecek potansiyele sahip bir şehrimizdir” K10.

“1840’lı yıllardan başlayan sanayi günümüze kadar artarak Türkiye’nin önemli sanayi kentlerinden biri haline gelmiştir. Evet sanayi kentin bel kemiğidir fakat kadim tarihini de unutmamak gerekir. Beraberinde tarihi ve kültürel değerleri, doğal güzellikleri ile turizm açısından da önemli bir şehir çıkıyor karşımıza. Dolayısıyla gün yüzüne çıkmış veya çıkarılmayı bekleyen eserlerle -somut veya somut olmayan- ile tabiat varlıklarının da önemine değinecek çalışmaları yapıp yeterli derecede tanıtılırsa “Sanayi Kentinin” yanı sıra “Turizm Kentine” de dönüşmesini sağlayabiliriz” K11.

“Kentin turizm potansiyelleri değerlendirildiğinde gerekli tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yapılması durumunda bir turizm kentine elbette dönüştürülebilir” K12.

“Kocaeli’ni barındırdığı değerleriyle bir bütün olarak ele alırsak “Turizm Kenti” imajını da hak ettiğini görürüz. İstanbul’a yakınlığını ve daha sakinliğini avantaja çevirip turistik beldeleri de daha ön plana çıkartarak –kontrollü bir şekilde elbette- turizm potansiyeli ve hitap edeceği turist tipine de yer verilip reklam ve tanıtım faaliyetleri ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılırsa mümkün olacağı kanısındayım”K13.

“Kocaeli ilinin mevcut potansiyeli değerlendirildiğinde sanayiye daha ağırlık verilirken diğer değerlerin yeterince önemsenmediğini görmekteyiz. Eğer sahip olduğu bütün değerler ön plana çıkartılıp gereken önem verilirse turizmde yükselen bir destinasyon haline gelip bir turizm kentine dönüştürülebileceğine inanıyorum” K14.

“Var olan potansiyeller belirlenip yerel ve ulusal basında yeterince tanıtılırsa bir turizm kentine dönüşebileceğine inanıyorum” K15.

3. Kocaeli ilinde turizm potansiyelini oluşturan değerler nelerdir? Sorusuna katılımcıların yanıtları;

“Doğal ve tarihi varlıkları ile denizi, turizm potansiyelini oluşturan değerlerdir” K1.

“Belli plajlarla birlikte doğal kaynakları ve tarihi yapıları” K2.

“Antik dönemden çok fazla bir yapı bildiğim kadarıyla yok ama Osmanlı eserlerinin yanı sıra Maşukiye, Yuvacık Barajı ve Kartepe” K3.

“Kocaeli’nin öz değerleri olan kültür ve tabiat varlıkları” K4.

“Farklı turizm türlerinin yapılmasına olanak sağlayan tarihi ve doğal kaynakları”K5.

“Doğal güzellikleri, tarihi yerleri, denizi ve ılıman iklimi bir potansiyel oluşturmaktadır” K6.

“Kış turizmi için kayak bölgesi olarak Kartepe, bahar ve yaz aylarında Maşukiye’nin güzelliği, düzenlenen İzmit fuarı, Sapanca Gölü gibi doğal güzellikleri turizm potansiyeli yüksek olan yerlerdir”K7.

“Kış turizmi ve doğa turizmi açısından Kartepe ve Maşukiye, tabi alternatif yerler de mevcut. Darıca Kuş Cenneti ile kui gözlemciliği, Bizans dönemine ait ayazmadan çıkan kükürtlü suyu ile Yeniköy Ilıcası ve şifalı suları sağlık turizmi açısından, Roma Dönemi Tümülüs, nekropol alanları ile kültür turları açısından önemli merkezlerdir. Ayrıca İzmit Körfezi yelken sporları, Kandıra ve Kerpe bölge sualtı dalışların yapılabileceği bölgelerdendir. Tabi Sapanca Gölü ve Kandıra Sahilleri olta balıkçılığı açısından da önemli alanlardır” K8.

“Tarihi ve doğal güzellikleri” K9.

“Şehrin bir arada dinamik bir şekilde yaşamasından başlamakta ve birçok önemli turizm destinasyonundan oluşmaktadır. Şehrin konum olarak merkezi bir konumda olması ve İstanbul’a komşu olması da turizm potansiyeli açısından önemlidir” K10.

“Somut ve somut olmayan tarihi değerlerle birlikte tabiat güzellikleri” K11.

“Tarihi ve doğal mirasları kentin turizm potansiyelini oluşturmaktadır”. K12.

“Sahip olduğu doğal güzelliklerinin yanı sıra tarihi eserleri kentin potansiyelini oluşturmaktadır” K13.

“Tabii kaynakları ve tarihi eserleri önemli bir potansiyel oluşturmaktadır” K14.

“Doğal kaynaklarıyla birlikte tarihi ve kültürel değerleri Kocaeli’nin turizm potansiyelini oluşturmaktadır” K15.

4. Kocaeli ilinde ön plana çıkan turizm türleri nelerdir? Sorusuna katılımcıların yanıtları şöyle olmuştur;

“Kültür turizmi, kongre turizmi ve doğa turizmi ön plana çıkan turizm türleri arasında yer almaktadır” K1.

“İlk olarak bölgenin doğal kaynaklarından dolayı doğal güzelliklerine yönelik doğa turizmi devamında bölgede yaşamış olan farklı kültürlerle ait kültürel değerlerin tanıtımı olan kültür turizmi, yaban kuşları için fotoğrafçılık/kuşları incelemek için özel ilgi turizmi ve son olarak kayak turizmi” K2.

“Doğa ve kış turizmi ön planda olan turizm çeşitleridir” K3.

“Kültür turizmi, arkeolojik turizm, eko turizm, kayak, kış sporları, dağcılık, oryantiring, spor kulüplerinin kamplar vb. faaliyetlerini içeren Spor turizmi” K4.

“Doğa ve kamping turizmi, kayak turizmi” K5.

“Doğal güzellikleriyle doğa turizmi, tarihi eserleri ile kültür turizmi ön planda olan turizm çeşitleridir” K6.

“Kış turizmi, termal turizm sayılabilir” K7.

“Ön plana çıkanlar doğa turizmi ve kış turizmi” K8.

“Kış turizmi, kültür turizmi, doğa turizmi ve trekking, olta balıkçılığı gibi alt türleri” K9.

“Kocaeli ilinde ön plana çıkan turizm türlerinin başında kış turizmi gelmektedir. Ayrıca Maşukiye ve Sapanca Gölü gibi yerlere düzenlenen doğa turizmi ile dikkat çekmektedir” K10.

“Kış turizmi ve doğa turizmi önemli turizm türleridir” K11.

“Kartepe, Maşukiye ve Sapanca Gölü gibi doğal güzelliklerle anılan kentte doğa turizmine dayalı turizm çeşitlerinin yanında kış turizminin daha çok yapıldığını görmekteyiz” K12

“Mavi bayraklı plajlarla deniz turizminin de yapıldığını söylemek mümkündür. Kongre ve sempozyumların yapılmasıyla kongre turizmi de ciddi bir potansiyel oluşturmaktadır. Kış turizmi ve mesire yerleri ile yaylaları ile doğa turizminin yapıldığı görülmektedir” K13

“Kış turizmi ile birlikte doğa turizmi, yelken yarışlarının yapılması ile yelkencilik, trekking, kampçılık gibi turizm türlerinin de yapıldığını söyleyebiliriz” K14.

“Yükselen bir destinasyon haline gelen Kartepe ile kış turizmi, Maşukiye, Sapanca Gölü ile doğa turizmi (trekking, olta balıkçılığı vs.) ve sağlık turizmi” K15.

5. Kocaeli ilinde turizmi geliştirmek için neler yapılmalıdır? Sorusuna katılımcıların yanıtı;

“Doğal ve tarihi yapılar korunup, tanıtım yapılarak ve yerel halkı turizm açısından bilinçlendirilerek turizmin gelişmesine katkı sağlanabilir” K1.

“Bölge turizmini geliştirmek için bence sürdürülebilirlik ilkesi benimsenerek bölgedeki değerlerin bir yandan tanıtım faaliyetleri yapılırken diğer taraftan da değerleri korunmalıdır” K2.

“İl Kültür Turizm Müdürlüğü’nce oluşturulacak tur rotalarının tanıtılması için seyahat acentelerini ve tur rehberlerine eğitimlerin verilmesi (tanıtılması). Üniversite öğrencilerine yönelik festival ve kültürel etkinlikler düzenlenerek sosyal medya aracılığıyla kent tanıtılabilir. Belirlenecek “hashtag” ler paylaşımı göz önünde bulundurularak fotoğraf yarışması vb. etkinlikler düzenlenebilir” K3.

“Öncelikle, Kocaeli halkının eğitimi, Kültür ve tabiat varlıklarını tanıma, anlama, sevmeye, koruma yönünde, ilköğretimden başlayarak arttırılmalıdır. Öz değerlerini tanıyan, bilen, seven ve koruyan bir toplum, turizmi her hâlükârda başarı ile gerçekleştirecektir” K4.

“Kent halkının turizm konusunda bilinçlendirilmesi öncelikli bir gereklilik diye düşünüyorum. Ayrıca turizmin bir sektör olarak önemli bir getirisinin olabileceği örneklerle kanıtlanmalı ve yöre insanı bu konuda motive edilmeli” K5.

“Yerel ve ulusal basını kullanarak iyi bir reklam ve ücretsiz gezi etkinlikleri olabilir” K6.

“Özellikle günü birlik turlarda mümkün olduğunca tarihi mekânlarını da gezdirmek, gelen ziyaretçilerin Kocaeli’ne tarihi olarak da bakış açısını değiştirecek

olup yeni ziyaretçilerin de gelmesini de sağlayabilir. Sahip olduğu doğal güzelliklerin tanıtımının çok iyi yapılmalıdır diye düşünüyorum. Özellikle Ballı Kayalar, Kuzu Yaylası vb. doğal güzelliklerin yeterince tanıtılmadığını düşünüyorum” K7.

“Yerel yönetimler ve turizmin önde gelen paydaşları ile ortak yürütülen tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine yer verilmeli ve ilk önce il yerli turiste tanıtılmalıdır. Bölgeye yapılan turların arttırılması gerekmektedir. Bu yüzden acente turlarında ağırlık verilmesi gerekmektedir. Tureb ve İRO yerel yönetimler ile birlikte proje geliştirilebilir. İstanbul’a yakın bu destinasyon Kongre turizmi açısından değerlendirilebilir. Kültür Merkezleri ve beş yıldızlı oteller Kongre Turizmi için bölgede yapılabilir. Günü birlik gelen turistler için konaklamalı tur programları hazırlanmalıdır. Derince’de bildiğim kadarıyla buz pateni merkezi bulunmakta olimpiik yarışmalara ağırlık verilebilir” K8.

“Kültürel değerlerin tespit edilmesi ve ihtiyacına göre orjinaline uygun bir şekilde restore edilmelidir. Yerel halkın turizm değerleri ile ilgili uygulamalı eğitimler vererek turizm bilincinin geliştirilmesi, çeşitli etkinlik ve festivallerle somut ve somut olmayan değerlere dikkat çekilmeli, yerel ve ulusal basında tanıtımının yapılarak ilgili kurum ve seyahat acentelerinin de dikkatini çekerek bölgeye düzenlenen tur sayısını arttırılması sağlanmalıdır” K9

“Reklam ve tanıtım faaliyetleri çoğaltılıp güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca yerel halk şehrin turizm potansiyeli açısından bilgilendirilip ekonomik gelirlerinin arttırılması fikri aşılabilir” K10.

“Yazılı ve görsel basında tanıtımın yapılması önemlidir. Tarihte adından söz ettirmiş ve efsanelere konu olmuş kişilerin (azizlerin) veya Osmanlı kuşatılmasının anlatıldığı filmler, belgeseller çekilerek halkın sevdiği kişilerin de bu yapıtlarda yer almasının sağlanmasıyla dikkat çekip, bahsi geçen yerlere karşı ilgi uyandırabileceğini düşünüyorum. Kent tarihinde ön plana çıkmış kişilerin doğum ve ölüm yıl dönümlerinde etkinlikler düzenlenerek ulusal basın da davet edilmelidir. Halkın bugüne kadar bütün değerlere sahip çıkıp koruması gerekmektedir” K11.

“En etkili yöntemin dikkat çekici broşürler, cd’ler hazırlamak, hazırlanan bu materyallerin acente gibi paydaşlara göndererek kentin tanıtılmasını ve tur programlarını bölgeye çekmek olduğunu düşünüyorum. Farklı illerde düzenlenen fuar ve etkinliklere katılarak tanıtımına katkı sağlanabilir” K12.

“Kente iş veya kongre amaçlı gelen kişilerin İstanbul’da konaklamalarının önüne geçebilmek için konaklama hizmetlerine önem verilmelidir. Nitelikli oteli motel, restoran, avm gibi işletmeler kişinin kalış süresinin uzatmasını uzatıp İstanbul’a olan yakınlığını da dezavantaj olmaktan çıkartmış olur. Geniş çaplı organize edilen festivallere ünlü simaların katılımının sağlanması da dikkat çekecektir” K13.

“Kesinlikle reklam ve tanıtım eksikliğinin olduğunu düşünüyorum. Tanıtım filmleri, belgeseller çekilmeli ve ulusal basında yayınlanmalıdır. Bu konuda devlet kurumlarına büyük görev düşmektedir. Kente ait bütün somut ve somut olmayan değerler broşürlere basılıp büyük acentelerle görüşmelerin yapılması, dikkat çekici yönler vurgulanarak kente karşı ilgi uyandırılmış olacaktır. Ayrıca Kocaeli’yle

özdeşleşmiş tarihi yapılar değerlendirilerek etkinlik, galeri gibi faaliyetlerde kullanılarak daha dikkat çekilebilir” K14.

“Ekonomide sanayi önemli olduğu için mevcut potansiyel değerlendirilmelidir. Örneğin çevre düzenlemesi ve peyzajının dikkat çekici, tarihi yapılar ışıklandırma gibi görsel bir şekilde tasarlanması, kentin çeşitli yerlerine ışıklı levha, tabela şeklinde reklamının yapılmasını sağlanması dikkat çekecektir diye düşünüyorum. Böylece iş görüşmesi, termal veya sağlık turizmi kapsamında gelen ziyaretçinin kalış süresinin de uzamasını sağlamış olur” K15.

**6. Kocaeli’nde gezmek ve görmekten en çok hoşlandığınız 5 yer hangileridir?
Sorusuna katılımcıların yanıtı;**

“Tarihi Saat Kulesi, Kasr-ı Hümayun, Seka Kültür Alanı, Akça Koca Cami, Seka Parkı” K1.

“Maşukiye, Sapanca, Kartepe, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Orhan Cami” K2.

“Osman Hamdi Bey Müzesi, Maşukiye, Kerpe ve Kefgen, Eskihsar Kalesi, Kasr-ı Hümayun” K3.

“İzmit İçkale (Nikomediaakropolisi): Nikomedia Antik Tiyatrosu Alanı, Orhan Cami, Süleymanpaşa Hamamı, Akçakoca Cami ve çevresi, İstiklal İlkokulu ve Kent Tarihi Koridoru. Dış Surlar, Bayraktar Burcu, Şehitlik Korusu, antik nekropolis alanları ve Paşasuyu Parkuru. Antik Nikomedia Limanı ve Agora Alanı (Bugünkü Seka Parkı, Bilim Müsesi, SEKaKağıt Müzesi ve Dökümantasyon Merkezi)” K4.

“Kartepe, Eski kent merkezi, Seka Park, Kefken, Maşukiye” K5.

“Seka Parkı, Darıca Hayvanat Bahçesi, Bağçeşme Şehitlik Korusu, Ballıkayalar Tabiat Parkı, Kerpe” K6.

“Tarihi Saat Kulesi, Seka Kültür Alanı, Maşukiye, Ballıkayalar, Kartepe” K7.

Maşukiye, Kartepe, Sapanca Gölü, Darıca Kuş Cenneti, Orhan Gazi Cami” K8.

“Saat Kulesi, Arkeoloji Müzesi, Kasr-ı Hümayun, Orhan Cami, Yeni Cuma Cami” K9.

“Kartepe, Seka Parkı, Seka Kültür Alanı, Darıca Hayvanat Bahçesi, Sapanca Gölü, Maşukiye” K10.

“Kasr-ı Hümayun, Tarihi Kapanca Sokak, Orhan Cami, Akça Koca Cami, Sapanca Gölü, Saat Kulesi” K11.

“Maşukiye, Sapanca Gölü, Pembe Köşk, Hereke Sahili, Saat Kulesi” K12.

“Darıca Hayvanat Bahçesi, İzmit Saat Kulesi, Sapanca Gölü, Kartepe, Kasr-ı Hümayun” K13.

“Kasr-ı Hümayun, Seka Kültür Alanı, Sapanca Gölü, Kartepe, Darıca Hayvanat Bahçesi” K14.

“Sapanca Gölü, Yuvacık Barajı, Kasr-ı Hümayun, Pertev Paşa Külliyesi, Kocaeli’nde bulunan yaylalar” K15.

Görüşme formunun 3. Bölümü olan Kocaeli’nin inanç turizm potansiyellerine yönelik değerlendirmeler başlığı altındaki sorulara katılımcıların yanıtları şöyledir:

1. Kocaeli’nin inanç turizmi kapsamında potansiyeli nedir? Nasıl değerlendiriyorsunuz? Sorusuna yanıt;

“Kocaeli’nde bulunan dini mekânlar açısından önemli olsa da bulunduğu konum itibarıyla İstanbul’a olan yakınlığı ile bu dini mekânların inanç turizmi potansiyeli açısından yeterince değerlendirilemediğini düşünüyorum” K1

“Bölge inanç turizmi bakımından oldukça önemlidir. Çünkü bölgede hem Hristiyanlık döneminden kalma hem de Osmanlı’nın fethiyle önemli cami ve dini mekânlar bulunmaktadır” K2.

“Tarihi camileri olan bir kentimiz olduğu için muhafazakâr gruplara yönelik tur rotaları düzenlenebilir” K3.

“İzmit’in (Nikomedia) adı, MS. 2. Yüzyılın başından itibaren Erken Hristiyanlık Dönemi olarak adlandırılan zamana ait önemli yazılı belgelerde geçmektedir. MS. 1. Yüzyıl ve sonrasında İzmit ve çevresinde yaşananların Hristiyanlık tarihinde önemli bir yeri olduğu kabul edilmektedir. Bu somut olmayan kültür mirası olarak tanımlayabileceğimiz önemli bir öz değer oluşturmaktadır. Kocaeli’nin sahip olduğu bu öz değerlerin bilinmesi, sahip çıkılması, Kocaeli’nin inan. turizmi potansiyelinin gerçekleştirilmesi açısından önemlidir” K4.

“Kocaeli’nde var olan potansiyelin yeterince değerlendirilmediğini ve turlara dahil edilmediğini söyleyebilirim. Çünkü Geç Roma Dönemi’nden başlayarak Osmanlı hakimiyetinin de dahil olduğu ilimizde pek çok önemli değer olduğunu ne yazık ki bilinmemektedir” K5.

“Belirli bir potansiyele sahip olsa da yakınında bulunan İstanbul’un turizmdeki çekiciliği ve çeşitliliği Kocaeli’ndeki inanç turizmini geri planda tutmaktadır” K6.

“Tarihi geçmişi göz önünde bulundurulduğunda Geç Antik Dönem yani Erken Hristiyanlık Dönemi’ne ait bütün değerler yani somut ve somut olmayan değerlerle Osmanlı Dönemi dini yapıları, manevi yönü yüksek, ermiş olarak adlandırılan kişiler Kocaeli’nin inanç turizm potansiyelini oluşturmaktadır” K7.

“Aslında Kocaeli özellikle Hristiyanlık açısından önemli azizlerin yaşadığı ve şehit edildiği yer olması bakımından önemli bir destinasyondur. Özellikle Azize Barbara’nın Hristiyanlık dinini tercih etmesinden dolayı babası tarafından başı kesilerek öldürülmesi ve şehit edilmesi Hristiyanlık tarihi açısından önem taşımaktadır. Ancak ne anlatımlarda ne de yabancı turisti bölgeye yönlendirmede yer

verilmeyen bir unsurdur. Bunun dışında Osmanlı camileri ve külliyesinin varlığı önemli bir potansiyeldir” K8.

“Bugüne kadar olan bütün değerler. Yani Azize Barbara, Aya Yorgi, Panteleimon gibi kişilerin yanı sıra 20 bin kişinin öldürülmesiyle “Şehitler Şehri” olarak anılan, dini yapılarının yanı sıra Osmanlı Dönemi’ne ait önemli cami, mescit, türbe gibi dini yapıları da kente ayrı bir değer katmaktadır” K9.

“Kocaeli’nin inanç potansiyeli yüksektir. Gerek tarihi camileri gerekse tarihte şehit edilmiş önemli azizleriyle hem yerli hem de yabancı turist çekme potansiyeline sahiptir” K10.

“Önemli bir Pagan merkezinden yaşanan can kayıplarıyla Hristiyanlık açısından önemli bir kente Osmanlı’nın egemen olmasıyla da ünlü dini yapıların inşa edilmesiyle de aynı önemin devam edildiğini görüyoruz. Dolayısıyla Kocaeli’nin inanç turizmindeki yerini önemli fakat bilinmemekten kaynaklı turlara dahil edilmediğini görüyoruz” K11.

“Hristiyanlığın ardından da Müslümanlığın yaşanmasıyla birlikte bütün dini yapılar potansiyel oluşturmaktadır” K12.

“Farklı inançlara ev sahipliği yapan Kocaeli, kilise, cami, türbe, mescit gibi dini yapıların yanı sıra bu bölgede yaşamış olan dini yönü kuvvetli halk tarafından sevilen ve saygı duyulan kişiler Kocaeli’nin inanç turizm potansiyelini oluşturmaktadır” K13.

“Günümüze kadar gelmiş olan bütün dini öğeler kentin inanç turizm potansiyelini oluşturmaktadır” K14.

“Erken Hristiyanlık Dönemi başta olmak üzere Osmanlı Dönemi’ne ait somut ve somut olmayan bütün değerler” K15.

2. Kocaeli’nde görmekten en çok hoşlandığınız, inanç turizmi ile ilişkilendirilebilecek 5 yer söyleyebilir misiniz? Sorusuna katılımcıların yanıtı;

“Pertev Paşa Külliyesi, Fevziye Cami, Akçakoca Cami, Orhan Gazi Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K1.

“Orhan Gazi Cami, Akçakoca Cami, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Pantelemon Manastır Kalıntıları” K2.

“Pertev Paşa Külliyesi, Akçakoca Cami, Orhan Cami, Fevziye Cami” K3.

“Seka Arazisi (Antik Limanı ve Agora alanı), Gültepe Nekropolü Arkeolojik Sit Alanı ve Martyrion (Şehitlik) Aziz Pantelemon Manastır Kalıntıları, Bayraktar Burcu ve Şehitlik Korusu, İstiklal İlkokulu ve tüm antik Nikomedia” K4.

“Beni farklı bir aleme taşıyan ve Kocaeli için de ayrı bir manevi değeri olan Bağçeşme Mezarlığı’dır. Çünkü burası Roma Dönemi’nde de bir nekropol yani

mezarlık olarak kullanılmaktaydı. Ayrıca maneviyatı yüksek zatların ve aziz şehitlerimizin de bulunduğu önemli dinamiklerimizdendir. Bunun dışında Akçakoca Cami, Portakal Mescidi, Orhan Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K5.

“Orhan Gazi Cami, Akçakoca Cami, Pertev Paşa Külliyesi, Fevziye Cami” K6.

“Bağçeşme Şehitlik Korusu, Orhan Cami, Eski Kilise/İstiklal İlkokulu, Akçakoca Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K7.

“Orhan Gazi Cami, Fevziye Cami, Pertev Paşa Külliyesi, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, Azize Barbara Gözlem Kulesi” K8.

“Bağçeşme Şehitler Korusu, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Orhan Cami, Akçakoca Cami, Yeni Cuma Cami, Fevziye Cami ve Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K9.

“Pertev Paşa Külliyesi Cami, Fevziye Cami, Akçakoca Cami, Orhan Gazi Cami, Azize Barbara Gözlem Kulesi” K10.

“Orhan Cami, Fevziye Cami, Bağçeşme Şehitlik/Namazgâh Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Yeni Cuma Cami” K11.

“Bulunduğu konum ve bana kattığı huzur ile ilk önce Orhan Cami, Fevziye Cami, Yeni Cuma Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, Bağçeşme Şehitlik Korusu” K12.

“Bağçeşme Şehitlik Korusu/Namazgâh Şehitliği, Seka Park/Mevlevi Evi, Akçakoca Cami, Orhan Cami, Fevziye Cami” K13.

“Orhan Cami başta olmak üzere Bağçeşme Şehitlik Korusu ve içinde bulunan Namazgâh Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Yeni Cuma Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K14.

“Pertev Paşa Külliyesi, Akçakoca Cami, Eski Kilise, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ve Orhan Cami” K15.

3. Kocaeli ilinin inanç turizmi kapsamında hangi değer/değerleri turizm gelişimi açısından değerlendirilebilir/değerlendirilmelidir? Sorusuna katılımcıların yanıtı;

“Tarihi dini mekânlar ve önemli camiler” K1.

“Kocaeli için mevcut tarihi yapılar Osmanlı Dönemi’ne ait daha fazla olduğu için Osmanlı Dönemi bütün dini yapıları inanç turizmine kazandırılabilir” K2.

“Bir önceki soruda verdiğim cevap bu kapsamda değerlendirilebilir” K3.

“İzmit’in Erken Hristiyanlık Dönemi’ndeki tarihi yerleri ile birlikte bu döneme ait taşınır kültür varlıkları, taşınmaz kültür varlıkları ve somut olmayan kültür varlıkları” K4.

“Hristiyanlığın yayılmaya başladığı dönemden Osmanlı Dönemi’ni de içine alarak yapılan ve günümüze ulaşan dini yapılar, mezarlıklar başta olmak üzere, tarihte adından söz edilen kişiler kentin önemli değerleridir” K5.

“Kentin günümüze kadar sahip olduğu bütün dini öğeler inanç turizminde değerlendirilebilir” K6.

“Kocaeli Erken Hristiyanlık Dönemi’nde katliamlara sahne olduğunu biliyoruz. Tabi şehit edilenler arasında sonradan aziz olarak adlandırılan kişilerin burada hayatlarını kaybetmeleri ve Osmanlı Dönemi’nde yapılmış camiler, türbeler, mescitler, külliyele birlikte maneviyatı yüksek kişilerin yaşaması Kocaeli inanç turizmi kapsamında önemli değerlerimizdendir” K7.

“İlk olarak günümüze ulaşmış eserleri ve daha sonra Hristiyanlıkla ilgili daha önce bahsetmiş olduğum efsaneler bile bölgenin inanç turizmi potansiyelini ortaya çıkarmak için yeterlidir. Her ne kadar bir yapı veya kalıntısı olmasa da yaşamış ve şehit edilmiş olduğu söylentileri dahi o dine mensup kişiler için önem taşımaktadır. Bunun dışında Osmanlı Dönemi’ne ait camilerin çokluğu da İslam inancı için önemlidir” K8.

“Tarihi kronolojiye göre Pantelemon Manastır Kalıntıları, Azize Barbara Gözlem Kulesi ile birlikte Osmanlı Dönemine ait dini yapılar inanç turizmi kapsamında kıymetli değerlerdir”. K9.

“Hristiyanlık Dönemi ve Osmanlı dönemi somut ve somut olmayan bütün değerler inanç turizminin gelişebilmesinde önemli rol oynamaktadır” K10.

“Aslında bunun cevabı biraz uzun ama ben özetle anlatmaya çalışayım: Şehit edilen bütün inananlar -ki 20 bin olarak ifade edilmekte- ve önemli azizler, yayınlanan fermanlar, Konsillerin başlamasına neden olması, Erken Osmanlı Dönemi eserleri, Mimar Sinan’ın yapmış olduğu eserler, ilde yaşamış” ermiş, eren” olarak adlandırılan kişilerle değerlendirmek gerekiyor. Bütün bunlar Kocaeli’nde inanç turizminin gelişmesi için yeterli unsurlardır” K11.

“Gerek İslamiyet gerekse Hristiyanlık için önemli değerlerin bulunduğu Kocaeli, günümüze kadar ulaşan somut veya somut olmayan değerlerin toplamı Kocaeli’nde inanç turizminin gelişmesinde önemlidir” K12

“Hristiyanlık döneminde yaşamış önemli kişilerle birlikte Osmanlı Dönemi’nin önemli Alplerinden olan Akçakoca Bey, Karamürsel Alp ve Bağçeşme Mezarlığında ebedi istirahatgâhında buluna kentin manevi değerini yükseltmiş kişiler inanç turizminin geliştirilmesinde önemli değerlerdir” K13.

“Günümüze kadar maddi ve manevi varlığını korumuş aziz, ermiş olduklarına inanılan kişilerle birlikte dini yapıların hepsi Kocaeli’nin inanç turizmini oluşturmaktadır” K14.

“Geç Antik Dönemden Osmanlı Dönemi’ni de dahil ettiğimiz bütün kişi ve dini mekânlar inanç turizmi kapsamında değerlendirilmelidir” K15.

4. Kocaeli’nde inanç turizmi gelişiminin önündeki engeller sizce nelerdir? Bu engeller nasıl aşılabılır? Sorusuna katılımcıların yanıtı;

“İstanbul’a yakın olması İstanbul turlarına Kocaeli’nde bulunan inanç turizmi mekânlarının da dahil edilmesiyle engeller belki aşılabılır” K1.

“Bölgede turizm denilince akla Doğa Turizmi gelmesi, daha çok sanayiye verilen önem, kültürel değerlere yeteri kadar tanıtım ve gelişimi için finansman sağlanmaması bu sorunun en büyük nedenleridir bence. Gerekli çalışmalar yapılırsa bölge inanç turizminde önemli ölçüde gelişime hazır hale getirilebilir” K2.

“Çok net söyleyebilirim ki yeterince tanıtılmamış olması... Bu alanda uzmanlarla iş birliği içerisinde kalarak (seyahat acenteleri, rehberler, bölüm hocaları) inanç turizminde hak ettiği yere gelir diye düşünüyorum” K3.

“Engeller bilgisizlik ve bilinçsizliktir. Halkın ve yerel yönetimlerin bilgilenebilmesi, bilinçlenmesi, kültür varlıklarını tanınması, kısacası eğitim ile aşılabılır” K4.

“Bölge halkının zihninde var olan her türlü önyargının kaldırılması ve tüm inanç ve yaşam tarzlarına tolerans gösterilmesi hususunda insanlar eğitilmeli” K5.

“İstanbul’da bulunan inanç turizmine dair çeşitlilik Kocaeli’ni geri planda tutuyor. Bunun önüne geçmek ve dikkat çekici bir tanıtımla mümkündür” K6.

“Kocaeli denilince akla ilk gelen doğal alanları ve kış turizmi için de Keltepe gelmektedir. Bunda en büyük pay kuşkusuz sosyal medyada paylaşılan fotoğraflardır. Kalabalıklaşan ve betonlaşan şehirlerde insanlar doğaya kaçıyor evet çok da haklılar ama bu yöneliş inanç turizminin gelişememesine neden olmaktadır. Tanıtım kesinlikle önemli, acentelerin tur programlarına dahil etmesi ve bizlerin de anlatımlarımızı daha etkileyici hale getirerek inanç turizmindeki hak ettiği yeri almasını sağlayacağımızı düşünüyorum” K7.

“Temel engel bölgenin merkezlerinin ön plana çıkarılmamasıdır. Bu engel ancak tanıtımla aşılabılır. İkinci ve en büyük engel ise ile yönelik tur düzenleyen acente veya operatörlerin bahsedilen merkezlere tur programında yer vermemesi ki bu engel de ancak bölgeye yönelik tur düzenleyerek aşılabılır. Ancak ben bu merkezlerin kültür turu programlarına eklenip tur faaliyetlerinin artması gerektiğini düşünüyorum” K8.

“Din ve kültür ayrımı yapmadan günümüze kadar ulaşmış ve dinle bağdaştırdığımız bütün değerleri kutsallık başlığı altında toplayıp kabullenmeliyiz. Çünkü inanç turizmi diğer turizm türlerine göre hassasiyet oluşturabilecek unsurları barındırmaktadır. Bu özelliğinden dolayı bilhassa yerel halk tarafından hoşgörü içinde saygıyla sahip çıkılmalıdır” K9.

“Aslında yalnızca inanç turizmi olarak değil genel olarak ele alırsak sektörün gelişmesindeki en büyük engel halkın turizm konusunda yeterince bilgi sahibi

olmaması ve reklam-tanıtım faaliyetlerinin yeterince yapılmaması olarak görüyorum” K10.

“Şöyle sıralayabiliriz: farklı inançlara ait değerlerin halk tarafından bir kültürel miras olarak algılanıp özümsemesi önemli bir husustur öncelikle. Kocaeli’ndeki yerel yönetimler bu konuda aktif gördüğüm kadarıyla, ama yeterli kitleye inemiyorlar sanırım. Acentelerin tur programlarına dahil etmelerinin teşvik edilmesi gereklidir. Yazılı ve görsel basında yeterince tanıtım için bütçe ayrılmalı ayrıca bölge rehberlerine de büyük görev düşüyor. Daha çok doğaya dayalı turizm yapıldığı için aktarımlarına dini yönüne de vurgulanmalı” K11.

“Bölgemizde ne yazık ki atıl durumda olan çok sayıda kilise kalıntıları var bunlar bir şekilde değerlendirilmeli dönemin özellikleri göz önünde bulundurularak restore edilip yabancı turistler için ilgi çekici bir hale getirilmeli diye düşünüyorum. Ayrıca ilimizde tescillenmemiş ve yukarıda belirttiğim gibi harabe durumda olan yapılar onarılıp turizme kazandırılmalıdır. Ulaşılan bu yapılar etkili bir şekilde tanıtılırsa inanç turizminde gelişeceği kanaatindeyim” K12.

“Gelişmesindeki engeller bence turistlerin dikkatini çekebilecek reklam ve konferansların yeterli düzeyde yapılmaması. Kocaeli’nin inanç turizminde bu kadar potansiyelinin olmasına rağmen gelişmemesinin en büyük nedeni tanıtım eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bunun giderilmesi için de yerel yönetimlerin ses getirecek organizasyonlar düzenlemesinin gerekli olduğunu düşünüyorum” K13.

“Sanayi bölgesi olduğu için turizm geri plan itilmiş öncelikle bu anlayışın değişmesi gerekmektedir. Potansiyelin tanıtılması için yerel, ulusal medya, sosyalmedya hesapları etkili ve aktif bir şekilde kullanılarak dikkat çekmenin engelleri kaldıracağını ifade edebilirim” K14.

“Kültür elçisi olarak biz rehberlere önemli görev düşmektedir. Doğa turizmi daha ağırlıklı olduğu için bir çok rehber arkadaşımız bile bölgenin değerlerine hakim değil, bilmiyorlar. İlimizde turizm alanında eğitim veren lise, myo ve fakülte bulunmaktadır. Bu kurumlarda yetişecek rehber adayları başta olmak üzere bütün öğrencilere kent tarihi ve kültürü anlatılmalıdır. Bilen, bildiklerini aktaran bilinçli ve duyarlı rehberlerin yetişmesini de sağlamış oluruz” K15.

5. Kocaeli’nde inanç turizminin gelişebilmesi adına neler yapılmalıdır? Hangi paydaşlar hangi tür faaliyetlerden sorumlu olmalıdırlar? Sorusuna katılımcıların yanıtı;

“İnanç turizmi kapsamındaki dini mekânların tanıtımı yapılmalı. Paydaşlar bu konuda bilinçlendirilmeli ve üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmelidirler” K1.

“Tarihi ve dini değeri olan yapılar korunup iyice araştırıldıktan sonra (tarihi, yapılış hikayesi vs.) finansman destekle tanıtımı yapılmalıdır. Bunun dışında şunlar önemlidir bence: İyi bir ulaşım ağı, Konaklama ve yeme içme işletmelerinin gelişmesi, kültürel değerlere hassasiyet ve duyarlılık, bilinçli ve bölgede bilgisine sahip

rehberlerin yetişmesi gibi etkenler turizm faaliyetlerinin gelişmesine etki edecektir” K2.

“Camileri kapsayan belgeseller, videolar hazırlanabilir, Daha öncesinde bölgede yaşamış âlimlerle ilgili bilgiler ve camilerin mimari özellikleri, önemi vurgulanabilir. Tarihi camilerin tanıtılması için İl Kültür Turizm Müdürlükleri bu alanda broşürler vs, hazırlayabilirler (Belgesel, drone çekimleri, cemaatle hoş sohbetin belgesele yansıtılması gibi)” K3.

“Kocaeli halkı kültür varlıklarını ayırım yapmaksızın, ötekileştirmeksizin, tanımaktan, korumaktan ve tanıtmaktan sorumludur. Yerel yönetimler bu yönde çalışmaktan sorumludur. Turizm acenteleri kenti, inanç turizmi ile ilişkili kültür varlıklarını öne çıkararak tanıtmaktan sorumlu olma bilinci ile sorumluluklarını yerine getirmelidir” K4.

“STK ve yerel yönetimler inanç turizmiyle ilgili konferanslar vs. düzenleyip halkın sevgisini kazanmış kişileri davet etmelidir. Bütün değerler tespit edilip ön planda olması gereken somut ve somut olmayan değerler arkeoloji ve turizm fakültesi hocalarınca tespit edilmelidir. Bu varlıkların tanıtımı için yetkililer kadar farklı platformlarda dile getirerek bizlere de görev düşmektedir” K5.

“Bölgede inanç turizmi üzerine etkinlikler yapılarak belirlenen bölgelere dikkat çekilebilir” K6.

“Yetersiz tanıtım ve pazarlama faaliyetleri bu turizm çeşidinin gelişmemesinin en büyük nedenidir. Çünkü artık şehirler artık bir özelliğiyle resmen pazarlanıyor. Alaçatı ot festivali, Adana Portakal çiçeği festivali gibi. Yerel yönetimlerin uzman kişilerin görüşüne dikkate almalılar kesinlikle. İnsanlar bir kilise kalıntısı için nerelere gidiyor... Belgeseller, klipler, sosyal medyada ve dijital ortamlarda paylaşılabilişsek hak ettiği yeri bulacağına inanıyorum” K7.

“Rehberler olarak anlatımlarımızda daha fazla yer verip turistlerin ilgisini çekeceğimizi kanaatindeyim. Kültür turları kapsamında dahi olsa bu destinasyonlar muhakkak eklenmeli. Ayrıca her ne kadar kesinlik olmamasında rağmen Azize Barbara’yla ilişkilendirilen surlardaki kule inanç turizmi kapsamında değerlendirilmeli” K8.

“İnanç turizmine dahil edebileceğimiz bütün değerler yazılı ve görsel basında dikkat çekici bir şekilde hazırlanması, sponsorlar bulunarak belgeseller çekilmeli, yerel halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi, turizm kanununda yer alan teşvik yasasından maksimum düzeyde faydalanılmalıdır. Halkı bilinçlendirmek için şehir tanıtım turları düzenlenmelidir. Bilhassa okullarda bu tür faaliyetlerin yapılması önem taşımaktadır” K9.

“İnanç turizminin gelişimi için ziyaretçi sayısının arttırılmasına ilişkin adımlar atılmalı, gerekirse bütün belediyeler ortak paydada buluşup beraber hareket etmeli, yerli ve yabancı turistleri Kocaeli inanç turizminin tanıtımı için reklam kampanyaları yürütülmelidir” K10.

“Öncelikle mevcut olan bütün değerler tespit edilip korunmalı. Önemli eserlerin bulunduğu yerlere medyatik kişiler, sosyal medya takipçisi fazla olan fenomenler davet edilerek geniş kitlelere duyurulması sağlanabilir. Bölgesel rehber yetiştirmek de ayrıca önemli bir konu bence, kenti tanıyan sahip olduğu değerleri bilen ve birleştirici bir dil kullanarak aktarım yapması inanç turizmindeki değerini arttıracakını düşünüyorum” K11.

“İlgili bütün paydaşların çabaları, halkın da değerlere sahip çıkıp özümsemesi, okullarda seçmeli ders olarak turizm dersi eklenip Kocaeli'nin turizmdeki önemi aktarılırsa inanç turizminde hak ettiği yeri bulacağından şüphem yok” K12.

“Turizm çeşidi kapsamında önem arz eden yapılar aslına uygun restore edilmeli ve gerekli mercilerin titizlikle denetlemesi gerekir. Ayrıca bu gibi destinasyonlar kimi zaman şehir merkezinden uzakta veya ulaşımının zor yapıldığı bölgeler olabilmekte bu yüzden ulaşımın rahatlıkla yapılması için gerekli levhalar, tabelalar vs. otobüs seferlerinin artırılması da bir başka önemli noktadır” K13.

“Tabi ki turizmin istenilen düzeyde olmamasının en büyük nedeni tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yetersiz oluşundan kaynaklanıyor. Aslında kentimiz için ayrı bir öneme sahip olan azizlerin hayatları filmleştirilebilir güçlü bir senaryoyla dikkat çeker diye düşünüyorum. Turizmin geliştirilmesine yönelik bir proje düzenlenip gelecek yeni fikirler değerlendirilebilir. Farklı şehirlerdeki belediyelerle anlaşma yapılarak orda yaşayan insanların buraya gelmeleri sağlanarak önemli noktalar gezdirilerek daha sonra tekrar gelmelerini sağlayarak ilk önce iç turizm daha sonra da Hristiyan Dünyası için önemine değinen yayınlarla da kentimizin, dış turizmin ilgi odağı haline gelmesini sağlayabiliriz” K14.

“Kocaeli'nde yalnızca kış ve doğa turizmlerinin yapılmadığını farklı platformlarda aktarmak gerekmektedir. İnanç turizminde önemli olan motiflerin reklamını kesinlikle yapmak gerekiyor. Örneğin Azize Barbara Hristiyanlar için o kadar önemseniyor ki dünya genelinde kutlanan Madenciler Günü Azize Barbara'nın şehit edildiği gün kutlanmaktadır. 4 Aralık'ta hem azizeyi anma hem de Madenciler Günü Azize Barbara'ya atfedilen yerde tiyatral bir gösteriyle canlandırılabilir. Bunun dışında Mimar Sinan Camileri'nde veya tarihi önemi olan diğer camilerde kandil gibi dini günlerde medya etkinliklerin düzenleneceği yerel ve ulusal basında paylaşarak dikkat çekeceğini düşünüyorum” K15.

6. İnanç turizmi kapsamında gelen bir turist için ziyaret rotası öneriniz ne olurdu? Sorusuna ise katılımcıların yanıtı;

“Fevziye Cami, Pertev Paşa Külliyesi, Akçakoca Cami, Pantelemon Manastır Kalıntıları, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K1.

“İzmit Bağçeşme Mezarlık ve Namazgâh Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Orhan Cami, Eski Kilise, Pertev Paşa Külliyesi, Fevziye Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K2.

“Pertev Paşa Cami, Fevziye Cami, Akçakoca Cami, Orhan Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K3.

“Gültepe Nekropolü Arkeolojik Sit Alanı ve Martyrion, Bayraktar Burcu ve Şehitlik Korusu, İçkale, Orhan Cami, Akçakoca Cami, Tarih Koridoru, İstiklal İlkokulu, Arkeolojik ve Etnografya Müzesi, Seka Arazisi, Antik Liman ve Agora Alanı, Aziz Pantelemon Manastır Kalıntıları” K4.

“Fevziye Cami, Pertev Paşa Külliyesi, Portakal Mescidi, Akçakoca Cami, Orhan Cami” K5.

“Azize Barbara Gözlem Kulesi, Akçakoca Cami, Pantelemon Manastır Kalıntıları, Fevziye Cami” K6.

“Kent turuna hem merkezde bulunması hem de Mimar Sinan eserleri olması sebebiyle Fevziye Cami ve Pertev Paşa Cami’leriyle başlayıp, Orhan Cami ve haziresi, Bağçeşme Şehitlik Korusu ve Namazgâh Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ile tur sonlandırılabilir” K7.

“İzmit çıkışı olarak; Orhan Gazi Cami, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Pertev Paşa Cami, Fevziye Cami, Üç tepeler Tümülüsü, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ile Gebze bitişli” K8.

“Orhan Cami, Akçakoca Cami, Namazgâh Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Pantelemon Manastır Kalıntıları, Yeni Cuma Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K9.

“Pertev Paşa Külliyesi, Fevziye Cami, Akçakoca Cami, Orhan Gazi Cami, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K10.

“Bağçeşme Şehitlik Korusu ve İzmit Namazgâh Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Orhan Cami, Akçakoca Cami, Pertev Paşa Külliyesi, Aziz Pantelemon Manastır Kalıntıları, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K11.

“St. Barba Fransız Koleji, Fevziye Cami, Yeni Cuma Cami, Akçakoca Cami, Orhan Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K12.

“Fevziye Cami, Yeni Cuma Cami, Orhan Cami, Pantelemon Manastır Kalıntıları, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, Sultan Orhan Cami” K13.

“Fevziye Cami, Yeni Cuma Cami, Bağçeşme Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Akçakoca Cami, Orhan Cami, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ve Hünkâr Çayırı” K14.

“Pertev Paşa Külliyesi Cami, Fevziye Cami, Akçakoca Cami, Bağçeşme Şehitlik Korusu ve Namazgâh Şehitliği, Azize Barbara Gözlem Kulesi, Orhan Cami, Eski Kilise, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi” K15.

EK 3. Görüşme Mektubu

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma Kocaeli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı'nda yürütülen bir tez çalışmasının yöntem kısmını oluşturmaktadır. Verilen cevaplara göre Kocaeli'nin bir inanç turizm rotası belirlenecektir. Bu nedenle vereceğiniz cevaplar bizim için önem taşımaktadır. Görüşme sorularını cevaplama süresi 20-25 dakika arasındadır. Bilimsel bir çalışmaya göstereceğiniz ilgi, sağlayacağınız katkı ve ayıracağınız zaman için şimdiden teşekkür ederiz.

Doç Dr. Selda Uca
Yüksek Lisans Öğr. Hanife Akyüz
hanife.akyuz.84@gmail.com
Gsm

ÖZGEÇMİŞ

HANİFE AKYÜZ

Kişisel Bilgiler

Doğum Tarihi ve Yeri: 01.05.1984- İzmit

Mail: hanife.akyuz.84@gmail.com

Eğitim Bilgileri

2013-2016 Gazi Üniversitesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği

2011-2013 Kocaeli Üniversitesi, Turizm Rehberliği (Ön Lisans)

1998-2002 İzmit Mimar Sinan Süper Lisesi

İş Denevimi

2017-2018 Çınarlı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi- Ücretli Öğretmenlik

Kurs ve Sertifikalar

2019 – Zekan Oyunları Öğreticiliği, İzmit Halk Eğitim Merkezi.

2018 – Özel Eğitim Öğretmenliği, İzmit Halk Eğitim Merkezi.

2016 - Pedagojik Formasyon Eğitimi, Gazi Üniversitesi.

Yabancı Dil Bilgisi

İngilizce (Orta düzeyde), İspanyolca (Temel seviyede).

Katıldığı Kongre ve Yayınları

Doğal Kaynaklara Dayalı Turizm: Ordu İli ve Jukkasjarvi Örnekleri.

Şengül F., Akyüz H., Uca S. Imascongress. 01-03 Kasım 2019

Kültürel Miras Madenciliği: Kocaeli İlinin Kültür Varlıklarına Yönelik Bir Değerlendirme.

Akyüz, H., Selda Karahan, Selda Uca. Imscon 26-28 Nisan 2019

Efsanelerin İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Önemi: Şanlıurfa İli Örneği.
Akyüz, H. II. Turizm Rehberliği Kongresi, 04.29.2019

Doğal Kaynaklara Dayalı Turizm: Ordu İli ve Jukkaşjarvi Örnekleri
Şengül F., Akyüz H., Uca S. Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi Dergisi, 2 (5), Ocak 2019, 13-34.

